

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

ARTALOM: LEFFLER BÉLA: *Fredrik Böök, a svéd*

«halhatatlan» s Magyarországról

szóló könyve. ~ REMÉNYIK SÁNDOR: *Hallgat.* (Vers.) ~

KOMÁROMI JÁNOS: *Éjfél a kollégiumban.* ~ ÁPRILY LAJOS:

November 1. (Vers.) ~ NAGY BERTA: *A toll.* ~ MÉCS LÁSZLÓ:

Bolond Istók bábszínháza. (Vers.) ~ JULES LEMAITRE: *KERTÉSZ KÁLMÁN: A*

titkos jelvények. ~ REMÉNYIK SÁNDOR: *Hegedű sir.* (Vers.) ~ DALLOS SÁNDOR:

Hullnak a csillagok. ~ FALU TAMÁS: *Élő kert. Szobor.* (Versek.) ~ MÁLYUSZ

ELEMÉR: *A vörös emigráció.* ~ *Elvek és művek: Ordasok.* ~ *Kazinczy*

világa. ~ *40 000 kilométer az ismeretlen Ázsián keresztül.* ~ *Isola Bella.* ~

Der Mensch und die Technik. ~ *Két kis piros csizma.* ~ *A sáros földön.* ~

Szemle: A «Vörös emigráció» — Angliában. ~ *Színházi szemle.* ~ *Képző-*

művészeti szemle. ~ *Zenei szemle.* ~ *A francia film reneszánsza.*

1931. ÉV

DECEMBER 1.

12. SZÁM

IX. ÉVFOLYAM

ÁRA 2.50 PENGŐ

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

A Napkelet szerkesztője:

TORMAY CECILE

Helyettes szerkesztő:

HARTMANN JÁNOS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár: Negyedévre 6·50 pengő. Tisztviselőknek 4·50 pengő. Külföldre egész évre 32 pengő.

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, VII. ker., Rózsa-utca 23. sz. ~ Telefon: József 314—20.

TARTALOM:

	Lap		Lap
Leffler Béla: Fredrik Böök, a svéd «halhatatlan» s Magyarországról szóló könyve	989	Jules Lemaitre: Kertész Kálmán: A titkos jelvények	1020
Reményik Sándor: Hallgat. (Vers)	1001	Reményik Sándor: Hegedű sir. (Vers)	1024
Komáromi János: Éjfél a kollégiumban	1002	Dallos Sándor: Hullnak a csillagok	1025
Áprily Lajos: November 1. (Vers)	1008	Falu Tamás: Élő kert. Szobor. (Versek)	1031
Nagy Berta: A toll.	1009	Mályusz Elemér: A vörös emigráció	1032
Mécs László: Bolond Istók bábszínháza (Vers)	1017		

ELVEK ÉS MŰVEK:

(—s): Komáromi János: Ordasok	1037	Joó Tibor: Spengler Oswald: Der Mensch und die Technik	1042
Halász Gábor: Kazinczy világa	1038	Fábián István: Simon Lajos: Két kis piros csizma. Pallos Mihály: A sáros földön	1043
m—gy.: A. E. Johann: 40.000 kilométer az ismeretlen Ázsián keresztül	1040		
m—i.: Szenteleky Kornél: Isola Bella	1041		

SZEMLE:

A «Vörös emigráció» — Angliában	1044	Képzőművészeti szemle	1055
Dr. Fekete Sándor: Emlékezés Heim Pálra	1047	Zenei szemle	1056
Színházi szemle	1049	Németh Antal: A francia film reneszánsza	1058

T. Olvasóinkhoz!

Tisztelettel kérjük azon t. Előfizetőinket, akik a megújítással hátralékban vannak, szíveskedjenek az esedékes előfizetési díjakat mielőbb kiegyenlíteni, hogy a további lapküldésben fennakadás ne legyen.

A NAPKELET kiadóhivatala.

**FREDRIK BÖÖK, A SVÉD «HALHATATLAN»
S MAGYARORSZÁGRÓL SZÓLÓ KÖNYVE.**

Stockholm, 1931 november hó.

Egy szép fehér könyv van előttem, melynek címlapját Szent István ezeréves koronájának stilizált rajza díszíti. Az előkelő kiállítású vaskos svéd könyv címoldalán ez áll: *Fredrik Böök, Resa till Ungern. Stockholm, Norstedt & Söner, 1931.*

Böök egyetemi tanár, svéd akadémikus* neve ma a skandináv országokban (Finnországot is beleértve) olyan ismert és olyan nagyra-becsült, mint annak idején nálunk Gyulai Pálé vagy Riedl Frigyesé. Böök az északi országok legnagyobb irodalmi kritikusa, éles és szigorú tolla Gyulai Pálra, roppant széles, mindent hirtelen átfogó látóköre, a látszólag talán különálló dolgokat is erős megfogással párhuzamba hozó képessége Riedl Frigyesre emlékeztet.

Mondják, hogy Skandináviában ő olvasta el a legtöbb könyvet. Ezt ugyan statisztikailag bizonyítani nem lehet, azonban tény, hogy Böök tanár majdnem harmincéves irodalmi működése alatt (1902-ben, tehát 19 éves korában jelent meg első önálló irodalmi dolgozata) eddig 32 kötetre valót írt, illetőleg önálló munkáinak száma legutóbbi könyvével együtt éppen ennyi.

Mint lundi ujdonsült diák első polemikus iratában (Skald och skolmästare) síkra mert szállani a századvégi dekadizmus és pesszimizmus ellen, lándzsát tört az igazi erőteljes nemzeti költő, Werner von Heidensatm mellett. Amit a 20 éves ifjú inkább benső lelki sugallatára, valamint a délsvédországi szülői otthonból magával hozott erős nemzeti és etikai világnézetre támaszkodva az első lelkesedés fellángolásában megírt, attól az iránytól a gazdag tudást és tapasztalatokat szerzett férfikorban sem tért el.

* Született 1883 május 12-én, a délsvédországi idillikus városkában, Kristianstadban. Bölcsészeti és irodalomtörténeti tanulmányait a lundi egyetemen végezte, ahol már 1907-ben az általános irodalomtörténet magántanárává habilitáltak. Hosszabb külföldi tanulmányai után (különösen a Sorbonnenál) több egyetem és főiskola hívta meg tanárául, de B. végül is a lundi egyetem irodalmi tanszékét foglalta el 1920-ban. Két év múlva a kir. Svéd Akadémia iktatta tagjai sorába és így egyike lett a 18 svéd «halhatatlannak». Ugyanis az 1786-ban alapított svéd kir. Akadémiának nem lehet több tagja tizennyolcnál, akiknek a címük svédül «en an de aderton» (egy a tizennyolcak közül). 1924-ben, hogy irodalmi munkásságát könnyebben végezhesse, B. Stockholmba költözött.

A svéd irodalomtörténet nem ismer még egy olyan bámulatosan egyenes és folyton a magasba emelkedő életpályát, mint a Fredrik Böökét. Első fellépésétől kezdve bátor és határozott, akit nem ingatnak meg muló rakétás divatok, aki a versben, a prózai műben azonnal meglátja az igazi értékeket, még ha azok nem egyszer szürke forma alatt rejtőzködnek is; Böök méltányolja a formai szépségeket, de nem önmagukért, csak ha azok a belső tartalommal szerves összefüggésben vannak. Mindig erősen svéd marad, de nem olyan értelemben, hogy a nacionalizmus vagy a skandinávizmus hangoztatása és dicsőítése előtte talán esztétikai értéket képviselne, hanem kizárólag azért, mert korán felismerte, hogy a nemzetköziség és világpolgáriság sűrű emlegetése és glorifikálása legtöbbször csak fogyatékoságokat, esztétikaiakat, vagy erkölcsieket — takargat. Böök diákkorában a divatos, ú. n. übermensch-elmélettel szemben kezdettől fogva szkeptikusan viselkedett, sőt azzal szemben nyíltan fel is lépett. Ifjúkori radikálizmusa éppen azzal kezdődött, hogy az etikai és nemzeti értékeket vette védelmébe az irodalomban s hogy ezzel milyen ellenséges hangulatot váltott ki az ellenkező táborokban, annak részletezésére egy rövid méltatás keretében nem terjeszkehdtem ki. Az évek folyamán mindjobban kikristályosodott Böök egyéni esztétikai és kritikai felfogása. Az irodalomban most is az igazi értékeket keresi, azt a magasabb írásművészetet, mely telve életp tapasztalattal, szívet derítő s bár talán még tapogatózva keresi az élet értékeit, de mindig *emberi* a szó legnemesebb értelmében. A német irodalomban legkedvesebb írója, akivel legtöbbet foglalkozott: Gottfried Keller, a svéd irodalomban pedig Esaias Tegnér, akiről legnagyobb, mondhatnám monumentális művét (1917) írta meg.

A világháború éveit Bööknek alkalma nyílt közelebbről megismerkedni a világpolitikai mozgalmakkal és a vezető személyiségekkel. Sohasem tagadta el, hogy szívvel-lélekkel a központi hatalmak pártján van és ezt több könyvében, így többek között a «Från Europas brandplatser» (1925) címűben határozottan kifejezésre juttatja. Ez a könyve minket magyarokat annál is inkább érdekel, mert hat cikkben (160—228 oldalakon) foglalkozik a magyar forradalommal, Károlyi Mihály romlást hozó politikájával, Windischgrätz herceg meg Jászi Oszkár könyveivel, Tormay Cecile regényeivel, valamint a trianoni békével.

Böök professzor első rövid magyarországi tanulmányát 1922 tavaszán tette meg és már ekkor elhatározta, hogy hosszabb időt tölt majd Magyarországon, nemcsak azért, mert igazán megszerette a magyarokat, hanem azért is, hogy a trianoni béke által megalázott nemzet érdekében felemelje szavát. Akkori benyomásairól így emlékezett meg a Svenska Dagbladetben írott egyik cikkében: * «Ami az első pillanatban meglepett, midőn Magyarország fővárosába érkeztem: a rend és a tisztaság volt. Alig egy-két napi tartózkodás után észrevettem, hogy Magyar-

* Megjelent «Resa till Konstantinopel» című könyvében, 1922.

ország mostani helyzete a legtragikusabb. Az ipar súlyos válságban volt, hiszen a békeszerződés megfosztotta az országot minden nyersanyagától, a szomszéd államok csak kellemetlenkedtek, a szegénység terjedt, a határok felől lerongyolódott menekültek özönlöttek el az országot, akik vasuti kocsikban kaptak ideiglenes elszállásolást. Hogy mégis az akkori szegénység nem látszott meg Budapest külsején, azt annak tulajdonítom, hogy Budapest Európa egyik legpompásabban és leggondosabban kiépített fővárosa. Nem gazdag régi épületekben, de nagyszámú új palotái vannak, nagyszerű hidjai és ritka szép perspektívája. Mindezt a gazdagságát nem tette tönkre sem a háború, sem a forradalom... Mikor a panaszkodó Bécs után Budapestre érkeztem, ott egy panaszt sem hallottam a nyomorról, pedig később meggyőződtem róla, hogy a lakosság tekintélyes része alig, hogy meg tudja szerezni a napi betevő falatját és sokan az értelmiséghez tartozók közül évek óta nem vettek maguknak új ruhát. De a magyarok inkább belsejükben forronganak és minden elkeseredésük a csalfa, igazságtalan béke ellen szól. Láttam a szabadságtéri négy szobrot a gyászfátyollal. Amint eddig is hirdettem, úgy ezentúl is hirdetni fogom, hogy a nemzetiségi szempontokat ravaszul játszották ki Magyarország ellen, hogy az országot megfosztva természeti kincseitől, koldusbotra juttassák. Ami Magyarországgal történt, az a keleti barbarizmus, a műveletlen Balkán győzelme volt!»

Ezeket a sorokat írta Böök tanár 1922-ben, «Magyarország sorsa» című cikkében és most 1931-ben beváltotta azt az ígéretét és megírta nagy könyvét (300 oldalon), mely megkapó képet nyújt a mai Magyarország kultúrájáról és a létért való heroikus küzdelméről, ellenséges indulatú szomszédok közepette. A könyv minden betűje *kiáltó szó* az ezeréves Magyarország érdekében és méltó volna rá, hogy minden betűjét mintegy vigasztalásul és egyszersmind bátorításul a magyarság magyarul is elolvashassa. Egyelőre legyen szabad csak rövid vázlatát adnom Böök professzor könyvének, addig is, míg a magyar fordítással elkészülhetnek.

A mintegy 150 kitűnő fényképpel (ezek a szerző daliás diákiának, aki szintén elkísérte atyját Magyarországra, ügyességét dicsérik) illusztrált munka első fejezete *Aquincumról* szól. Magam is jártam valamikor az aquincumi romok között, de egyszerre annyit és úgy mégsem tudtam meglátni, mint Böök professzor. Már az a tény, hogy Magyarországról szóló könyvének első fejezetét Aquincum leírásának szenteli, mutatja az egész munka alapelvét: íme, az Ázsiából érkezett magyarok, új nemzetet alapítanak a népvándorlás okozta romhalmazokon és amellet, hogy a maguk ősi kultúráját fenntartják, a klasszikus kultúra megőrzi lesznek a balkanizmussal szemben. A svéd olvasó már mindjárt az első oldalon megtudja, hogy egy ezeréves dicsőséges múltú nemzetről fog olvasni, mely a legsúlyosabb körülmények közepette is hivatott és lelkes megőrzője a klasszikus hagyományoknak és emlékeknek. Azután sorra vonulnak fel színes leírásokban Böök útibenomásai a Balaton

partjáról, Tihanyról, hol alkalmá nyílik részletesebben megemlékezni a tragikus Károly királyról, majd ellátogat Balatonfüredre és megtekinti a híres hévízi fürdőt is. Külön nagy fejezet szól Debrecenről és a hortobágyi pusztáról, hol Böök akadémikus széles jókedvében magára kanyarítja a csikós cifraszűrét, kezébe veszi a karikást és nagyot csördít vele. A könyvnek legértékesebb két fejezete a trianoni békéről és Tormay Cecile írónőről szól. Az előbbiben leírja a trianoni béke ellen tiltakozó felvonulást a Szabadság-téren és ezzel kapcsolatban kifejti a békeszerződés számtalan igazságtalanságát. «Magyarország — írja a 78-ik oldalon — akarata ellenére vett részt a világháborúban, mégis kegyetlenebbül megcsonkították, mint a többi más legyőzött országot. Elvészette területének kétharmadát, lakosságának majdnem kétharmadát és három és fél millió magyar maradt a mostani határokon kívül, más szóval, a most élő magyar népnek egyharmada . . . Az elveszített részek — bárhogyan is próbálják analizálni az ottani lakosságot — a történeti Magyarország szerves részei, tartományok átítatva nemes hagyományokkal, a magyar néplelek egykor erős várai! Ezeket elveszíteni olyasmi, mintha az egyén a saját multjának, a saját énjének egy jelentős darabját veszítené el; lehetséges-e akkor továbbra is fenntartani a saját egyéniségét? Gróf Klebelsberg 1930 áprilisában tartott stockholmi előadásában találóan mutatott arra a tényre, hogy a török uralom alatt éppen csak az a terület volt még meg Magyarországból, amelyet most Csehszlovákiának, Romániának adtak oda, t. i. Felső-Magyarország és Erdély. Az Alföld, melyet a trianoni béke még meghagyott, abban az időben a törökök kezében volt és ottan még a nemzeti érzés szikráját is lábbal tapodták. Ez a paradoxszerű változás egyik oldala Magyarország mostani tragédiájának. Ugyanis, most elvették a hegyvidékeket, melyek a magyar szabadságérzelemnek és a magyarországi függetlenségi harcoknak klasszikus székhelyei voltak. Nem csodálhatni, hogy minden magyar kegyetlen erőszakot lát a trianoni békében. De különben gazdasági szempontból is tarthatatlan az új Magyarország területe. A határokat minden józan ész és gazdasági összetartozás teljes megtagadásával húzták meg, kizárólag stratégiai szempontból és zsákmányolási éhségből, nem egyszer pusztá kárörömből — ez olyan, mintha sót és sarat dobtak volna a nyílt sebekre . . . Böök ezután felsorolja pontról-pontra a trianoni béke égbekiáltó igazságtalanságait! A svéd olvasó világosan összefoglaló és egyszersmind megdöbbenően való képet kap arról az ördögi kegyetlenségről, melyet az «önrendelkezési jog», a «kis nemzetek felszabadulása» stb. üres frázisok hangoztatása mellett követték el a fegyveres nagyhatalmak, a lefegyverzett és gúzsba kötött magyar népen.

Tormay Cecile írónőről szóló fejezetében Böök nem az előkelő idegen, aki Magyarországon gyűjtött uti tapasztalatait írja le, hanem a nagy esztétikus, aki örömmel, sőt büszkén mutatja be olvasóinak azokat az értékes kincseket, melyeket a magyar író munkáiban talált. Ebben

a fejezetben egyidejűleg Böök vallomást is tesz irodalmi felfogásáról, miért is olyan jelentősnek tartom, hogy lefordítva, jelen soraimmal egyidejűleg vagyok bátor bemutatni a Napkelet olvasóinak.

A könyv második részében Böök leírja Felső-Magyarországon és Erdélyben tett tanulmányútjait. Ezekben a fejezetekben még több alkalma nyílt rámutatni a trianoni béke tarthatatlanságára. «Hogyan is állunk — írja Böök többek között — azzal az igazsággal, mely a Wilson-féle nemzetiségi szisztéma szerint épült fel? Ez nagyon is homályos kérdés; a prágai cseh kormány megszerzett magának egy azelőtt magyar területet, amelyen másfél millió szlovák élt, több mint egymillió magyar, kétszázezer német és százezernél több rutén. Tehát, ha az egész területet en bloc vesszük, akkor lehet csak szlovák többségről beszélni, de nagy kérdés, hogy a szlovákok annyira azonosak-e a csehekkel és még nagyobb, vajjon a szlovákok többsége óhajtott-e a cseh testvérekkel való egyesülést? Különösen most, mikor a szlovákoknak az autonómiáról adott ünnepélyes ígéreteket megszegették és azok tisztán kezdik látni, hogy mit is jelent ez az egyesülés. Ezeket a kérdéseket Prágában jelenleg óvatosan kikerülik és feleletet nem akarnak rájuk adni. De eltekintve ettől, tény az, hogy Felső-Magyarországon több mint 700.000 magyar lakik összefüggő területen és hogyha a határvonalat szigorúan etnografiai alapon húznák meg, akkor ezeket az anyagországhoz kellene csatolni. Lord Rothermere is ilyértelmű javaslatot dolgozott ki a trianoni béke szükség-szerű revíziója érdekében és ezzel magára lobbantotta a cseh hatóságok haragját.»

Még sokat tudnék idézni Böök professzor könyvéből, melynek — amint már említettem — minden sora megérdemelné, hogy a világpolitikát még mindig vezető hatalmasok és a köréjük csoportosult csatlósok tudomására jusson. Böök meglátogatta Kassán Rákóczi fejedelem sírját és költői szavakban emlékezik vissza a magyar szabadsághős tragikus sorsára s végül velünk magyarokkal együtt sóhajt fel: «Haza jön-e mégegyszer Rákóczi fejedelem, felharsan-e mégegyszer a Rákóczi-induló és felzendülnek-e mégegyszer a büszke kurucdalok Kassa szabad ege alatt?» Felső-Magyarországon Böök meglátogatta Zichy István grófokat dévényi kastélyukban és élvezetes leírásokat nyújt az ott töltött kellemes napokról.

Nyitott szemmel járt Böök Erdélyben is, látta az oláhok romboló munkáját az egykori magyar kultúrközpontokban és kérlelhetlen őszinteséggel írja le az ott tapasztaltakat. Az erdélyi látogatásáról szóló hatalmas fejezet keményszavú vádirat az entente ellen, de különösen Wilson és Clemenceau ellen, akik segédkeztek a «barbárság» ilyen gyáva hódításánál.

Könyve utolsó fejezetét Budapestnek szenteli. Egy derűs júniusi napon, miután még egy csokor virágot szedett a Báró Eötvös-Collegium kertjében, repülőgépen hagyta el melegszívű svéd barátunk a magyar fővárost és magyar barátait, ismerőseit, akiket annyira megkedvelt.

Szívében a legőszintébb ragaszkodással Magyarország iránt, kezében magyar virágokkal tért vissza délsvédországi nyári otthonába, hogy a még friss virágokat — hiszen a repülőgép száll, mint a gondolat — átadja feleségének; a szép magyar emlékeket pedig szintén csokorba kötve most nyújtja át könyvében karácsonyi ajándékkul honfitársainak.

Befejezésül hadd idézzem könyvének utolsó sorait: «Amikor tiszta szívből kívánom, hogy a magyarság küzdelme a békerevizio érdekében sikerüljön, nemcsak azért teszem ezt, mert őszinte rokonszenvvel viseltetem ez iránt a bátor, szerencsétlen és nagy nép iránt, hanem azért is, mert szilárdan meg vagyok győződve, hogy *Magyarország feltámadása elválaszthatatlanul egybe van kötve egész Európának a mai kaoszából való megmentésével!*»

Lejfler Béla.

Fredrik Böök **irodalmi arcképe Tormay Cecileről.***

Tegnér egyik fiatalkori költeményében szól a kor és az ember közötti összefüggésről, a világi meg az egyéni sorsról és ezt a következő képpel fejezi ki: «Mikor az óceán háborog, van-e a vízcöppnek nyugalma? Ah, nem.» Ez a mondás gyakran jut az ember eszébe Magyarországon, ahol lépten-nyomon olyan emberekkel találkozunk, akik változatos, izgalmas, kétségbeesett és tragikus élményeken mentek keresztül. Szinte minden egyes személy, akivel beszédbe elegyedem, olyan dolgokat mondott el, melyek a hallgatót álmélkodásra készítenek, részvétet keltenek benne, hogy az emberi természet ilyesmit kibírhatott. Ezekből az egyéni drámákból alakult ki az egyetemes nagy tragédia: *Magyarország történeti sorsa*, telve háborúval, forradalommal, vörös terrorral, ellenséges megszállással és végleg ellenséges indulatú szomszédok kíméletlen irtóhadjárataival minden magyar nemzetiség ellen az elveszett ország-részekben. Az utolsó évtizedek viharai a társadalmat fenekestől felkavarták, nem maradt egy atom sem, melyet a forgószél magával nem ragadt volna, melyet a hullámok meg nem forgattak volna. A világháború előtti időkben Magyarország viszonylagos nyugalmat élvezett s ez majd-

* Fredrik Böök, a nagy svéd irodalomtudós azt az óhaját jelezte, hogy a *Napkelet* olvasóival a *Napkelet* szerkesztőjéről rajzolt írói-arckép révén találhasson érintkezést. Olvasóink, akik ismerik a *Napkelet* elvi álláspontját, melynél fogva szerkesztője irodalmi és társadalmi tevékenységének behatóbb méltatását csaknem egy évtizeden át elhárította magától, bizonyára örömmel veszik, hogy szerkesztőségünk a kiváló svéd akadémikus írásával szemben kivételt tesz; annál is inkább, mert a *Napkelet* irodalmi célkitűzését a világhírű tudós itt megnyilatkozó nagyérdékű irodalmi hitvallása egyetemes vonatkozásban is igazolja. — A hónapok óta betegen fekvő s így a szerkesztés munkájától jelenleg távolálló Tormay Cecilet a folyóirat tizedik évfordulója küszöbén e tanulmány közreadásával lepjük meg, hálásan és melegen köszöntve az elismerést, melyet minthogy *magyar* írónőt ér — előkelő forrására való tekintettel nemzeti jelentőségűnek tartunk.

Hartmann János h. szerkesztő.

nem egy félszázadig tartott, de ha még távolabbra tekintünk vissza, akkor ugyanazt a hullámzást, ugyanazt a szinte fantasztikus hánykódást találjuk a nép és az egyesek sorsában. Ezt látjuk Széchenyinél és Kossuthnál s Petőfinél és Görgeynél épúgy, mint Rákóczinál és Zápolyainál. Van-e még egy nemzet, mely ezer éve áll fenn s ezalatt örökösen változott territórium, úgyhogy századokon át csak az a területe volt, amelyet most elraboltak tőle? Van-e még egy másik királyi korona, mely oly változatos sorson ment át, mint Szent István koronája, melyet többször elraboltak, a földbe ástak, majd ismét megtaláltak, amely a zsidó vörös cár : Kún Béla hatalmában is volt, aki el akarta azt adni, de úgy találta, hogy pénzértéke sokkal kevesebb, mint történeti becse?

Vannak fák, melyek csak viharban növekednek és így növekedett Magyarország is pusztító viharok és árvizek közepette. Ez a nemzet és kultúrája ritkán élvezte a nyugodt fejlődés áldásait. Magyarország legnagyobb irónője, *Tormay Cecile*, megosztotta hazájának sorsát. Ahelyett, hogy a templom csöndjében oltári szolgálatot végzett volna, kiment őrségre a vár fokára, ahová lelkiismerete és kötelessége szólította.

Irodalmi hírnevét a világháború előtti években alapította meg. Első könyve 1911-ben jelent meg és azt nemcsak az ország határain belül fogadták elragadtatással, hanem maga Anatole France is csodálattal olvasta, Marcelle Timayre lefordította franciára és az irónőnek ritka sikert hozott a párisi irodalmi körökben. Ez a kis regény a horvát kecskepásztorleányról a köves Karszt fennsíkján — tele van tiszta és üde szépségekkel. Igazi tragikus költészet, amely sohasem hervad el. Egyszerű, névtelen emberek szerepelnek benne és címe : *Emberek a kövek között* — szinte előre megmondja a természetszabta kényszerűséget ezeknek az egyszerű lelkeknek a sorsában. De azért nyoma sincsen a szentimentális egyformaságnak Tormay Cecile képeiben, az emberek iránti szeretete végtelenül gyöngéd, de keze egyszer sem remeg, tekintete nem homályosul el, minden vonást finomsággal, valódi művészi örömmel rajzol meg s máris mutatja az igazi mestert. Ugyanezt a formai tökéletességet, ugyanezt a fájdalmas lelki bensőséget találjuk néhány ebből az időből való novellájában. A fuvolásleányban és az Arkádiai Madonnában. Az antik formavilág rendkívül megfelelt Tormay Cecile képzeletének, az ő reliefjei lágyak és szigorúak voltak egyszerre, épenúgy, mint a görög művészeté, az egyszerűségnek és az ünnepélyességnek az egyesülése, mely a szemlélőt megragadja, mint egy magasabb világ megnyilatkozása. Nem csodálkozom, hogy Gabrielle d'Annunzio gyönyörűségét lelte ezekben a szellemes és stílusos képekben és lefordította őket olasz nyelvre ; klasszikus márványszobrokra emlékeztetnek, mégis telve modern érzékenységgel, küzdelemmel az érzéki és a szellemi világ között. *Lais*, a fuvolásleány feláldozza művészetét ékszerekért, az arkádiai Madonna egy személyben Afrodite és Mária, aki Erosnak és a szépségnek áldozza magát, de végül kényszerül, hogy meghódoljon a fájdalomnak és a könyörületességnek magasabb istensége előtt.

A *régi ház* című regényével — megjelent 1914-ben — Tormay Cecile nagy feladatra vállalkozott és ezt oly szerencsésen oldotta meg, hogy egyszeriben a magyar írók első sorába került. A könyv egy család történetét mondja el, három generáció vonul el előttünk: az erőteljes építőmester, aki Németországból vándorolt Budapestre és munkájával és ügyességével nagy vagyont gyűjt; lelkiismeretes, de gyöngé akarató fia, aki nem tud semmit alkotni, csak éppen megőrizni tud; az unokája, az ideges és élvezethajhász pazarló, aki mindent romba dönt. Ez a családi krónika oly kitűnően és szavahihetőn van megírva, hogy önkéntelenül Thomas Mann Buddenbooksjára gondolunk. Tormay Cecilnél is a szemlélhető, az egyénileg átélt keresetlen módon olvad össze a tipikussal, az általánossal, úgyhogy igazán klasszikus realizmusról beszélhetünk. A miljörajzolás annyira finom s intímen megkapó, hogy mindenütt elárulja az asszonyi intuíciót és temperamentumot. A korhangulatot, a történeti változásokat részletező biztonsággal adja vissza, egész meg-rajzolásában annyira előkelő, hogy azt az idegen olvasó is meg tudja becsülni. A *régi ház* Magyarország történetének keresztmetszetét adja a XIX. században, de mindenekelőtt Budapestét; az atmoszféra legkisebb megváltozása kifejezésre jut egy-egy jelenetben és pedig mindig mesteri koncentrációval. A világtörténelem ritmusa kering a magyar polgári otthonban, a katasztrófák odavetik árnyékukat, a szünettelen fejlődés oda rajzolja a maga vonásait és redőt az emberek arcára épűgy, mint a külső dolgokra. A maga okosan határolt keretében *A régi ház* történeti költemény és mintegy áttekintést nyújt a főváros polgári époszáról.

Már az *Emberek a kövek között* című művében elárulta Tormay Cecile, hogy milyen erős nemzeti öntudat lobog benne. A magyar parasztleány, aki vasúti őr lesz a Karszt terméketlen fennsíkján, visszavágyódik a magyar pusztára és végül is lelkének ez a rusztikus vonása teszi idegenné a horvát Jella előtt. Az egyéni sorsokat misztikus erők befolyásolják, melyek a származáson és a tradíciókon át érvényesülnek. A *régi ház*ban az író még jobban a mélyére hatolt ennek a problémának.* Az Ulving-család német származású, de már maga az öreg daliás építőmester szívvel-lélekkel magyarrá lesz és mikor a Habsburgok ágyúí bombardozzák a fővárost, leveszi büszkén és lojálisan a német «canzlei»-feliratot és odaszegezi helyébe, hogy «iroda». De az ő hazafiságának kimondottan polgári, lokális jellege van, az tulajdonképpen csak a fővárossal, Budapesttel van összefüggésben, amelynek felépítésében résztvett. Ugyanezt lehet mondani bizonyos tekintetben az unokájáról is, Annáról, akinek a férjéhez, a született magyar földbirtokoshoz való szerelmébe némi idegenszerűség vegyül. Az a lángoló és mindent uraló vonzalom a magyar föld iránt nem talál visszhangra a polgárlánynál,

* Mindkét regénye megjelent Tormay Cecilenek svéd nyelven és pedig a történeti *Ulvings hus* (1918) címe alatt Signe Leffler Lijekrantz fordításában és a másik *I vildmarkens bann* (1926) cím alatt.

hiányzik nála a politikai öntudat és szinte bizonyos csodálkozással állapítja meg, hogy a férje és egyenrangú barátai éppen olyan mély érzellemmel viseltetnek a nemzet iránt, mint az apja a főváros iránt. Ebből a különbözőségből fejlődik ki az a tragikus megnevezés, mely a házastársakat elválasztja egymástól: az egyik nem ért a pénzhez és üzletekhez, a másik pedig közönyös a föld és a búzatáblák, a patriarkális hagyományok iránt, melyek az ősi illel családi birtokban testesülnek meg. De Ulving Anna magaslelkű áldozatkészségével és férje tragikus halálával végül a konfliktus harmóniában oldódik meg és mikor az özvegy gyermekeivel és férje holttestével végre leköltözik a visszaszerzett birtokra, a halott szerelme mintegy feléje árad és az ember érzi, hogy a polgári család most már igazán gyökeret vert a magyar föld gazdag humuszában.

Fontos társadalmi problémát érint Tormay Cecile a *Régi házban*, a harmadik rendnek, a nemzeti polgári elemnek a hiányát Magyarországon, azt a hiányt, amelyen gróf Széchenyi István azáltal akart segíteni, hogy az uralkodó nemesi osztályt óhajtotta polgári aktivitásra nevelni és átalakítani. Az arisztokrata- és polgári elveknek hasonló összeolvadása lebegett Tormay Cecile előtt és ezért *A régi ház* nemcsak egy finom és mélyenjáró lélektani regény, kitűnően összeállított és hangulatos megírt családi krónika, hanem elsőrangú történeti költői mű. Az író ereiben is nemesi és polgári vér folyik s az ő egész eszmévilágában és tevékenységében visszatükröződik ez a kettős örökség.

Mikor a háború kitört, ő sem maradhatott nyugodtan ülve íróasztala mellett. Mint ápolónő állott a Vörös-Kereszt szolgálatába a Keleti-pályaudvaron, ahova nap-nap mellett érkeztek a frontokról a sebesültek. Itt élte át végül is a vesztett reménység haláltusáját: a kapitulációt és a teljes felbomlást. A magyar nép egészen elkábult a vereség hatása alatt és a hatalmat ellenállás nélkül adta át a magyar politikusok legmegbízhatlanabbjának, Károlyi Mihály grófnak, aki azt hitte, hogy az ellenséggel szemben tanúsított aljas megalázkodásával enyhíthet Magyarország sorsán, de csak súlyosbította azt. A forradalom nyomán feltűntek az orosz hiénák; gróf Tisza Istvánt otthonában, családja szemeláttára meggyilkolták a proletár gonosztevők, azzal vádolva őt, hogy ő okozta a világháborút, pedig egyedül ő volt az, aki annak kitörését megakadályozni igyekezett. A kormány még csak kísérletet sem tett, hogy elfogja és megbüntesse a tetteseket. A kommunista agitátoroknak hízelegtek és kedveztek, de ugyanakkor kemény és szigorú intézkedéseket tettek a szövetséges német csapatok ellen és Mackensent, a ki több ízben megmentette az országot az ellenséges inváziótól, jutalmul megalázták, elfogták és kiszolgáltatták az ellenségnek.

Nem sokan voltak, akik Magyarország e rettentő megpróbáltatásának az idején olyan bátorságot, tetterőt és törhetetlen ellenállást mutattak, mint Tormay Cecile. Saját maga leírta élményeit és tapasztalatait a rettentő 1918—19. évek alatt egy jelentős és a maga nemében egyedül-

álló munkában, melynek *Bujdosó könyv* címet adta. Napról-napra elmondja azokat a megaláztatásokat, szenvedéseket szellemi és fizikai torturákat, melyeket neki, valamint a magyar patriótáknak el kellett szenvednie, midőn kérlelhetlen ellenségek, indulatos szomszédok, lelkiismeretlen árulók, naiv ideológok és végül perverz gonosztevők garázdálkodtak a szerencsétlen szegény Magyarországon. Valódi Ragnarök, világ vége volt ez a szó igazi értelmében.

A megkapó Tormay Cecile magatartásában éppen az volt, hogy ő nem kábult el, nem rezignált, hanem görcsösen, szinte elkeseredetten ragaszkodott azokhoz az ideálokhoz és értékekhez, melyeket mások lábbal tiportak. Tisztán és zavartalanul meg tudta őrizni érzelmeit, volt ereje méltatlankodni és gyűlölni, szenvedni és ellenkezni, ahelyett, hogy ellankadt volna és alávetette volna magát a közhangulatnak. Mikor merészen felemelte szavát, maga is csodálkozva vette észre, hogy ezren hallgatnak szavára és ujjonganak, mint a felszabadultak. És ő, aki azelőtt sohasem lépett nyilvánosság elé, egyszeriben szónok lett, ő, aki azelőtt a művészet világában, gondolatok és képek között mozgott, egyszeriben cselekedni akaró emberek vezetője lett. Habozás nélkül vállalta magára a felelősség és a munka súlyos terheit.

Az a szerep, amely ezekben az években Tormay Cecilenek és a magyar asszonyoknak jutott osztályrészül, örökké dicsőségükre válik. Elegendő csak annyit említenem, hogy az ő neve ott állott az első sorban azoknak a magyar patriótáknak a névjegyzékében, akiket Kún Béla és társai el akartak fogni. Kénytelen volt menekülni, áruhában bujdosni és egyízben az arcképével ellátott elfogatási parancsot körözték éppen azon a vasúton, amelyen menedéket keresett. De nem is ez a hősiessége a legnagyobb a beavatottak szeme előtt. A legnagyobb áldozatot akkor hozta Tormay Cecile, mikor a forradalom lezajlása után a polgári kormányzás helyreállításakor nem vonult vissza dolgozószobájába az íróasztalához, hanem ott maradt a szellemi fronton, hogy segítsen építeni a romokból, hogy mentse, amit menteni lehet. Megalapította a Magyar asszonyok nemzeti szövetségét, melynek ettől kezdve vezető elnöke lett, megteremtette a nemzeti és konzervatív hagyományok irodalmi szerveit, elsősorban a népies *Magyar Asszonyt*, mely eljut minden magyar városba, minden magyar faluba és az előkelő folyóiratot, a *Napkeletet*, amely a «Nyugat»-tal szemben szószólója azoknak az ideáknak és elveknek, melyek történelmileg megteremtették a nemzetet és a nemzeti kultúrát. Nagy a befolyása s ez a főváros intellektuális köreitől kezdve szétterjed egészen az alföldi tanyaudvarokig. Nincsen olyan összejövétel, olyan emlékünnepe, ahol nem akarnák hallani a szavát. Tisztelői megpróbálták összeszámolni elmondott beszédeit, de amikor eljutottak a háromezres számhoz, abbahagyták ezt a kísérletet. De nyilvános beszédeihez, számtalan újság- és folyóiratcikkeihez járul még személyi tevékenysége a háború áldozatai között — hiszen millió azoknak a száma — a menekültek, a tanácstalanok, mind-mind felkeresik Tormay Cecilet gondjaikkal

és mindezekben a szívével és az eszével segíteni igyekeznek, mert ha ezt nem tehetné, már régen elvesztette volna hitét és reményét. Dolgozzál és ne essél kétségbe! Ez az ő életbölcseségének a summája és ezzel az intőszóval tartotta ébren a magyar asszonyok szívében égő lángot. S hogy a magyar hazaszeretet mindenek ellenére nem tört meg a mérhetetlen hatalmú ellenfelekkel való aránytalan küzdelemben, az nem kis mértékben a magyar asszonyok érdeme. Erős az, asszony áll a háta mögött, mondja Böjgen, amikor nem sikerült neki térdre szorítani Per Gyntöt.

Tizenhárom éven át mindig csak adott, anélkül hogy számolt volna, anélkül, hogy takarékoskodott volna önmagával, minden jutalom nélkül; csengő hangja megkopott, erős szíve meggyengült, széles alaprajzú nagy történeti regénye, mely koronája lett volna írói pályájának, befejezetlenül hever. Nem akar egy percig sem pihenni, hiába kérelték kétségbeesve barátai, mert nem akarta elzárni fülét azoknak a hangja elől, akik őt hívják, mert jól tudja, hogy aki másoktól áldozatot, kitartást és hősieséget kíván, azt önmagának is teli kézzel kell szórnia.

Az ő dicsőségéhez nem hiányzik semmi: Az a zászló, melyet a magyar asszonyok nevében átnyújtott a kormányzónak, most az ország zászlója. És nemcsak szeretik és tisztelik, hanem gyűlik is, ami a legjobb bizonyítéka, hogy milyen komoly küzdelmet folytat és milyen jelentős ez a harc. A *Bujdosó könyv* és egész tevékenysége forrongó elkeseredést váltott ki ellenfelei táborában és ez kifejezésre jutott, mikor 1925-ben magánéletmódjában támadták meg, amikor kárörömteljes ujjongás közepette a piszkos vádak özönét zúditották felé. Sokaknak nem lett volna ereje és bátorsága, hogy szembeszálljon ily aljas támadással, de Tormay Cecile nyílt homlokkal, bátran állott meg a bíró asztala előtt és kívánta, hogy nyíltan megfelelhessen minden kérdésre, hogy kitarhassa egész életét — visszautasítva a felajánlott egyezkedési kísérleteket. Őt évig tartott a per, öt évig küzdött becsületéért a gonosztevők és hamisan esküvők ligájával szemben, akiket a gyűlölet, a személyi önzés, a politikai fanatizmus hozott össze egy táborba, de kitartott és öt év múltán törvényes ítélettel sujtották a hazudozókat.

Az a kaosz, mely süstörgött és forrott Magyarországon és egy pillanatra el is nyelte az országot, nyugvópontra jutott. Hogy a rend visszatért és új kosmos alakult ki a régi alapokon, ellenálva a rombolásnak, az legnagyobb részt annak a lelkierejének tulajdonítható, melyet Tormay Cecile képvisel legkifejezöbben a magyar asszonyok között. Nem jött ő úttörő, merész eszmékkal, nem követelt mélyreható reformokat és nem ígért új eget meg új földet. Programja egyszerű és kipróbált: Haza, vallás és család! Van ennél bizony sokkal szövevényesebb, sokkal raffináltabb program is, teleszórva jelszavakkal, melyek jobban csalogatnak, könnyebben elvakítanak. Az ú. n. modern szellemek intellektuális banalitással, ideanélküli tradicionalizmussal szeretnék megvádolni Tormay Cecile: hogy az ő evangéliumában nyoma sincsen Einsteinnek

vagy Freudnak, sem pedig Leninnek vagy Fordnak. Vajjon méltó volna ilyesmi egy előkelő művésznőhöz, egy nagytehetségű írónőhöz?

Tormay Cecile teljes nyugalommal veheti ezeket a vádakat : ezek nemcsak őt, hanem általában a konzervativizmust érintik. Van olyan időpont, amikor a konzervativizmus az érdekeltiségnek, a szokásoknak és az előítéleteknek a világnézete, amikor a világházartársnak szüksége van új fermentre, amikor az idő szomjuhozik ösztönzés és *egészséges* nyugtalanság után. Azonban az az idő, melyben most élünk, nem ilyen : ez már eleget, sőt túlon túl eleget kapott a politikai és technikai változásokból, erkölcsi forradalmak tomboltak végig a világon és a jelent fenekestől felforgatták. A mi időnkben csak a gyenge és zavaros elmék kiáltoznak még nagyobb újságok és további változások után. Az okosabbak és a finomabbak azonban megbecsülik azokat az értékeket, melyeket elengedhetetleneknek tartanak és szívükön viselik Goethe szavait : aki imbolyog imbolygó időkben, az csak növeli a zür-zavart ! A fejlődés és változás átalakító erejének vagyunk mindnyájan alávetve többé-kevésbé, akarattunk ellenére ; mialatt nézzük az időt és látjuk, amint az új kifermődik, talán mégis helyesebb ragaszkodni ahhoz, ami a miénk a szépből, az igazból és a jóból, nehogy egyszerre kifosztva és üres kézzel álljunk ott a fantomok között. Bizonyos nyugalom és meggondoltság sohasem árt ; az csak tisztább perspektívát és jobb szemléletet nyújt. Ha a régi tiszteletreméltó ideálokat fiatalos érzéssel ápoljuk, úgy az az előnyük van, hogy azokat mindig összehasonlíthatjuk és mérlelhetjük az újakkal. Egy építőmester megteheti, hogy a régi házat levegőbe röpti és annak helyén újat emel, de az emberiség nem cselekedhet ilyesmit, annak lassan kell kiköltöznie az egyikből a másikba és az új épület eddig szinte törvénytörően csak a réginek változata az egykori tervvel és megmentett örökséggel.

Megőrizni, felújítani a régi ideálokat a maguk valódi szellemében éppen olyan szükséges, jelentős és éppen olyan teremtő cselekedet a nagy, titokzatos világrendszerben, mint újat építeni vagy álmódzni a jövőendő csodáiról. Tormay Cecile bátor kitartással védelmezte atyáinak örökét. Mit ért el ezzel? Még ezt nem tudjuk, hiszen nem tudjuk, hogy nem kell-e azt feladni majd kardcsapás nélkül? Olvastam valahol egy katonatisztról, aki csata közben parancsot kapott, hogy védje azt a helyet, ahol áll ; nem szabad meghátrálnia, sem pedig előre törnie. A tiszt embereivel kétségbeesett állhatatossággal kitartott és visszavert minden támadást, rettentő veszteséget szenvedett, de helyén maradt. Mit használt ez, kérdezték egymástól fájdalommal, mikor este összeszámlálták a veszteségeiket, hiszen egy talpalatnyi előnyt sem nyertünk. A győztes hadvezér azonban odalovagolt a kitartó hős csapathoz és köszönetet mondott nekik : ők nyerték meg a csatát, mert az a pont, amit védelmeztek, az egész csatatér tengelye volt, melyen a harc súlyos kereke forgott — ha azt elveszítik, akkor minden fáradozás hiába való lett volna és a győzelem zürzavarba fullad.

Mindenesetre vigasztaló tudat a konzervativizmusra nézve, hogy ismeri a viszonylagosságot minden emberi ideálban és minden emberi értékben és nem dobja el magától a neki drágát és emlékezetet, melyet őrizetbe kapott. Hogy a nagy hadvezér mint vezeti a küzdelmet, ez rejtve van előttünk, akik mint egyszerű közkatonák küzdünk, de amiben igazán hiszünk és amit forrón szeretünk, azt nem adjuk át semmi áron! Ebben a nemes harcban Tormay Cecile derekasan küzdött!

Svédből: L. B.

HALLGAT.

Női portré.

Hallgat.

Hallgat néha hosszú órákon át.

Akár a kő.

Akár a fa.

Akár a hó.

Akár a hóvirág.

Hallgat.

Én e hallgatás irigye vagyok.

Bár nyugtalanít ez a hallgatás

Néha.

Mert hátha befelenőtt panaszok,

Megkövült jajok, elhalt sóhajok,

Finom kéreggel fedezett sebek,

Alig kinyílt apró virágfejek,

Szorongó, örök, nagy-nagy aggodalmak

Lappangnak kő, fa, hó, hallgatás alatt.

Én azt hiszem, hogy ismerem.

És még sem ismerem.

És ma sem tudom, miért hallgatóg,

Csak e hallgatás irigye vagyok.

Fecsegsében szétszórom magamat,

Azután szégyelem,

Jaj, nagyon szégyelem,

Mindig, amikor szemben ül velem,

Hogy szóltam, szóltam, szólnivaló nélkül,

Aprópénzként elszórtam magamat,

Ő ült és hallgatott,

S mint foghatatlan súlyt

Éreztem lelkében az aranyat.

Az aranyat, az erőt és az Istent.

Reményik Sándor.

ÉJFÉL A KOLLÉGIUMBAN.

LUCSKOS éjtszaka lett megint, úgy október eleje körül. Sötét volt ekkortájt minden éjtszaka s kilenc óra után ember alig botorkált az utcán. Most pedig alig volt valamivel éjfél előtt.

A pedellus sokáig talált fentmaradni a kollégium legódonabb épület-részében, miután időközben s véletlenül sok különös dolgon tündözött el. Alig egy-két napja mult, hogy hazatakarodtak a vén diákok, kik az Alma Mater nagy ünnepére zarándokoltak el a mohos falak közé és ahogy szétszéledtek volna megint a világba, iszonyú csönd nyomult be utánok a tanácsterem zugaiba, a folyosók végébe és az iskolakert kihalt utacskáira. Messziről, nagyon messziről jött ez a csönd s oly szörnyű volt a visítása, hogy beledidergett, aki hallotta egyszer. Talán ezért volt, hogy a városka lakói fülökre húzott gallérral siettek el még jókor este az apró házak mentén s kiki igyekezett hazajutni minél előbb. Mintha érezte volna mindenki, hogy valami szokatlan dolog fog végbemenni ezen az éjtszakán.

Halálos üresség ásítózott a világban s nyomasztó szomorúság. Lompos felhők feküdték meg az eget, földöntúli mozdulatlanságban.

Ezen az éjtszakán sok-sok ilyen érthetetlen dolgon tündözött magában a pedellus s alig volt már jó negyedóra éjfélig, amikor elfújta végül a függő petróleum lámpát s fülére húzván a takarót, elhelyezkedett keskeny fekvőhelyén.

De ezen az éjtszakán nem jött álom a szemére.

Hogy, hogy nem, de azok a diákok találtak eszébe jutni, akik utolsó búcsút intettek egykor az Alma Mater kormos homloka felé, mikor a hadbahivogató dobot pergették volna meg. Elmentek mind-mind . . . Ki lóháton, ki gyalogszerrel, ki lófarkos csákóban a kongó ágyú megett és csak a hírok szállt azon túl . . . Szálltak-szálltak ezek a hírek Tomaso v lankáiról, Ravaruszka zöld rétjeiről, Gorlice tájairól, a Doberdó mellől s az erdélyi határhavasok csúcsairól. Mert egy sem jött vissza azok közül, akik katonadalokat fújva, virágos zászlók alatt indultak meg egykor a halál elébe . . . Hírük élt még egy darabig, aztán alig beszéltek róluk . . . Aztán az emléküket is betemette az idő . . .

Hány esztendeje már ennek, Istenem-Uram !

Hevert egyszerű fekvőhelyén a pedellus és az örökre elment daliás diákok emlékeivel viaskodott. Mert ismerte őket egytől-egyig és most, ezen a késő őszi éjtszakán, amikor egyes-egyedül ő volt élőember a kollégium falai között, olyan meghatottság remegett rajta végig, hogy érezte :

könnyek folynak össze a torkában . . . Hallotta még, hogy az iskolaóra élesen üti el a háromnegyedet, aztán nehezülni kezdett a szempillája . . . Aztán könnyűség járta át egész testében, aztán úgy tetszett föl neki, hogy félderengés leng át a szuroksötétségen s minden-minden átlátszóvá válik a fura világításban . . . Nem, sehogy sem volt ez kedvére a pedellusnak, mert az álom félzsongásában vissza tudott emlékezni még, hogy újhoid van éppen, égifény tehát nem világíthat odakint . . .

Aztán . . . Aztán . . .

A nyugtalanítón szürkülő éjtszakában váratlanul verni kezdett az iskolaóra s vert-vert tizenkettőtig egyfolytában. Talán aludt is már a pedellus, talán félálomban rezegtek a szempillái, nem tudni. Neki az volt az érzése, hogy hallja még a tizenkettőt s annyit suttogott magában :

— Éjfél van . . .

Érezte, hogy az ágyban hever s mégis látott mindent, ami odakint történik a félvilágos éjtszakában és ebben a különös derengésben egyszerre hideg futotta végig . . .

Mert borzongató dolgot látott !

A városka északi vége felől, hol a temető hallgat titokzatosan, hirtelenül mintha János bácsi, a néhai főpedellus indult volna meg az Alma Mater irányába . . . Ő volt ! Ő volt ! . . . Totyogó járással igyekezett János bácsi, a híres iskolaszolga. A temetőkertből kifordult már a Rákóczi-útra . . . Ugyanakkor pedig . . .

Ugyanakkor pedig még ijesztőbb dolgot vett észre a fekvőhelyén elszenderült pedellus. Mert mialatt János bácsi csaknem elérte már a kollégium főkapuját, a temetőközben kibukkant a feje a számtan és fizika rettegett professzorának. Mert csak a feje látszott ki még, amint feltűnő gyorsan haladt a temető felől, ugyancsak a kollégium irányába . . .

A szunyókáló pedellusnak olyan érzése volt, hogy nincs többé magánál.

Annyit látott csak, hogy János bácsi sápadt arcával átsiklik a bezárt vaskapun s messzebről a matézis és fizika tanára lohol a nyomában. János bácsi aközben odatotyogott a kollégium csengetyűje alá s megkapván a kötelet, csengetni kezdett . . . Fahangon csengett a régi csengő . . .

És abban a pillanatban, mikor a folyosókon ijesztőn hasított végig a tompa csengetés, váratlanul nagy zörgéssel fordult ki sarkaiból a vaskapu. Háromszor dördült meg egymásután a főkapu, mintha buzogánnyal vágta volna bele a régi fiúk.

Mert abban a szempillantásban katonadiákok kezdtek özönlenni befelé s elárasztották a folyosókat. És mind-mind az elsőemeleti számtan- és fizikaterem felé tódultak. Bánatra fanyalodott, különös mosollyal, mintha szívükig érintette volna őket a viszontlátással járó megindultság. Az arca hamuszínű volt valamennyinek.

Mentek nagy zajgással a fizikaterem irányába, amelyet különös félderengés árasztott el. De ilyen félderengés volt odakünn is minden-minden.

Mentek a tanterem felé... Ki földbeitatódott mantliban, ki szomorkás hetykéséggel félrebiggyesztett sipkában, melynek rézgombja mellé hervadt virág volt odatűzve. Bizonyára egy könnyeszemű leány tűzte oda valamikor... Másoknak megcsörrent a súlyoskosarú tüzérekardja, ismét mások nehéz bornyút vittek a hátukon s puskaszój feszült a vállukon át... Akadtak köztük komoly emberek és pelyhesállú legénykék, csillagnélküli önkéntesek és tartalékos tisztek. Kissé rendetlenül jöttek és lihegve. Mintha nagy-nagy utat kellett volna megtenniök idáig...

Abban a pillanatban másodszor is fölcsendült fakón a kollégiumi csengő, amelyet János bácsi, a régi főpedellus ráncigált el, jeléül annak, hogy közeledik immár a tanterem felé a tanár úr is. A fiúk látták is a folyosóról, miközben ferdén vágott át a kollégium udvarán.

Most már lábujjhegyen tódultak be a tanterembe s kapkodva ültek le. Ki hová.

Fáradt csöndben hallgattak. S kínos szünet után követték föllel a tanár úr kopogó lépéseit, mialatt sietve igyekezett a tanteremnek. És akkor kitárult az ajtó s belépett a matézis és fizika ijesztőnevű professzora.

Felálltak.

A professzor úr, észrevehetően támolygó járással, fölért aközben a katedrára s végigtekintvén a szennyes és gyűrött osztályon, annyit mondott:

— Leülhetnek, az ördög hordaná el magukat!

Mert kedvenc szavajárása volt ez a professzor úrnak.

Helyet foglaltak illedelmesen. Ekkor rövid s még riadtabb szünet következett s szorongva néztek össze mindnyájan. Lehetek úgy kilencvenen. Látták, hogy rossz kedvében van a tanár úr s érezték nyomban, hogy kutya-vége lesz a mai órának.

A professzor úr azalatt végzett az osztálykönyvvel, fölhajolt, elővette noteszét s így szólt:

— Az Alma Mater négyszázados ünnepe alkalmából — sajnos, megkésve némileg! — meg fogom tartani a rég elmaradt számtanórát...

S a noteszbe pillantott.

— Végh Zoltán!

Felállt erre egy vékony legényke s önkéntesi uniformisában, melyen több szakadás látszott, botra támaszkodva bicegett föl a pódiumra. A tanár úr végignézett rajta gúnyosan, mintha sejtette volna, hogy ugyan nem hall ma feleletet.

— Beszéljen a gömbháromszögtanról, barátom...

— A gömbháromszögtan... A gömbháromszögtan... — kezdte akadozva a kis önkéntes, de ott meg is állt véglegesen.

A professzor úr arcán kegyetlen mosoly rándult át.

— Barátom, hol csavargott maga ahelyett, hogy az algebrával foglalkozott volna?

— Moszkva mellől jöttem, tanár úr, kérem szépen — mondta zavartan a kis Végh Zoltán s csaknem szerencsétlennek érezte magát.

— Majd adok én magának Moszkvát, az ördög hordaná el! Bemehet! Szekunda!

Végh Zoltán egy mély sóhajjal botorkált vissza a helyére, a tanár úr szeme pedig végigvillant az osztályon s egy idősebb katonán állapodott meg, akinek gallériján két aranycsillag fénylett tompán:

— Miskolczi Simon János úr!

Az «úr» szót gúnyosan ejtette ki a tanár úr.

Miskolczi Simon János felállt a padban, de nem ment ki a pódiumra. Ahelyett így kezdte olyan hangon, mint akinek minden mindegy már:

— Mély sajnálattal vagyok kénytelen bejelenteni a tanár úrnak, hogy nem készültem, mivelhogy nem értem rá. Századparancsnoki minőségemben tudniillik...

A tanár úr kegyetlen örömmel szakította félbe:

— Nem készült? Köszönöm, Miskolczi Simon János úr! Biztosan elekcíós-verset fabrikált most is, az algebraira pedig füttyölt... Majd adok én magának versírást!

— De tanár úr...

— Csak semmi konfidencia! — kiáltott fel a matézis és fizika professzora. — Ezért az indolens viselkedésért most nullát írok be magának, Miskolczi Simon János úr, az ördög hordaná el! A nulla pedig köztudomás szerint egyenértékű négy darab súlyos szekundával...

Az árva költő leült, magábafojtva a szót, a tanár úr pedig az ablakok mentén elhúzódó padsor felé intett a szemével:

— Novák Ernő úr!

Fölemelkedett erre a padból egy már valamivel idősebb, szőke katona, álmadozó szemmel s kissé bizonytalanul indult meg kifelé. Ahogy megállt volna a pódiumon, merengő feje oldaltbillent némileg. Halvány volt, igen halvány. A tanár úr pedig ránézett sárga-fehéres szemével:

— Folytassa, Novák úr!

Szegény Novák Ernő hegedűművész bátortalanul kérdezte:

— Mit folytassak, tanár úr, kérem szépen?

— Mit? — horkant fel a professzor úr. — A gömbháromszögtanból feladott részt folytassa, Novák úr!

Iszonyú gúny volt minden szava.

— Tanár úr, kérem szépen — kezdte kérlelőn Novák Ernő — nem tudtam megtanulni a leckét...

— Nem tudta megtanulni? — csattant föl a tanár úr. — Talán bizony most is muzsikálgatott, ahelyett, hogy az algebrát vette volna elő... Mi?

Novák Ernő ügyefogyottan igyekezett menteketőzni:

— Bocsásson meg, tanár úr, de nagyon messziről jöttem...

— Persze, már megint elcsavargott valamerre — pattant föl ide-

gesen a számtan és fizika professzora. — Ugyan honnét jött már megint, hadd hallom!

— Odessza határából — volt a szomorú válasz.

Nagy csend következett mostan. És e nagy csöndön át hallani lehetett, amint az iskolaóra különös-tompán veri el a háromnegyedet. A tanár úr kissé figyelmesebben nézett körül most a borzongató csöndben s váratlanul mintha leesett volna a hangja:

— Dehát hol kószáltak el maguk, barátim, az ördög hordaná el magukat?

Nagy hallgatás volt először a válasz. Akkor a leghátulsó padban felállt egy barnapiros arcú, daliás 34-es zászlós: Soltész Tamás. Vigkedvű legénynek ismerték mindenkor, most azonban remegett a hangja:

— Én a cizna-baligródi műút mellől jöttem vissza... Mert egytől-egyig elestünk, tanár úr. Hazánk szörnyű védelmében...

Erre a nyílt hangra felzúgtak mindenfelől. De olyan furcsán és olyan rekedten:

— A Macsvából jöttem, tanár úr...

— A Rokitnói-mocsarak közül siettem ideig — magyarázott egy másik fiatal legény. Talán Üszögh Lajos.

Egy harmadik azt ismételte szünetlenül:

— A Hétközség fensíkján temetett be a gránát, tanár úr...

A matézis és fizika kérlelhetetlen professzora csöndet intett s egyszerre fölsuklott:

— Barátim, az ördög hordaná el magukat, hát mért nem mondták ezt már előbb nekem?

És a tanár úr, aki szórakozottságában csak ekkor riadt reá, hogy golyóktól szétvert mantlikban, lyukas katonabakancsokban, szennyes bluzokban vannak a fiúk egytől-egyig, másodsor is felcsuklott:

— Értem, barátim, értem... Az ok, amiért nem tanulták meg a leckéjüket, valóban figyelemreméltó s ennekfolytán nem írom be Novák Ernő úrnak az áthúzott nullát, amelyet pedig be szándékoztam írni és amely hét darab szekundával egyenértékű. Úgyszintén törölni fogom a már előbb bejegyzett nullát és szekundát is... De hogy erre nem figyelmeztettek előbb, barátim, az ördög hordaná el magukat!

A leghátulsó padban még mindig állt a hetyke Soltész Tamás, mintha valami mondanivalója lett volna. Aközben szomorkásan, csaknem ijesztőn mosolygott maga elé. A professzor úr ráemelte halovány tekintetét:

— No mi az, Soltész úr?

— Tanár úr, kérem — kezdte a kassai zászlós — most volt az Alma Mater nagy ünnepe és mirőlunk senki-senki nem emlékezett meg...!

Zsibbadt csend következett újból. A tanár úr tenyerébe csüggesztette a homlokát, később annyit mondott:

— Minálunk nem számítanak a holtak, megtanulhatták volna már, barátim!

Abban a pillanatban kakasszó hallatszott a Hécze felől. Abban a pillanatban egyet ütött odakint az óra s ugyanakkor csengetni kezdett János bácsi, a főpedellus. A csengőszó tompán, rekedten szaladt végig a folyosókon.

És amint kukorított volna a kakas, a fiúk látták, hogy a tanár úrnak hamuszínűre válik az arca s a tanár úr látta, hogy a fiúk színe is megfakul. S egyszerre nyugtalanzkodva indultak meg kifelé: elől a halott professzor, utána a halott diákok.

Türelmetlenek voltak és kapkodni kezdtek, mert idejük lejárt... A tanár úr még oda is szólt nekik:

— Legközelebbi alkalomra jobban készüljenek el, az ördög hordaná el magukat!

Már a hosszú-hosszú folyosón siettek végig, egymást előzve és egymást taszigálva. Nagyon nyugtalanoknak látszottak... Néhány pillanattal azután megdörgött a főkapu, mintha valami Láthatatlan Kéz vágta volna be utánok iszonyú erővel... És ha valaki nem alszik ebben a másodpercben, hanem utánoknéz az ablakból, okvetlenül látta volna, hogy egyes diákok a Beszkidek irányába suhannak el széleseben, egyesek délnyugat felé mennek, Tirol havasainak, szinte a föld felett libegve már, egyesek pedig abba az irányba kezdtek elveszni az egyre hanyatló félderengésben, merre az erdélyi határhágóknak kellett szunynyadniok valahol. Egyre halványodtak lenge alakjaik s egyre foszladoztak szét a semmibe...

A matezis és fizika szörnyűhírű professzora akkor már a temetőközön sietett el aprózott járásával, mögötte János főpedellus... A temető előtti fordulónál váratlanul elvesztek és akkor sűrű éjtszakába zuhant a világ...

S iszonyatos lett a csönd...

... Ebben a csöndben megmozdult szegényes vackán az elszunyókált kollégiumi szolga, aki elalvása előtt a világban elhullt diákok emlékeivel viaskodott. Megmozdult, felült, megdörzsölte a szemét s egész testében remegve, ennyit suttogott:

— Csak nem ők jártak itten...?

Kapkodva öltözött fel, mert észvesztőn dobogott a szíve. Majd kilépett az ajtón, odakint, az udvaron megállt s belefülett a csöndbe. Kriptai hallgatás neszelt az éjtszakában.

A Bodrog loccsanás nélkül sietett a Tisza felé, halott volt a világ, aludt a város. Lompos felhők nyomták a mennyboltot, mindössze keleten, túl-túl a Bodrogrköz lapján hasadt meg egy felhő s ezen a résen át egyetlen bágyadt csillag hunyorgott rá a kollégium barna, várszerű tömegére.

Erőtlenül és sokáig.

Komáromi János.

NOVEMBER 1.

A tűzfalakra hűs ködöt
sír a november mélabúsan.
Emberfűrtös villamosok
futnak a ködbe koszorúsan.

Mindszent-virágos ár sodor
s egy disztelen sír gondja éget:
Ó, hogyha áthajítanám
koszoriúval a messziséget.

Tudom, hogy vár ma. Nő a köd.
Nincs rajta rács, nincs rajta kő-jegy.
Határon átkiáltanám:
ringasd szelid karokkal, Órhegy!

Körül az este glóriás:
ezernyi gyertya gyúl — s kilobban.
Ő alszik fénytelen tovább
a kergetőző évszakokban.

Hó villan, vérpiros bogyót
fehérbe ejt a rózsabokra,
Strok között friss por szítal
a temetői nyúl nyomokra.

Aranybogár a bodzafán,
a csúcson villámok csatáznak.
Karó-dárdás terraszokon
asszonyok szőlőt karikáznak.

A sárga gesztenyés tővén
az élet ifjú láza tombol.
A labdázó fiúk zaját
ősz küldi a kollégiumból.

S jönnek szirénás, vad szelek,
hogy fenn az új telet jelentsék . . .
Az én életem évszakos,
az ő évszaka végtelenség.

Áprily Lajos.

A TOLL.

I.

ACSALÁDBAN csak ez volt a neve: a toll. Sok szóbeszéd is esett itt róla s ha azt mondták: a toll, már mindenki rögtön tudta, hogy miről van szó. Szép, szárnyas, laposidomú strucctoll volt, melynek bársonyos fekete színe közepén, lenn a toknál szivárványos, mély kék színbe olvadt át. És nem egyetlen, árva darab volt, hanem nyolc egyforma, gyönyörű szál, valóságos bokréta. Ha legyezőbe foglalják, mindenesetre pozitívebb jelentést nyer s talán érthetőbb is lett volna ilyen gyűjtőnévbe foglalása; így azonban volt benne valami bizonytalan, valami határozatlanabb és misztikusabb...

A toll!

Szép, parádés holmi, de senkise tudta, mirevaló és mire használható?

A nagymama néha jelentősen odakacsintott nagy kalapskatulyájára, amely a nappaliszoba divánja mögött, idegen szemek számára rejtett helyen lapult s kicsiny szemét összecsupve, ráncos, hamiskás mosollyal mondta:

— Van ám nekem valamim! — s mintha képzeletében már látná is azt a valamit a skatulya papírfalán keresztül, hirtelen megilletődve elkomolyodott s menyére bandzsított.

Bella, a fiatalasszony pedig mindig sürgött, forgott, főzött, takarított; sok volt a munka a háznál, cselédet nem tarthattak s mióta az öregasszony is odakerült hozzájuk, egy éve immár, még több volt a gondja. Ám jó asszony létere nem nyugösködött, elvégzett mindent türelmesen. Természetesen mindezekon felül nem lehetett tőle még azt is kívánni, hogy minden apró-cseprő dologra megálljon s külön érdeklődést mutasson az ilyen ráérő kis megjegyzésekre, hogy: «van ám nekem valamim!»

És ugyan mije is lehetne még a nagymamának, ami szóra érdemes? Mikor ideköltözött hozzájuk, mert a leánya, akinél addig lakott, meghalt, minden cókmojkját kibontotta és sorra letette a ház asztalára. Együtt vizsgáltak meg minden darab ágyneműt és törülközőt, hímzett bársonydobozt és ómódi, stikkelt kefetartót, meg egyéb rejtélyes és különleges fajtájú holmit; együtt döntötték el, hogy mi hovávaló és mire lehetne a háznál felhasználni? Ékszerekről, értékesebb dísz tárgyakról szó sem esett, ugyanis olyasmi már nem igen akadt a nagymama kis poggyászában, melyet az idő és a szegénység alaposan megdézsmált s kiszívta belőle a tetteképesebb erőket...

— Ugyan, mije van már abban a skatulyában? — kérdezte egy-

szer tréfás kötekedéssel. — Talán aranyalma, vagy macskagyerek? Egy csomó régi szalag, meg fénykép, úgylis tudom!

— Mit tudsz te — dünnyögte az öreg. — Van ott még sok minden s ha egyszer kinyitom, csodálkozni fogsz!

A fiatalasszony tegnap egész nap azon törte a fejét, hogy a házi-ruhájából, amely három évvel ezelőtt kabát volt s csak azután csúszott le ebbe a másodrendű pozícióba — hogyan csináljon megint utcai ruhát? Három évvel ezelőtt ugyanis még sokkal tűrhetőbb világ volt, Gáspár, az ura, akkoriban holmi külön munkákkal elég jócskán keresett a hivatalban s ő könnyelmű szívvel dobta félre alig viselt, finom selyemköpenyét, mondván: Majd meglátod, milyen elegáns kimonó lesz belőle — s a házban lakó ismerős hímzőnővel ráhímeztetett néhány krizantémot, meg paradicsommadarat... Ura fejcsóválva nézegette:

— Olyan vagy benne, fiam, mint egy démon — mondta elismerőleg. — Ebben a kétszobás lyukban egész tünemény vagy, nem is illesz ide...

Hát nem is illett, az igaz. Azért aztán nem is vette fel valami gyakran, csak éppen, amikor valakit várt; erre meg Eszti, a sógornője egyszer maliciózusan megjegyezte, hogy: Gyönyörű a pongyolád, fiam, de ilyent csak színésznő visel s az is csak a budoárjában és nem amikor vendéget fogad — a szép kimonó hát egy bús sóhajtással a szekrénybe került, mert Gáspárnénak budoárja nem volt, ellenben hovatovább több dolga, több gondja s kevesebb vendége is...

Ha pedig most kifejtené a hímzést, egészen csinos ruha lenne belőle...

Az öregasszony nem értette hallgatását s ezért megismételte:

— No bizony, mondhatom, ha egyszer én kipakolok... azt se tudod majd, hová légy az ámulástól — áradozott tréfás túlzással.

— Már igazán szeretnék egy kicsit ámulni — sóhajtotta a fiatalabbik s eltűnődve nézett ki az ablakon:

— Havazik, mama — szólt hirtelen. — Úgy-e, havazik? Megmondta Gáspár tegnap, ni, hogy bevált — kiáltotta s az ablakhoz futott.

— Bizony, havazik — álmélkodott a nagymama is. — Fehér karácsonyunk lesz, lám...

— Fehér karácsony...

Egymásra néztek. A fiatalasszony tünődő tekintetén homály futott át. Megrázta fejét:

— Mennyi is van addig, mama? — kérdezte. — Tíz nap, ha jól tudom...

Az öreg mosolygós szemmel pillantott reá:

— Éppen tíz nap. Az előbb néztem meg a naptárban...

Gáspárné került, fordult. Felsőhajtott s megállt, hogy valamit mondjon. Aztán megrázta magát s hirtelen felbökte fejét:

— No, hát lesz még rosszabbul is, minek siránkozzunk — mondta s röviden felnevetett. — Az a jó, hogy nincs a háznál gyerek, mert akkor

bizony . . . nagyobb lenne a gond . . . Hacsak maga nem számít gyereknek, aranyom . . .

Tréfásan megölelgette az öreget s az is átölelte őt :

— No, csak nem kell úgy elcsüggedni — simogatta meg szeretettel. — Azért majd csak csinálunk egy kis karácsonyfát s ráakasztja mindegyikünk, amit akaszthat . . .

— A szívét nem? Akinek egyebe nincs !

— Azt hát ! S ahol szív akad, akad ott egyéb is !

A fiatalasszony megtapogatta a szívét a blúza alatt. Helyén volt bizony az.

— Mamika — mondta szomorú tréfával — maga igazán úgy beszél, hogy azt kell hinnem, kincseket rejteget a tarka dobozában. Mondja, ezüst-e, vagy gyémánt?

— Hmmm — mórlikált az öreg — nem árulom még el . . .

— És mondja — firtatta tovább kötekedve — ha olyan nagy kincs, lehet-e az árán legalább egy pár harisnyát venni?

— Egy pár harisnyát? — hökkent meg az öreg. — Lehet bizony, hatot is. De minek? Az ilyesmit az ember nem adja el, az ilyen drága dolgot . . . Az ilyesmi dísz, ami egy családban gyerekről-gyerekre száll . . . és fiatal asszonynak csak kell, hogy legyen valami öröme is, valamije, amit félt és megőriz . . .

— Most már egyáltalán semmit sem értek az egészszől — csóválta fejét Gáspárné.

* * *

És karácsony estéjén végre odakerült a ház asztalára a toll is.

Két pár zokni, a nagymamának szóló féltucat nagyobbfajtájú zsebkendő és meleg alsó, meg a fiatalasszony nevére címzett kesztyű-csomag felett fényesen trónolt, szárnyasan és terebélyesen, színesen és exotikusan, értékesen és — értelmetlenül. A nagymama gondos kezétől legyezőalakú csokorba kötve, olyan volt a félméteres kis fenyőfa árnyékában, mint valami túlelőkelő, ismeretlen jövevény; mint valami anakronizmus.

Fényes, fekete tokja mentén síma kék, mint a zafir s a kékség lágyan mélyült át a tollak eredeti sötét színébe, melyek könnyedén meghajoltak s enyhén göndörödtek a szélek felé . . . Gáspár vette először kezébe s megforgatta, a férfiak szokásos hozzá-nemértésével.

— Hát ez micsoda? — kérdezte csodálkozva.

— Bellának — felelte nagymama büszke mosollyal. — Igazi, valódi toll ez, fiam, az én régi, drága kalapomon volt, amit még boldogult uram hozott volt nekem Bécsből. Nyolc darab toll volt rajta, látod-e? Akkoriban olyan kalapokat hordtunk! De nagyon értékes strucctollak ezek, nem ám afféle toldott plörözök, ezeken minden szál egybe van és tiszta újak! Felhasználhatod legyezőnek is, vagy akár-mire . . . Nagy értéke van az ilyesminek mindig . . .

Bella is megnézegette. Asszony volt ő is s megfogta a tarka,

exotikus tollak varázsa. Bizony, szépek, nemesek. Igaz, hogy ilyesmit máma senkise visel, de azért mégiscsak szépek. S ki tudja, talán valóban pénzt is érnek . . .

— Mamika, hát ezt a struccmadarat rejtegette a skatulyájában — mondta elérzékenyülve. — Nem is gondoltam, hogy ott elfér egy ekkora strucc . . .

Nagymama izgatottan figyelte menyé ujjai között a féltett dolgot. Lám, hogy tartja a kezében, nem ért hozzá. A tollat fektetni kell, hogy fel ne borzosodjék. Nem is szabad így lóbálni a levegőben . . .

— Csak vigyázz, fiam — mondta halkán — hogy a moly meg ne egye. Látod, én negyven esztendeje őriztem. Az ilyen dolgot óvni kell, mert ilyesmihez nem jut az ember mindennap . . . Még divatba jöhet s akkor viselheted, addig tedd el szépen valami jó, tiszta helyre . . .

A karácsonyfa letekintett a struccmadár kényes tollára s az visszaneézett reá.

— Jó dolgod van — mondta a fenyőfa lenézően. — Látod, én tele vagyok hasznos és élvezetes süteményekkel, nekem illatom van, amitől feléled az emberekben a szív s amellet én jelentek valamit, amit te soha felfogni se tudsz, te élettelen jószág . . . És mégis téged tesznek jó, tiszta helyre, hogy meg ne egyen a moly . . .

— Jójó — felelte a strucc sértődötten, — de te egy pengő húszért jöttél a piacról idáig, ünnepeletni magadat, én pedig Afrikából utaztam ide negyven év előtt és otthagytam hazámat, előkelő rokonaimat . . . Annyi kárpótlást csak megérdemlek a sorstól, hogy most ne vessenek szemétre . . .

S gőgösen bevonult a Bella fehérneműs szekrényébe, ahol külön polcot kapott, selyempapírral borították be s ettől kezdve részese lett a család életének, állandó beszédtema lett, néha kiszellőztették s újra lefektették, néha benaftalinozták, máskor előszedték megint s megmutatták a vendégeknek . . . Néha, gondtelves és sötét órákon, mikor Bella egyedül volt odahaza, titokban elővette, de nem mutogatás céljából, hanem hogy tünődve nézegesse s magában azt latolgassa, vajjon . . . mennyit adnának érte, vajjon . . . ha netalán, egyszer, nagy szükségben . . . megpróbálná eladni . . . ?

No persze, csak úgy feltételelesen és a nagymama tudta nélkül . . .

Ám Bella, mint már mondtuk, jó lélek volt és szerette a nagymamát és nem akarta megbántani. Végül mindig visszatette a tollat szépen a szekrénybe. De ilyenkor bizony sokszor ingerülten csukta rá a szekrényajtót s magában bosszúsan mormogott :

— Haszontalan jószág . . .

II.

Aztán történt, hogy egy napon Bella nagyon feldúltan érkezett haza. Lecsapta táskáját, kalapját a dívánra dobta, lerogyott egy székre az asztal mellett s zokogott :

— Nem bírom tovább — mondta s kezével halántékát csapkodta — nem bírom ezt a nyomorúságot! Már mindenbe beletörődtem, már nem bánom, ha esztendőben egy ruhát se veszek, nem járok sehová, úgy élek, mint valami remete, soha se társaság, se szórakozás... De hogy még a legszükségesebb dolgokra se teljék, az már mégse embernek való...

Nagymama izgatottan topogott körülötte:

— Ne sírj, no, fiam — vigasztalta.

— Hát van nekem valami igényem — siránkozott a fiatalasszony. — Nézze, ezt a rongy ruhát rajtam, ebbe járok már mióta, már ötesztendő, a selyemhímzés nyomán, ahol kibontottam, mindenfelé foszlik, mégse szégyellem. De hogy örökösen hitelbe éljünk s egy rendes pár cipőre se teljék...

— Bella, hiszen mondtam, hogy én kisegítlek...

— Ugyan — legyintett Bella. — Mamának azt a pár pengőjét, ami van, nem vehetjük el. Gáspár megmondta, hogy inkább éhenhal, minthogy ebből is kifosszuk. Mamának ennyi jár tőlünk... Különben is miye van? Talán éppen elég...

A temetésére — akarta mondani, de elharapta a szót.

Az öreg gondterhesen bólogatott.

— Még ha volna valamim, amit eladhatnék, de igazán semmim sincs, csak amit magamon viselek — folytatta a panaszt Bella. Ekkor — tekintetük egymáshoz ért s az öregasszony szívéen hirtelen balsejtelem nyilalt keresztül.

Szent Isten, hátha — arra gondol?

Nem, nem. Bizonyára nem gondol arra... De ez a balsejtelem egyúttal ötlet is volt, amitől egyszerre kiderült a nagymama képe:

— Hopp, hát most jut eszembe — mondta ravaszul. — Hát, ha nem akartok így elfogadni semmit, talán... vennék tőletek valamit...

— Ugyan mit?

— Hát a strucctollat...

Nagy szó volt ez. Összenéztek.

— A tollat?

— Igen... Teneked úgyse sok hasznod van belőle, én pedig... Nem mondom, nekem olyan kedves holmim volt, hogy igazán szívesen... visszavenném... Szinte igazán megbántam, hogy elajándékoztam... De ingyen vissza nem fogadnám a világért se, hiszen karácsonyi ajándék volt... Nem, nemcsak azért, hogy rajtad segítek, hidd el! Öregasszony vagyok, hozzám nőtt minden régi holmim, nehéz megválni valamitől, amit negyven esztendeig őrzött az ember, nem?

Bella felszárította könnyeit.

— Hát, ha gondolja... De igazán, szégyellem...

— Sose szégyeld... Neked inkább kell egy kis pénz, az a toll pedig megéri, arról disputálni se lehet — tette hozzá önérzetesen.

— No, dehát annyit nem fogadok el érte, amennyit megér — mentegetődzött Bella. Aztán megállapodtak egy elég rendes összegben.

Bella megkönnyebbült sóhajtással szedte ki a tollat a selyempapírtakaró alól:

— Igazán szép — mondta kissé szégyenkezve.

Nagymama pedig szeretettel csomagolta vissza skatulyájába s rácsukta a fedelet.

— Márcsak inkább maradjon nálam, minthogy idegen kézbe vesztessék el — gondolta megnyugodva.

III.

A tollra ettől kezdve változatos sors virradt.

Bella nevenapján a nagymama újra kicsomagolta s mert más ajándéokra most se telt, hát odaajánlotta megint a családi szeretet oltárára.

— Hisz úgylis neked szántam — magyarázta kissé zavartan.

Bella csodálkozva nézett az ismerős dísz tárgyra s aztán elmosolyodott.

— Nini, a toll — mondta s újra végigcsodálkozta minden szálát, minden göndörödését külön megdicsérte, mintha még sohase látta volna . . .

A szekrényben azon a bizonyos polcon, ahol hosszú időn keresztül a toll lakott, most más jövevény tárgyak terpeszkedtek, melyeket Bella haladéktalanul odább szállásolt s a toll elfoglalta előbbi kizárólagos helyét. Selyempapírt borítottak megint a tetejére s igazán, mintha soha el se került volna onnan . . .

Aztán néhány hónap múlva, nagy gondok tornyosodásában — mit tesz Isten? — nagymama egy napon megint arra ébredt, hogy neki fáj az emlék s tollai nélkül nem lehet boldog . . . Rövid tárgyalás után s némi pénzáldozat árán megisméltődött a helycsere . . .

De jött a tél s újra karácsony közeledett . . . Amikor a nagymama egy délután virágos skatulyáját megint bontogatni kezdte, Bella megállt az ajtóban s ellenállhatatlan nevetés fogta el.

A nagymama vele nevetett s most már titkolódzás nélkül, feszelenül lobogtatta meg kezében a büszke bokkrétát:

— Ejnye, no, ne kacagj már! Nesze, Gáspár előtt már szégyellenem odaadni . . . De hiszen úgylis a tied már régóta. Ne, itt van, nem is krisztkindlinek, csak úgy . . . Minek álljon nálam . . .

S ez az eset rendes időközökben, többször megisméltődött.

Nagymamának bizony sok pénzében állt már a toll. A család tagjai szemében pedig már szinte szimbólummá növekedett; olyasvalamivé, amiben bízni lehetett, hogy kisegíti őket, ha bajban vannak — komoly dologgá vált, amelyre számítani lehet, akár rábízhatják a sorsukat is; bár, hogy ereje, értéke miben rejlik, egyikük se tudta . . .

Ám az ő saját szépségének bizony nem használt az új szerep. Únta a toll a dolgot, únta a sok herce-hurcát s bár gőgje alaposan meg-

dagadt, üde rugalmasságát hervadtra bágyasztotta a folytonos, kényszeredett helyváltoztatás. Egy napon aztán furcsa dolog történt vele.

Bella bevásárló útjáról nagy garral tért haza. Valami kis pénzt kapott az urától s ezen a pénzen kackiás, új őszikalapot vásárolt magának.

— No, most már egyszer végre hasznát vehetem annak a gyönyörűségnek is — mondta elégedetten, mert a toll akkoriban éppen az ő birtokában volt.

— Hogy gondolod azt, hogy hasznát veheted? — kérdezte riadtan a nagymama.

— Úgy — illegette magát a tükör előtt a fiatalasszony s nagy figyelemmel gusztálta fején a szokatlan divatos filc-éktményt — hogy végre-valahára most megint divat lett a strucc! Csakhogy a tolltűzék drágítja ám nagyon a kalapot, hát gondoltam, veszek egy üres formát s majd rátűzöm a dísz magam! Meglátja, mamika, olyan parádés süvegem lesz, mintha egyenesen Bécsből, a kiállításról hozta volna nekem Gáspár . . .

Ez tréfás célzás volt a nagymama büszke holmijának eredetére. Nagymama azonban nem értette a tréfát, nem derült fel tőle. Rosszalóan csóválta meg fejét.

— Hogy erre . . . azt a tollat? . . . Nem hiszem, fiam, hogy jól álljon . . . Nem való erre az olcsó kalapra olyan drága dísz . . .

— Micsoda? — horkant fel Bella. — Már mért ne volna való? Ez egészen divatos, finom kalap s most mind ezeket a formákat viselik s igenis, hogy tollal díszítik! Furcsa, hogy nem való . . . No, majd én megmutatom, hogy szép lesz.

S további szó nélkül kicsomagolta papírjából a nyolc darab tollat s válogatni kezdett közöttük.

Nagymama mereven nézte egy ideig. Aztán mély sóhajtással megfordult s kiment a szobából, hogy ne lássa ezt a prófán műveletet . . .

A továbbiak aztán gyorsan és következetesen peregtek le, mint általában a nagy tragédiák.

Bella ügyesen tűzte fel a kalapra a tollat s bizonyára nem ő követte el a hibát, hisz ő a legszebb szálát választotta ki s az nem volt se túl kicsiny, se túl nagy és éppen olyan helyet foglalt el a tető és a karima között, mint a «Die Dame» új számának címlapján Lil Dagover kakastolla.

Ám Lil Dagover s a kakastoll együtt se voltak olyan idősek, mint az az egy toll Bella kalapján . . .

A toll túl volt a negyvenen.

És hervadtan lógott s a szobában oly ragyogó kék színe a napvilág durva fényességében fakónak bizonyult . . . Most látszott, hogy milyen unott ráncokat nyomott reá az élet vihara, mely a kalapskatulyában békésen pihenő tárgyakat sem kíméli meg . . . Mintha az is meglátszott volna rajta, hogy ő a Gáspárék családjának bajmentője; a régen oly könnyelműen szép, hivalkodó holmi fontoskodó és felelőségteljes rabja lett, kacéran göndörödő frufruja itt is, ott is meggyérült,

megzilálódott . . . Lehetett hasznos, lehetett derék, megbízható, minden, lehetett volna akár tollseprű is, de szép . . . szép igazán nem volt.

Bella egyelőre semmit sem vett észre a baljóslatú változásból. Hetykén csapta fel fejére az egyébként egészen rendes kis filckalapot, dús barna haját kétoldalt kacéran fülére huzogatta s így szólt :

— Most megyek s meglátogatom Esztit.

Azzal elment.

Elment és visszajött. És sírva jött vissza s a kalapot az asztalra dobta. Eszti rosszindulatú irigy perszóna, de hisz ez igazán mellékes körülmény ; lehetett volna Eszti elnézőszívű angyal, vagy hazug jóakaró, ugyan mit változtatott volna a dolgon? Hiszen nemcsak ő . . . hiszen már a villamosban is mindenki . . .

Vagy talán lehetett volna Eszti vak is és akkor nem történt volna semmi baj? De hát, Istenem . . . Esztitől ennyi alkalmazkodást mégse lehetett kívánni. Eszti nem volt vak és Bella se volt vak s mikor, a nagymama csodálatának szuggesztív bűvkörén kívül, Eszti jól világított tükrébe tekintett, ijedtében majd hanyattvágódott.

Bizony, az idő eljár . . . S ezt a szomorú igazságot meggyőző erővel érzékeltette a fejebűbján egy szál hajahullott, színevert, gondteljes toll . . .

Bella úgy el volt keseredve, hogy nem titkolhatta érzelmeit a nagymama előtt. Dühösen esett neki kalapjának s kíméletlen kézzel tépegette róla az infámis, öreg lobogót.

A nagymama egy ideig rémulten bámult reá.

— Ne bánts — sikoltott aztán. — Ha neked nem kell én inkább megint visszaveszem . . . Megfizetem az árát s aztán ezután majd az enyém marad . . .

Bántódottan csuklott el a hangja. Bella letörülgette arcáról a könnyeket s rábámult.

— Megfizeti? — kérdezte szánakozva. — Ugyan, mama . . . Éppen elég pénzébe áll már magának ez a vacak holmi . . . Visszaadom az egészet, itt van, ni, szívesen . . . De fizetni . . . ezért! . . .

A nagymama fájdalmasan szorította szívére drága struccait. A sérődöttségtől, méltatlan fájdalomtól egy darabig szólni se tudott.

— Minek is kellett kalapra tenni — nyögdécselte megszégyenülten, szomorúan. — Mondtam, hogy nem arra való . . . Megmondtam . . . de hát sohase hallgattok az emberre . . .

Nagy Berta:

BOLOND ISTÓK BÁBSZINHÁZA.*

Dzsinnyarára, bummarára bumm ! bumm ! bumm ! bum, bum,
Bumm !
Tisztelt búval bélelt publikum,
csak pár napig tart az Unikum,
pár fillérért túladhatsz a bűn !
Bumm ! bumm ! bum, bum, bum !

I.

A nagyapám molnár volt,
elűszott a malma,
más nagyapám paraszt volt,
ma se föld, se szalma.
Szív alakú ládikám,
mit hagyott a tátikám,
mende-mondát, mesét rejt,
csodát, ezer bábút,
a sorsommal együtt lejt
száz dülő-, országút.
Sorsom furcsán tekereg,
utakat ró, tereket,
hajtom a rossz szekeret,
nyikorog és nyekereg,
szürke napok: berekedt
roszda-marta kerekék,
szürke tájkép-keretek:
ős átkokkal veretett,
ugarokkal keretelt
magyar falu piacára
hívják jövő's úttól, céltől elreteszelt gyerekek.
Ládikámban a mesék nyüzsögnek vagy százan,
Magyarfaluán felállítom híres bábszínházam.
Dzsinnyarára, bummarára, bumm ! bumm ! bum, bum, bum !

Bolond Istók citeráz,
bamba bábút színre ráz:
Bizáncban a birka-hősök sírnak mint a bolondok,
mikor látják jó lován a híres-neves Bolondot,
rezes balta Bizánc falát bezúzza,
Bótond vitéz a bástyáról a királyt is lehúzza.

*Részlet egy epikai kompozícióból, mely Jaschik Álmos illusztrációival számozott amateur-kiadásban jelenik meg decemberben a Napkelet kiadásában.

A publikum nevet.
A kép tetszett. Mehet.

Bolond Istók citeráz,
bamba bábut színre ráz
s közbe bömböl pince-hangon, hasból:
fellép a cseh óriás,
minden izma hengegés, s mintha volna vasból.
Toldi Miklós legényesen nevet
s egy csapással levágja a csehet.

A publikum tapsol. A kép mehet.

Bolond Istók citeráz,
bamba bábut színre ráz:
jön a török feketén, fején fehér turbán,
rabsztjon száz magyar szüzet rángat, rémít durván.
Feltoronylik Kinizsi, rákiált a törökre,
s a csúf pogányt berugdalja a pokolba örökre.
A publikum nevet.
Hölgyek, urak, szebb álmokhoz vigabb szőlő-levet !

Szétoszlik a közönség hősi kedvvel, szépen,
velük mennek a mesék száz magyar szívében,
ihletik a megátkozott ugaron és tarlón,
ne hagyja fel hősi harcát bénán, gyáva-gyarlón !

IV.

Sorsom tovább tekereg,
utakat ró, tereket,
hajtom a rossz szekeret,
nyikorog és nyekereg,
szürke- napok: berekedt,
rozsda-marta kerekék:
sátán-sárral veretett
sorsok szürke falujába
hívnak vallás-emlőt váró, Isten-szemű gyerekek.
Ládikámban legendák nyüzsögnek vagy százan,
Ördögfalván jelállítom híres bábszínházam.
Dzsinnyarára, bummarára, bumm ! bumm ! bumm, bumm, bumm !

Bolond Istók citeráz,
bamba bábut színre ráz:

Putijárné egész nap szagostja testét,
 beste teste gyöngy-arany, pomádé és festék,
 vetett ágyon várakozva, így várja az estét,
 csalja, várja Józsefet s szüzessége vesztét;
 ráncigálja ruháját az ördögnek fő menyé,
 ámde Józsej elszalad, ott marad a köpenye.

A publikum nevet
 őnagysága felett.
 A kép tetszett. Mehet.

Bolond Istók citeráz,
 bamba bábút színre ráz:
 vár tövében várakozó koldus-sereg kesereg,
 Szent Erzsébet kötőjében ezerjőjű ételek.
 Ám a gróf kilép a lesből, ordít: «Míg én harcolok,
 te kötődben kincsetmet koldusoknak hurcolod!»
 — «Rózsát viszek édes férjem!» s leengedve a kötőt
 csupa virág hull öléből. A gróf áll mint széltütött.

A publikum nevet.
 A kép tetszett. Mehet.

Bolond Istók citeráz,
 bamba bábút színre ráz:
 erdőben megy Szent Ferencke, vállán vidám madarak,
 tavaszi dalt énekelget virág-ímás fák alatt.
 Arra jő a harminc rabló, átkutatják zsebeit,
 — «Mutasd elő kincsed, csuhás!» Krisztus öt szent sebeit
 nézik testén.» Nincs más kincsem, mint ez a szép öt rubint.»
 Megharagszik a vajdájuk, a sebekre rásuhint,
 — «Majd adunk még több rubintot!» Leteperik, megverik
 s elvágtatnak mikor lovuk felnyert.
 Szent Ferencke felugrik, énekelve távozik,
 az erdőnek minden ága furulyává változik,
 zeng az erdő, zeng az ég a víg szívű szent embertül,
 veréb, vércse csókot vált, farkas, bárány táncra perdül,
 a publikum nevet.
 Hölgyek, urak, szép álmokhoz szentebb szőlő-levet.

Szétoszlik a közönség hívő, zengő szívvel,
 velük mennek a legendák s bárki bármit mivel:
 szebbé válik minden fölük s mint arany a kvarcba.
 kínjaikba belekerül Isten édes arca!

Mécs László.

A TITKOS JELVÉNYEK.

Irta: Jules Lemaitre.

DURAND úr, a divatárkereskedő, tekintélyes polgára volt a kis városnak, ahol lakott. Volt egy derék felesége és két helyes kis lánykája: Lili és Zézé. — Mint városi tanácsos, rég áhítózott a kerületi tanácsosság után s ezért felvétette magát a Páholyba. Azonban vevőközönsége miatt ezt szorgosan eltitkolta.

A «babonának» természetesen ellensége volt. De nagy súlyt helyezett arra, hogy házában békessége legyen, tehát szó nélkül tűrte, hogy felesége templomba járjon és a két gyermek nevelését is teljesen rábízta egyelőre.

— Ha majd az első áldozáshoz járulnak — mondotta magában — akkor én veszem kezembe nevelésüket, tudományos alapon.

* * *

Karácsony délutánja volt.

Miként ezelőtt is, minden karácsonykor, úgy most is Lili és Zézé a gyermekszoba nagy komódasztalán gyönyörű jászolt állítottak. Ott volt a gyermek Jézus viaszból, mellette Szűz Mária és Szent József, meg két angyal és a csacsi, meg az ökör és négy pásztor; vázában virágok, sőt két rózsaszín gyertya is.

Durand úr az üzletben volt, felesége pedig éppen a városba készült holmi bevásárlásra.

— Mamuskám — könyörgött Lili — adj nekünk szalagokat és kelmedarabokat!

— Minek?

— Még szebben akarjuk feldíszíteni a jászolt és még szebben felöltöztetni a Jézuskát meg Szűz Máriát és Szent Józsefet és az angyalokat.

— Találsz elég rongyot a hálószobában a szekrény alján, balról — felelt Durandné. — Csak ne hanyjátok szét a fehérneműt és legyetek jók mind a ketten.

A mama elment, a kislányok pedig keresgélni kezdtek a mondott helyen. Találtak is egész halom szalagot és rongyot, de ezek nem voltak kedvükre valók. Tovább kutattak tehát s végre a szekrény mélyén egy posztógöngyöleg mögött két furcsa és csillogó tárgyra akadtak. Ámulva-bámulva kiáltottak fel:

— Jé! Mi ez?

Széles szalag volt és valami kis kötényféle, kék selyemből, aranyhímzéssel. A hímzés szemet ábrázolt háromszögben, egy oszlopos templo-

mot, kigyókat, akácágakat és halálfejeket, alattuk keresztbe tett cson-
tokkal és háromszögbe tett pontokkal.

Durand úr nyilván magasrangú tagja volt a Páholynek, a Rézkígyó
lovagja vagy ilyesféle . . .

— Milyen gyönyörű! — motyogta Zézé.

— Olyan, mint a pap bácsikon van, mikor miséznek! — magyarázta
Lili nagy komolyan.

Aztán a selyemkötényt a Jézuskára terítette, a szalagot pedig
ollóval kettévágta, mert hosszú volt, és a két darabot stólaszerűen
Szűz Mária és Szent József vállára akasztotta. Az egyszerűbb szalagokat
az angyalok és a pásztorok nyakára kötötte, sőt a csacsira és ökörré is
került belőlük. Végül teljes megelegedéssel nézett végig művén és Zézével
együtt nagy gyönyörűséggel rendezgette ide-oda az alakokat.

Mikor anyjuk hazajött, Lili lelkesülten hívta a jászolhoz.

— Nézd csak, mama, mit találtunk a szekrényben!

Durandné azonnal felismerte férje szabadkőműves jelvényeit.
Titokzatosan mosolygott, pillanatig gondolkozott, aztán szólt:

— No hát, ez igazán nagyszerű! Még sohasem volt ilyen gyönyörű
a jászoltok. De picikéim, ma este még ne mutassátok meg a papának!
Hagyjátok neki meglepetésül holnap reggelre!

* * *

Vacsora után Durand úr így szólt feleségéhez:

— Kedvesem, összejöveteleink van a Commerce-kávéházban . . .
néhány kollégámmal . . . fontos ügy . . .

— Csak mondd ki bátran: a rendes «kártyapartid», úgy-e?

Durand vállat vont, zavartan mosolygott, mert valójában ma
éjjel a Páholyban volt ünnepi vakolásuk. Egy új testvérnek kell kiállnia
a beavató próbákat. Az összes «mesterek» jelen lesznek, díszöltönyben.
Durand úr nagy súlyt vetett arra, hogy ő se hiányozzék erről a fenkölt
szertartásról.

Bement a hálószobába, kinyitotta a szekrényt és keresett, kutatott
benne sokáig . . . Nagy izgatottan belenézett a lakás minden zugába, az
előszoba szekrényébe, a szalonbeli kis könyvtárba, sőt még az ebédlő-
kredenc minden fiókjába is. Hogy azonban a gyermekszobába is bepil-
lantson, az — nyilván valamely magasabb akarat folytán — eszébe
sem jutott.

— Mit keressz? — kérdezte végre Durandné szelíden, ártatlanul.

— Ne törődj vele! — felelt férje hősieesen legyűrt méreggel. És
újra nekilátott a kutatásnak, ezuttal részletező rendszerrel, de semmivel
sem több sikerrel. Végül is kitört dühe, kiforgatta a szekrények tartal-
mát, széthányta a levendulával szagosított fehérneműt és öklével csap-
kodott szét köztük.

E közben a szertartás órája könyörtelenül közeledett. Durandné
angyali mosollyal kézimunkázott az ebédlő lámpája alatt.

— Hát izé — kezdte végre Durand — nem tudod, hova lett?
 — Micsoda, kedvesem?
 — Semmi . . . az én — holmim!
 — Nagyon jól tudod, barátom, hogy én sohasem nyúlok hozzá.
 Durand úr bátorsága az inába szállott és — mit tehetett — dohogva lefeküdt . . .

* * *

Másnap, karácsony délelőttjén Durand — semmi dolga sem lévén — belépett a gyermekszobába.

A komódon két égő rózsaszínű gyertya között ragyogott a jászol. Előtte térdelt Lili és Zézé, összetett kacsókkal; mellettük anyjuk térdelt és segített nekik imádkozni:

— Kis Jézuska — tartsd meg jó egészségben — papát és mamát . . .

Ám ezek a kedves kívánságok, melyeket ártatlan szívből ártatlan ajkak rebegtek, nem hatották meg a Rézkígyó lovagját. Első szempillantásra fölfedezte a viaszjézuskán, Mária és József vállain a titkos jelenvényeket, az ő büszkeségeit. Elhalványodott és felkiáltott:

— Ez igazán ostoba dolog!

Feleségére támadt:

— Te adtad nekik ezeket a . . . ezeket a . . .

— Ezeket a miket?

— Hát — ezeket a holmikát!

— Nem én, kedvesem. Lilike akadt rájuk a szekrény alján.

— És megengedted neki?!

— Nem engedtem meg neki, barátom. Éppen akkor a városban voltam.

— De elvehetted volna tőle.

— Mire hazajöttem, már felhasználták. És nem lett volna lelkem elvenni tőlük; úgy örültek neki a kicsikék!

— Hallatlan ostobaság! — ismételte Durand.

— Micsoda, papa? — kérdezte Lili.

— Magyarázd meg nekik, kedvesem! — mondotta Durandné férjének egyre lázítóbb szelídséggel.

Azonban Durand úr nem tartotta érdemesnek, hogy feleljen.

— Hát akkor majd megmagyarázom én — folytatta felesége. — FigyeljeteK ide, Lili, Zézé. Már sokszor kérdezted tőlem, Lilikém, hogy a papa miért nem jön velünk soha templomba. Hát azért, mert ő maga a templomába jár, az emberek templomába. És ott veszi fel ezeket a szép holmikát . . .

— No hallod! — szólt közbe Durand.

— Hát mit mondjak nekik? Különben, barátom, te magad gyakran próbáltad bizonyítgatni nekem, hogy minden vallás egyforma. Nekem ugyan más a véleményem; de végre is te egyre azt hajtogattad. Nos hát, neked is meg van a magad vallása, nekünk is meg van a magunké . . .

— Bocsánat, nekem nincs!

— Bizonyos vagy ebben?

— Eh, mit, elég volt a haszontalan fecsegésből, nem gondolnád?

És Durand úr kinyújtotta kezét, hogy durván elvegye a jászolból a kötényt és a vállszalagot.

— Ó, papa — könyörgött Lili — hagyd itt nekünk ezeket a szép ruhákat!

És azzal a bájos fintorral, melyről tudta, hogy ellenállhatatlan, apjának lábszárain kezdett fölfelé mászni.

— Nem, nem, nem! Anyád elnézi minden szeszélyedet. De ez már túlmege a határon!

Úgy látszott, nagy a haragja. Lili sírásba tört ki, Zézé persze tüstént követte példáját.

Durand úr jó szabadkőműves, de jó apa is lévén, nem bírta elviselni gyermekei sírását s most már vigasztalni kezdte őket. Azonban hirtelen valami ijedelem fogta el és feleségéhez fordult:

— De legalább arra vigyázz, hogy Lili ne mutogassa barátnőinek ezt a jászolt és ne járjon el a szája. Mert, értsd meg, ha kitudódik ez a dolog, szép csávába kerülök!

— Ne félj, Lili nem fog szólni senkinek semmit. Úgy-e, Lilikém?

— Nem, nem, papa, nem szólok.

— Akkor hát — nem bánom.

— Ó, papa, milyen aranyos vagy! — kiáltott Lili, apja nyakába ugorva.

— Ajanosz! — visszhangozta Zézé.

Durand magában monológozott:

— Mindent összevéve, bár türelmem határtalan, de semmi esetre sem abszurd... Ez a Jézus az ő kora számára érdemes gondolkodó volt... Ő is gyűlölte a papokat... Hirdette a szabadságot, egyenlőséget, testvériséget, mint mi...

És a jó szabadkőműves ezen a fonálon fűzte tovább gondolatait, mialatt felesége, még egyre mosolyogva, fésülte Lilit, Zézé pedig a földön ülve, kőkockáiból valami várfélét épített pici ujjáival...

* * *

Lili — mint mindjárt meglátjuk — nem csalódott.

Aznap délelőtt a Commerce-kávéház a szokottnál is népesebb volt. A törzsvendégek egy csomóban ültek és valami fénykép járt köztük kézzől-kézre. A fénykép nagyon komikus lehetett, mert akik rápillantottak, abban a pillanatban hahotába törtek ki.

— No nézd már!... No de ilyet!... Ő az, csakugyan?... Lám, a kis hamis!... Hát ez itt, ez a papformájú? Nem ismered meg? Pedig ő az... Lám, a ravasz rókák!...

A kávéház minden zugából a kíváncsiak serege tódult elő, hogy lássák a nagy tréfát és egymás válla fölött bámulták a fényképet. Csak

néhány vendég igyekezett leplezni zavarát és nyugtalanságát akkép, hogy úgy tett, mintha újságja olvasásába vagy társával üzleti tárgyalásba merült volna.

Hamarosan mindenki tudta, miről van szó.

A fénykép a Páholy tagjait ábrázolta díszöltönyükben, vállszalagjaikkal és kötényeikkel, spádéikat villogtatva, bizarul, nagy komolyan — nevetségesen . . .

A pillanatfelvételt a tegnap esti «munkán» kapta le valami lesben állt huncut, vagy valamelyik hamis testvér. Hogy kicsoda, az persze sohasem fog kiderülni.

Durand, aki egy sarokban szopogatta ürmösét, óriási megkönnyebbüléssel örült annak, hogy ő nincs rajta az áruló fényképen.

Mikor hazament, felesége a nyakába ugrott és orra elé tartotta a kritikus fényképet, melynek már sok példánya forgott a városban.

— Lásd, kedvesem, milyen nagy szerencse, hogy te nem vagy rajta! És kinek köszönheted ezt a szerencsét? Kinek? Ha nincs jászol és kis Jézus, Lilike nem kutathatott volna a szekrényben, nem találta volna meg jelvényeidet, te elmentél volna a páholyba arra a hókuszpókuszra és rajta lennél ezen a fényképen! Hogy most az egész város nem mulat és nem botránkozik meg rajtad, azt csakis a gyermek Jézusnak köszönheted. No, merdd mondani, hogy nem neki!

— Kissé túlzod a dolgot — felelt Durand úr, a divatárus, teljes megelegedéssel mosolygva bajusza alatt.

Fordította: Kertész Kálmán.

HEGEDŰ SIR.

*Hegedű str, magányos hegedű
A roppant csillag-kupola alatt.
Oly kristálytisztá üveghangokon
Jajdul a végtelenbe valaki,
Úgy ostromol Istent és éjtszakát,
Könyörög, lázad, adja meg magát,
Hogy lehetetlen meg nem hallani.*

*És mennyi ilyen kristály-hegedű —
És mennyi ilyen harmat-tiszta hang —
És megváltásra méltó mennyi bánat
Az örök csillag-kupola alatt.*

*Ha ezeket nem hallja senki sem,
Ha ezeket nem bánja senki sem : .
Mért hallaná meg az én hangomat?*

Reményik Sándor

HULLNAK A CSILLAGOK.

CSAVARGÓ volt.

Ballagott a kis úton a városvégi erdő felé, lába alatt kopogott a száraz, nyári föld s fölötte az égen szinte harsogtak a zuhanó csillagok. Augusztus volt, sűrűn hulltak az égi planéták s minden hullás után mintha frissebb lett volna a levegő. Ozont termeltek a lezuhanó csillagok, hűvössé és tisztává robbantgatták a nyári éjtszakát s a csavargó mélyen a tüdejére szívta a levegőt. Olyan volt ez, mintha tükörről lélegzene. Nem sok holmija volt, mindössze valami szalvétafélébe kötözött batyú, balkarjára fűzte s hátradobta a vállán. Könnyű volt, mint egy gubacs, melyet darázs szűr kedélyesen a levél tövére s a csavargó botot se vágott magának. Minek? Szabad kézlengetéssel közlekedett s botra nem volt semmi szüksége se. Erős és vidám volt, pedig nem tudta hová megy. Csak elindult a csöndes és tiszta éjtszakában s a lábaira s homályos ösztöneire bízta magát, mint a kóborló, tisztaszőrű állat vagy mint a pók, amely beleül fehér nyála bölcsőjébe s viteti magát a széllel. Ökörnyál — mondják az emberek. — Jön az ősz! S kevesen gondolnak rá, hogy pókok utaznak a szálló, fehér gubancok vonatjain, menetrend, füttyszó és szemaforok nélkül s mindegy nekik, hova érkeznek meg. Csak szállnak és ha kikötnek valahol, hamarosan tojásokat raknak, kifeszítik még egypár napig a hálót, aztán sietve elbujnak a tél elől. S lehet, hogy megfagynak a télben a kemény barázdák között s tavaszra csak potrohuk üres váza marad belőlük, mint egy kis hordó, de hát baj is az! Így is hasznót hajtanak még; valami hangya, akiben rémlik még szárnyas korának valami nosztalgiája, szájában egy virágporzó kába és meddő fejével meghúzódik a potroh váza alatt az eső elől. Menedékre talál. Rend van a világban és senki élőlénynek nincs oka panaszkodni. Minden gondosan elrendeltetett s az élő gondja csak az, hogy lehető derüssé és tisztává tegye a saját életét, mert csak így van értelme, így van helye az egyetemes harmóniában s így dicséri Istent, ki mindent alkotott. Nem félni, nem kételkedni és nem akadékoskodni, ez az élet titka, akár pók az élő, akár ember, mert bizony minden élő szervezetben van annyi öröm, mely okosan gazdálkodva, szépen futja az elcsöndesülésig.

Nincs hát a világon bölcsőbb és tisztább dolog a csavargásnál s a legerencsétlenebbek a gazdag emberek, mert a spórkasszáik és a kuponjaik folyton nyomják a szívüket. Aortatágulás, szívidegesség, mondják az orvosok, pedig dehogy! A pénz, a helyhezkötttség és a

fanyar polgári kötelezettségek fekszik meg a szíveket, a rengeteg póz és a még rengetegebb hazugság, amelyekkel védekeznek, fal, csikar, csal, épít és egymás rovására van az ember s a városok kis terében, melyben egymás mellé zsúfolódnak az emberek, ostobán és érthetetlenül, kevés a tiszta levegő és a tiszta gondolat. Itt a baj s ezért sohasem lesz semmi az emberből, az Istenközelség ozonját soha nem érzi, betokozódik, parafa nő a szíve érzékeny burka körül s tisztos aggkorára akár a vén ökör, akár a vén gazdag szemébe nézzen a szabad ember, egyremegy. Egyaránt nem talál egyikben sem hasonlóságot Istenhez.

Ezzel szemben a csavargó folyton Isten szeme alatt megy, minden pillanatban felzeng az élete, mint a megütött gitár, a zuhanó csillagok neki muzsikálnak s elsőrendű rokonságban van a világ minden dologgal. Akár fa is lehetne, fű, kankalin vagy virágpör, rög, melyet fúj a szél, tudja, hogy ezekből lett, ezeké válik s ez nem nehéz neki és nem kiábrándító, hanem mint az illat, mint az ének, mint a mese és a végtelenség, úgy esik neki — s ez a lélek.

Hát megy a csavargó a kis erdő felé, fölötte hullnak a csillagok s arra gondol, hogy kidobták az útkaparóéktól. Ki bizony, ma este, ahogy leányt kért, kurtán, egyszerűen s a legnagyobb polgári fölényvel, minden magyarázat és minden szívbéli sajnálkozás nélkül. Egyszerűen kitették.

— Hallod — mondta neki az utkaparó, akinél kiségitőképpen dolgozott a kosztjáért, meg a lakásáért, — legjobb lesz, ha elmész innét, már régtől fogva nem tetszel nekem. Ebből a Judittal való dolgodból nem lesz semmi. Ne is gondolj rá. Én városi alkalmazott vagyok, nyugdíjas s bár huszonnégy éve szolgállok, még mindig tisztességgel meg tudom emelni a tanácsos úr előtt a kalapom, ha erre jár, míg te, pedig senkinek se hínak, csak épen megbillented. Nincs benned semmi tisztesség s ha itt tartlak, még kitöröm miattad a nyakamat. Maholnap pedig útmester leszek, nincs értelme hát, hogy ilyen rissz-rossz csavargót, akiből nem lesz rendes ember soha s akinek se tanyája, se foglalkozása, itt tartsak magam mellett. Ne is próbáld hát tovább bolondítani a lányomat! Hozzá még megkérni? No hiszen, verhetném a fejem a falba! Hallod, kaphat az még hivatalnokot is s elhíheted, hogy az náladnál nagyobb tisztesség lesz nekünk. Legjobb hát, ha tüstént odébb állsz és nem rontod itt a levegőt. Nem való neked se rendes munka, se rendes leány, meg se tudnád egyiket se becsülni s egyszer csak elillannál, mint a pára!

Kerek, tisztességben és köszöntgetésben megöregedett arca volt az útkaparónak, olyan, mint az öreg kosár, melybe a parkok lehullott leveleit és piszkait gyűjteti össze a köztisztasági hivatal s a csavargó, ahogy nézte az öreget a lámpa fényében, amint szemben ültek egymással, fölnevetett:

— Thü, az istenfáját! — kiáltott fel. — Hát ha így vagyunk, útmester úr, akkor valóban legjobb lesz, ha odébbállok! Bizony nem akarok nehézségük lenni itten.

Hamar összekapta a motyóját, nem sok volt, csak épen egy szalvétafélére való batyú s kezet nyújtott.

— Harag nélkül! — mondta.

S az öreg, bár soha nem értette ezt az embert:

— Istennel járj.

A csavargó fölnevetett:

— Már én mindig vele!

Kiment s vidáman nekieredt az éjtszakának. Úgy érezte, nem fáj neki semmi. De még gondoskodott is magáról, mert az útkaparó szépen kifényesített, vastagtalpú cipője ott volt a kis előszobában s ezt hamar kicserélte a magáéval. Elvégre neki igazán nagyobb szüksége volt rá s elindult, mert úgy akarta, hogy senkitől se búcsúzik el. Hanem a leány, aki tudta, hogy a legény miről vált ma szót az öreggel, meghalotta a lépteit, megismerte őket, hisz annyiszor dobbantak a szívébe s kiment.

— Hová mész? — kérdezte ijedten, pedig sötét volt kinn, csak a csillagok világitottak s a kis batyut észre se vette.

A legény már kint ment a léckapunál:

— Csak az ásót hagytam kinn, azért megyek! — kiáltott vissza.

Telt, tiszta és csengő volt a hangja, szép, magas tenor. A lány megremegett tőle.

— Siess!

De hát nem jött vissza, hiába hívták leányszóval. Pillanatok alatt arcot váltott nála a világ s könnyű szívvel vett utat kifelé. Könnyű szívvel és Isten tudja mért, könnyű vérrel.

— Innen se jön utánam senkisé! — mondta mosolyogva, hogy a kapuhoz ért. Pedig nem volt igaza, mert ahogy megfogta volna a kapu kilincsét, szapora lépteiket hallott a háta mögött.

— Ki jöhet vajjon? — gondolta és megállt.

Hát Sajó volt, a szép, fehér komondor. Drága állat, csupa szeretet s a szeme olyan jó és tiszta, mint a gyermeké. De sokat bogarásztak együtt! Most utolérte s bizony nem értette, hová tart a kis batyúval a legény. Két lábát hát rátette a csavargó mellére, belenyalt az arcába meleg nyelvvel s bozontos farkával söpörte a kavicsot.

— Ejnye Sajó — mondta neki szelíden a csavargó és cirógatta. — Hát mit akarsz te itt? Eregy vissza, pajtás, mert így nehéz lesz egy kicsit a dolog! Eredj szolgálj szépen az útmesteréknél! Légy jó háziállat!

Simogatta a kutya fejét, magához fogta s mert nagyon szerette, odatartotta neki az arcát, hogy csak hadd nyalja. Aztán letette a földre.

— No most menj szépen vissza! — mondta neki. — Eredj a gazdádhoz.

Hanem a kutya nem engedett, lehasalt s fejét a csavargó felé fordította. Nézett.

— Nos?

Csak feküdt nagy, drága, barátságos teste.

— Sajó! — kérte szeliden a legény.

Nem ment. Csak melegítette ki szeméből a végtelen kutyaszere-
tetet a legényre. Hogy tud a kutya szeretni! Szebben, mint az asszony,
mint a szerető, mint a szerelmes hajadon! Mint édesanyám.

— Te! — mondta neki a legény és már remegett a szája. — Te!

Nézte. Aztán nagyon meghatódott. Mozdult, ágat tört le a bokor-
ról és végigvágott a kutyán. Erősen. De az meg se moccant. Csak
nézett rá.

— Itt maradj! — mondta neki keményen s kiugrott az ajtón. —
Itt maradj!

De aztán kint megállt.

— Kis kutyám! — mondta. — Kis kutyám!

Csak nem volt könnyes a szeme?

Ment. Fájt neki, hogy meg kellett vágnia az állatot, de csak nem
viheti magával céltalan csavargásba? Ballagott. Kicsit elnehezedtek a
lábai is a hónapok óta tartó megállapodottságban, nem vitték olyan
könnyedén, rugalmasan, szinte a levegőben lépve, mint azelőtt, de
hamarosan megszokták a tempót, átmelegedtek, kilélekztették maguk-
ból a megállapodottság ólmát s vidám pajtásokká váltak. Az új cipő
is igen illett rájuk. A legény ahogy ment, még sokáig a kutyára gondolt,
visszaesett a ház felé, de aztán mind mélyebben érintette meg az
éjjel, kezdte hallgatni a fák beszédét, nézte a hulló csillagokat s nagyot
lélekzett.

— De szép az éjszaka!

Elkönnyült és idegei szépen felzsongtak a régi környezetre, mint a
szélre a régtől használt vitorla zsinórjai. Füttyörészett már a csavargó,
otthon volt, fölötte ragyogtak a csillagok s körülötte nyitlak az étjszakai
föld virágai. Az illatukról ismerte valamennyit. Ez a mézizű, alig érez-
hető szag a mécsvirágé volt bizonyosan. Csak a bogarak és a csavargók
tudják megérezni, oly finom. Fehér mécsvirág, olyan, mint a lámpa a
fű között, talán a krajcárt is meg lehetne találni a világlásánál. Érdekes
virág! Kilenc porzója van s bárhogy keresi is az ember, bibét nem
talál közöttük. Csak buja összenövésben a nedvesnyelű, keményfejű
kis porzókat nő után epedve, de nővirág sohase akadt még a kezébe
csodálatosképen. Gyakran olyan érzése volt, csak azért pattannak ki
ezek a kis fehér virágok, hogy éjtszaka összegyűjtsék a csillagok fényét
s széjjelszórják a füvek közt, mint álmot és nyugalmat a bogarak és a
csavargók számára. Talán nincs is más céljuk a világon. És hogy a vándor-
ló, magányos férfiember megérezze az illatukat és boldog legyen
tőle. A mályva a lába alatt ült nehéz, piros virágával s olyan szaga volt,
mint a tiszta öregasszonyok kezének. Kenyérszaga; kenyérgéket terem.
A kis erdőben, a városon jóval túl, a harangvirágok felől hűvöskés
illa jött. Hűvöskés, igen, mert ezek grófkisasszonyok voltak s úgy
mondják, más csil agról sodorta őket ide a szél. Más csillagról, ahol

kék fénye van a napnak és a szarvasbogár akkorára nő, mint a király cselédjeinek ezüstlapátja. Szegénykék karcsuk és érzékenyek s ahogy beporzódnak, rögtön elfonnyad a fejük. Nem bírják a földet, kék levegő kellene nekik, kék fény és mélyebb bogárzümmögés. A bürök ott balra már egészen más. Az, hím állatot vadító, nyers szagával, erős és elterpeszkedő, mérget terem, a madarak megbódulnak az illatától s a bogarak ájultan bujkálnak a tövében. Virágpóra nehéz, mint az ópium s vad és súlyos álmodást lát a csavargó, ha a bürökbokor tövére hajtja éjtszakára a fejét.

Igy ment a legény az akácosban s mindent ismert. Növényeket és madarakat, melyek felriadtak a lépteitől és csipogtak. A mohák lehelgették és altatgatták a harmatozó éjtszakát, végtelen tág és határtalan volt a világ s ebben a csöndes végtelenségben újra megérezte a csavargó, hogy milyen kevés köze van neki az emberekhez. Alapjában semmi. Az arcukat és a szívüket hordja ugyan, a szavukat beszéli, de a lényege más: ősi és bővebb az emberénél. Az ő lelke talán még abból a korból való, mikor az ember csak névtelen sejtés volt még az Isten szívében, csak formát és nevet kereső nyugtalanság, melyben minden bent volt még s virágot, fát, füvet, mohát és hegyeket kellett előbb teremtenie az Istennek, mert a látomás minden ize nem fért el az emberben s a legszebb rezdüléseket, mielőtt az embert megalkothatta volna, szét kellett osztania a növények és a világ más élői között, mert az ember előtt állottak. Bizonyos, hogy ezt a rokonságot érzi élete mély izeiben a vándorlegény s testvére minden a világon, csak az emberek közt nem találja önmagát.

Megnyílt mindez a csavargó előtt s érezte, hogy míg csak él, soha nem tud megtapadni az emberek között s mindig csak vendégként járt közéjük. Istenem, persze neki is vannak vágyai, melyek az emberek közé kergetik s néha fáj a magányosság, mert a világ dolgainak csak zenéje van, de szava nincs, így hát társat keres néha ő is és szerelmes lesz, mint bárki más, rátapad egy-egy leány szájára, munkát végez, de aztán elválik leánytól és munkától, mert előbb, vagy utóbb megtudja, hogy nem ám ez az igazi s alapjában véve nem tud az emberek és az emberi foglalkozások közül megszeretni senkit és semmit. Csak a fogalmakat szereti és az álmokat s a szerelem is bármennyire kell is neki, csak olyan a számára, mint a nevetés. Könnyű és öröm, ép azért odébb áll, ha kergetik és menni kell és a munka se hívja vissza, mert a fák és a füvek közt, a szabad ég alatt az igazi hazája s a kankalinhoz, a tölgyhöz vagy a rigóhoz, de még a tarlók közt futó egérhez is több, mélyebb és szorosabb köze van lelkében, mint az asszonyhoz s mint az emberi foglalkozásokhoz, amelyekben nem tud egészen feloldódni soha.

— Hejhó!

Semmi szomorúság nem volt már a csavargóban, míg ment s az útkaparó házát úgy hagyta ott, mintha egy fészekbe nézett volna, amely útjába esett s amelyben a sok pihe között kedves volt neki egy

madár. Juditnak hívták és az apja hivatalnokra vár. Hát csak várjon, Isten nevében, ő már lélekben mértfőldekre jár s nincsen semmi szemrehányani valója.

Ment s nem vette észre, hogy már egy idő óta egy árnyék követi. Csak lépett előre és előre, a lelke könnyű és tiszta volt, mint a szírom és nem kívánta vissza a szerszámok fogásának gyönyörűségét. Csavargó-lélek volt.

— Onnét se szalad ugyan utánam senki! — nevetett fel az útkaparókra gondolva, de nem bánta.

A Göncöl már nagyot fordult, mire a vasúti töltéshez ért. Ott megállt és mosolygott. Eszébe jutott, hogy évekkal ezelőtt egy májusi éjszakán a sineknél búcsúzott el egy lánytól, akit pedig nagyon szeretett.

— Úgy látszik, szeretem a sineket — mondta mosolyogva magának.

Távolabb, úgy párszáz méterrel feljebb, látszottak a kis külvárosi állomás lámpái s arrafelé tartott. Mielőtt azonban a fénybe ért volna, megállt és várt. Vonat állt bent az állomáson és épen az indulást jelezték. A csavargó szemébe húzta a kalapját.

— Most az egyszer vonaton utazom el! — nevetett fel s mikor még elég lassan elzörgött mellette a vonat, utánairamodott és felkapaszkodott az utolsó ütközőre.

— Micsoda szerencsém van! — nevetett. — Legalább szépen átutazom az éjszakát.

A nevetése azonban, Isten tudja, nem egészen sikerült. Volt benne valami göcsörtös zökkenő, mert mégis csak szomorú, ha az ember nem tud senkit megszeretni és tudja, hogy soha életében nem fog tartozni igazán senkihez. Zötyögött vele a vonat, vicinális volt, faluk felé fordult s ahogy a fordulónál visszanézett, nagyon meglepődött, mert látta, hogy valami mozgó alak iramodik utána. Fehér, elnyult tömeg a sin között s a slippelfák közében körmök vágják az apróra tört bazaltot. Rohannak utána. Valaki rohan. Nézett, egyszerre megismerte a rohanót s tele lett a szeme könnyel.

— Sajó! — ordított fel a csavargó egész a szívéből. — Te vagy az Sajó!?

A kutya vakkantott az ismerős hangra és csak vágatott a vonat után. A csavargó minden ízében fölreszketett és nem állta tovább. Eleresztette a légfék csövét s leugrott az ütközőről. Elvágódott, de aztán felugrott hirtelen és kitérte a karját.

— Sajó!

A kutya beleszaladt, csaknem fellökte. Felugrott a vállára, vinyogva, lihegve, szűkítve kapaszkodott rá s vad szeretettel, mohó örömmel nyalta az arcát. Örömben nyüszített, mintha lelke lenne. Ölelte, fogta, magához szoritotta a legényt, nem engedte. Fölhemperedtek mind a ketten, összegubancolódtak, ölelték egymást s az állat torka úgy szólt, olyan mélységesen, mint a gordonka húrja. A csavargó szeméből patakzott a könny.

— Kis kutyám! — kiabálta hangosan zokogva, mert nem tudott mást mondani. — Kicsike, kis kutyám?

Odaszorította fejét a lihegő állat nyakához, belecsókolt a puha szőre közé, ölelte és így maradtak sokáig ketten, a csavargó és a kutya. Jó volt ez, talán soha ilyen jó érzést nem érzett még a csavargó. Aztán felállt, összeszedelőzködött, megkereste a kalapját, batyuját, letörölte a könnyeit, megveregette a kutya fejét s elindult vele a sinek között arrafelé, amerre a két acélszalag végtelenbe vesző útja vezetett. A teleg-ráfordítók csöndesek voltak s fölöttük hullottak szikrázva a csillagok, nagy fénykévéket lobbantva az augusztusi éjszakában.

Dallos Sándor.

ÉLŐ KERT.

*Virágmagokat tartok a kezemben,
S az ablakodnál megállok velük.
Éj van, de a nap ragyog fel szívemben,
S forrón és jénylőn a kezemre süt.*

*Éjjél közelg. A mag már szárat hajtott,
Hajnalban rajta bimbó bólogat.
Ha reggel lesz, s kihajolsz mosolyogva,
Átnyujthatom a nyílt virágokat.*

Falu Tamás.

SZOBOR.

*Elöttem fű, fák és virágágyak,
Madárajakról fölcsengő ima.
Most már tudom, hogy sűrű felejtés,
Amit lenn így hívnak: patina.*

*Állok az út csöndbe futó végén,
Mögöttem a ködös végtelen.
Ki is voltam? S mikor? Kibetűzni
Magam sem tudom már a nevem.*

Falu Tamás.

A VÖRÖS EMIGRÁCIÓ.

3. Emigráns hangulathullámzás.

AZ az emigráció, amelynek tagjai a fentebb vázolt alaptípusú emberekből kerültek ki, olyan, mint a gyökértelen élősdű növény. Pusztítja, sorvasztja az emberi kultúra termőfáját és hasznot nem hoz, csak kárt okoz. Mivel nem az őstalajból sarjadt ki, nincs szilárd, biztos élete. Nem önmagából újul meg, hanem a környezet szerint változik. Ahová az események sodorják, ott fennakad s bár azonnal kifejleszti szívógyökereit, hogy az életető nedvet megszerezze, igazi otthonra sehol sem talál. Akinek minden gondolata csak a rombolás, az nem tudja még a megfelelő környezetet sem kiépíteni önmaga körül.

Különösen szembetűnő ez az emigránsorsossal velejáráó állhatatlanság, nyugtalanság annál a szélesebb tömegnél, amelyet kevésbé hat át a vezetők fanatikus elszántsága. Az emigráció e névtelenjei, ezek a megbillent egyensúlyú emberek, kikben nincs elég lelkielő, hogy a mérleg karját ismét visszahúzzák normális helyzetébe, hatványozott mértékben demonstrálják az emigráns sors zavart céltalanságát.

A kis, jelentéktelen emberek ugyanis hangot adnak az emigráns lélek olyan vágyainak is, amelyekről a «nagyok», a vezérek restelnek beszélni. Az ő ajkuk hamarabb nyílik panaszra vagy ujjongó örömkialtásra, mert a fizikai és biológiai jelenségek az ő zárt, szűk életükben nagyobb eseményeket jelentenek. Kevésbé tudnak mértéket tartani érzelmeik elfojtásánál s ezért hű tolmácsolói az emigráns pszichének. Főleg pedig annak a hangulathullámzásnak, amely az emigrációt egyszer a reménykedés hullámhegyére ragadta fel, máskor pedig ismét a mélybe taszította le. Az első perctől az utolsóig. Kezdve azon az örömteli pillanaton, amikor a proletárdiktatura bukása után átlépték a határt, hátat fordítva a magyar népnek és félrelökve azt, mint egy megúnt, kicsúfolt, meggyalázott szeretőt, egész addig az ideig, míg belátva, hogy az életörömök habzsolására máshol sem nyílik jobb alkalmuk, megint «haza» igyekeztek jutni, mégpedig vagy az ördög segítségével, vagy térdenállva kérve bocsánatot.

Az emigráció hangulathullámzására szerfelett jellemző az a visszaemlékezés, amely egyik lapjában, «Az Ember»-ben egy emigráns újságíró tollából látott napvilágot. (1923 aug. 17.) Hosszú évek távlatából tekint vissza a megfutott útra «Andor Leon», aki egy a sok író közül és pályatársai százainak életét, hangulatát tolmácsolja. Az elmúlt évekből nem

fenkölt, nagy elhatározások és tettek emlékei intenek feléje. Ha behunyja szemét, nem ideális célokért vívott küzdelem, győzelemmel és csalódással váltakozó harc részletei rajzolódnak eléje, hanem mindig csak a fizikai és materiális élet mozzanatai. Bizonyára azért vésődtek be ezek oly élesen emlékezetébe, mert már átélésükkor is csak reájuk volt gondja.

E visszaemlékezések láncszemei, íme, a következők: «1920, Berlin. Nem érdekelnek az ismerősök. Kis hónaposszoba. Az íróasztalon könyvek, teafőző és Lotti kalapja. Szomorúan ülök a karosszékben. Lotti megcsókol. Ich werde dich ewig lieben — mondja. Ez a leány nem tudja, hogy minden mulandó. — 1921, Bécs. Különböző kávéházak, különböző politikai irányokkal. Senki se veszi tudomásul, hogy közeleg a rémes nyomor. Nemsokára hazamegyünk. Bizakodó a hangulat. Caffe Vaterland. Tömérdek ismerős. Fél Budapest itt van. Bosszant a túlzott jókedv. Gretével ülök egy sarokban. Drága, kedves kis bécsi nő. Jobbra-balra kokettál és közben simogatja a kezem. Éjfélkor a cigány eszeveszett tust húz. Grete megcsókol. Ich habe nur Sie lieb und Sie mich? Nicht wahr? — 1922. Cigarettafüstös szomorú vidéki szerkesztőség egy kis szlovenszkói városban. Az utolsó kéziratokat küldöm a nyomdába. Még pár perc és vége a napi munkának. Ebben a városban általában jó dolgom van. Nem kell éhezni. Az unalmas, egyhangú kisvárosi élet valami fásult közönyt borít rám minden és mindenki iránt. Nyomorúságos hónaposszoba. Tulajdonképpen nem is vagyok szomorú, hogy nem tartozom sehová és senkihez. Inkább valami csömörös, émelygős érzés vesz rajtam erőt, mintha elrontottam volna a gyomromat. — 1923. Egy ringmenti kávéház terraszán ülök magambaroskadva. A hátam mögött mennyi fogvicsorgatott küzdelem, nyomor és szenvedés. Én már nem érzem az augusztusi estét és borzongva gondolok az ötödik télre». S ha még kétségek lehetnek, hogy minek a hiányát érzi oly nagyon az emigráns, azonnal felvilágosít bennünket vallomása, melyből az élvezetek után reszkető vágyódás szólal meg: «Berlin. Elöttem nyüzsög az elegáns Westend éjjeli élete. A Dielekből halk zene szűrődik ki tompán. Szép nők suhannak el mellettem. Autók morfiumtól bágyadt szemű kokottokkal. És nekem nincs lakásom. — Bécs. A kutya sem törődik velem. És az autókban sem én ülök. A drága nőekkel sem én vacsorázom. Mindig kopottabb, fáradtabb, reménytelenebb leszek többedmagammal». (Az Ember, 1923 szept. 18.)

Érthető ezek után, hogy az a nyugtalan lélek, amelyből ezek a vallomások kiáradtak, jól érzi magát mindenütt, ahol megpihenhet bolyongásaiban és nem kell félnie a hideg téltől, a sanyarú sorstól. Akinek nincs hazája, az mindenütt otthon van.

Ez magyarázza meg azt a lángoló lelkesedést, túláradó dicsőítést, amellyel az emigránsok mindazokat a városokat illetik, ahol csak megtelepednek. Az első európai nagyvárost, Bécsset úgy üdvözlik hangos hozsánnakiáltással, mint az egyetlen, az igazi hazát, az ígértföldjét.

Azután, amint megúnják az ittartózkodást, amint akár jobbra, akár rosszabbra fordul sorsuk és továbbhaladnak Nyugat felé, ugyanígy egyszerre otthon érzik magukat Párizsban és új, ömlengő vallomásaik közt egyszerre megfelelkeznek a régi Bécsről. S teszik ezt csak azért, hogy újabb állomásukon, most már Amerikában megint előlről kezdjék s felfedezzék magukban, hogy itt van az igazi hazájuk.

Nem szeretnők, ha bárki is túlzással vádolna bennünket, ezért két szemelvényt helyezünk egymás mellé.

Az első Bécsről szól: «Időnként szerelmes és hálátelt szívvel kell megemlékezni a gyönyörű, oltalmazó, kedves, jóságos osztrák fővárosról, erről a virágos oázisáról az európai sivatagnak. Időnként meg kell állani, le kell hajtani a fejünket és forró fohászt kell mondanunk a drága Bécshez, minden bujdosó szerető édesanyjához, Közép-Európa egyetlen igazán szabad demokrata városához, melynek széles körútjain, kis mellékutcáiban, palotáiban és bérkaszányaiban, hoteljeiben és kávéházaiban, parkjaiban minden, de minden áldott zugában menedéket, oltalmat és igaz vendégszeretet talál mindenki, akit a sorsa kiüldözött honából». (Az Ember, 1923 szept. 30.)

A következő szemelvény a francia fővárosról szól: «Párizs! Nem volt ez nekünk soha egyszerű városnév, hanem inkább varázsigé és ígéret! Párizs volt a mágnes, amely mindnyájunkat vonzott, városa a francia szellemnek, melynek értékeit és sok finomságát mohón élveztük; de mohóságunk, sajnos, csak ritkán talált kielégülésre: túlnagy volt a földrajzi távolság. És Párizs volt még nekünk Keletről jött népnek némi-képpen Európa fővárosa, fővárosa az emberi gondolat és tevékenység minden dominiumára irányuló vágyainknak. Iróink, költőink és művészeink ide jöttek, mihelyt csak tudtak és hazatérve a Fény Városának csodáiról regéltek. De azok is, akik a multban szabadságunkért küzdöttek, függetlenségi harcaink politikai vezérei, itt találták a keresett megértést. És nem felejtjük el, hogy Párizs tulajdonképpen a francia forradalom városa, példa és tanítás nekünk, mindig függetlenségéért és felszabadulásáért küzdő népnek. Ma Párizs és Franciaország új hazájává lett sokezer honfitársunknak, megfelelő környezet a nyugodt, komoly munkához». (Párisi Ujság, 1923 dec. 9.)

Oly magas skálájúak ezek az ömlengések, hogy őszinteségükben eleve is kételkedhetünk. Mi csak az emigráns lélek állhatatosságát akartuk velük példázni. Őszinteségükről különben leginkább a rendőri hivatalok számolhatnának be, amelyeknek oly gyakran gyűlt meg a bajuk az emigránsokkal; ezekből a statisztikai adatokból derülne ki, mennyire becsülték meg az emigránsok azt a sok jótéteményt, amelyet oly méltatlanul nyertek. Sajnos, e bűnügyi adatok nem állottak rendelkezésünkre; de még így is az, ami a világ tudomására jutott, pl. Halmi József kiutasítása Párizsból vagy Gábor Andor kitoloncolása, mind azt mutatja, hogy a francia rendőrség szerfelett kellemetlen vendégeknek tekintette őket és igyekezett tőlük mielőbb megszabadulni.

Az emigráns hálát leginkább mégis az a Bécs volt kénytelen megérezni, amelynek uralkodó pártja, a szocialista párt testvérként fogadott oltalmába minden kommunista népbiztost és adott munkaalkalmat meg lakást minden emigránsnak. Amikor 1921 őszén a bécsi csőceselék a kommunisták izgatására tüntető menetben vonult végig a város utcáin és vandál módon szétrombolta a kávéházakat, betörte az ablakokat, kirabolta az üzleteket, berontott az előkelő szállodákba s ott bántalmazta az idegeneket — európai botrány volt ez, — a fosztogatók között nagyszámmal voltak emigránsok. Nemcsak a rendőrség által ártalmatlanokká tett tüntetők közt, hanem, miként a nyomozás megállapította, az értelmi szerzők között is. A kommunista emigránsok közül a zavarok után a rendőrség a következő ismertebb nevűeket volt kénytelen kitiltani Bécsből: Lengyelt, Gábor Andort, Király Albertet, Rudas Lászlót, Rákost, Révait, Székely Albertet, Szántót és Lukácsot. A legtöbb népbiztos volt s valamennyiükről bebizonyosodott, hogy az «imádott Bécs» arculatát oly nagyon elcsúfító tüntetés kirobantásában aktív módon vettek részt.

A bécsi rendőrség sehogy sem tudta megérteni, hogyan tehették ezt meg, hiszen szabad kezet engedett nekik, nem korlátozta lapjaik megjelenését és tűrte, hogy a magyar kormányt állandóan a legbecsmérlőbben támadják.

Az emigráns állhatatlanság és forradalmár-ideológia ismerete alapján azt kell mondanunk, hogy ez az érthetetlen eljárás volt a természetes. Lelkük determinálta tetteiket és így más nem következhetett. Ezek a lelki adottságok magyarázzák meg különben mindazt, ami cikkeink írása közben az emigránsok körében végbement. Az emigráció legújabb tettei folytatásai az elmultnak, ami mellett a könnyen felejtő világ, sajnos, oly hamar tovasiklik, megfeledkezve arról, hogy itt egy szüntelenül fenyegető aknamunkáról van szó.

Az események azt mutatják, hogy az emigráns forradalmárok semmit sem változtak. Ma is rendületlenül kitartanak «elveik» mellett és folytatják magyarellenes munkájukat. A hosszú sorból legyen szabad csak egy-két reprezentánst felemlítenünk. Jászi Oszkár visszavonulása az oberlini kollégiumba csak időleges volt. 1926-ban egyévi szabadságot nyert, hogy az University of Chicago keretén belül működő egyik alap megbízásából Európában tanulmányozza a régi osztrák-magyar monarchia nemzetiségi, politikai és kulturális viszonyait s azokról könyvet írjon. Megbizatásának szokott elfogulatlanságával igyekezett megfelelni, amit már az is igazol, hogy Bécsben a cseh követség sajtófőnökétől, Dolezal úrtól kapta meg a szükséges információkat, a cseh kormány pedig körútjaiban a legnagyobb előzékenységgel támogatta. Ezek után nem csodálkozhatunk, ha a könyvpiacra megjelenő vastag könyve bebizonyítja — most már kizárólag az amerikai közönségnek, — hogy Magyarországon terrorisztikus kisebbség uralkodik, de ezt záros határidőn belül ezer és egy okból forradalom fogja elsöpörni. Útjával egyidejű-

leg barátja, Hock János Erdélyt járta be — mintha csak felosztották volna egymás közt a szerepeket — és pedig, mint sovinszta magyar hazafihoz illik, a román belügyminisztérium bevallott erkölcsi támogatásával.

A legnagyobb port a világsajtóban az emigránsok körül mégis Kun Béla verte fel 1928 tavaszán. Titokban megjelent Bécsben, ott álnéven mérnöki irodát nyitott, hogy munkatársaival és az emigránsokkal észrevétlenül érintkezhessék. A bécsi rendőrségnek szerencsére idejekorán sikerült megállapítania kilétét és rajtaütnie. A lefoglalt nagyterjedelmű levelezésből és iratokból kiderült, hogy Kun azzal a moszkvai utasítással jött Bécsbe, hogy itt a Landler Jenő halála óta szétforgácsolódo kommunista erőket összegyűjtse és Magyarország, sőt egész Közép-Európa ellen döntő fellépésre kész forradalmat szervezzen meg. Pénze volt bőven a mindig elégedetlen emberek megnyeréséhez és így vállalkozását nem lehet lekicsinyelni. Annál kevésbé, mert Kun ehhez a működéséhez különösen nagy buzgalommal fogott hozzá. Újabb középeurópai sikerével akarta Moszkvában megszilárdítani helyzetét, amely pártfogója, Zinovjev száműzetésével ott meglehetősen meggyengült. Ezért is vállalta magára a veszélyt, amely a rendőrség kezére jutásával fenyegette. Pedig félelemre, mint a következmények mutatták, nem volt oka.

Az osztrák kormány, noha most már nem hivatkozhatott Oroszországban sínylődő hadifoglyaira, éppen olyan szeliden bánt vele, mint 1920-ban. A bécsi legfelsőbb törvényszék ismét helyt adott a magyar bíróságok kiadatási kérelmének, az osztrák kormány azonban útját állotta az igazságszolgáltatás menetének és «pólitikai okokból» megtagadta a kiadatást. Így azután az osztrák törvényszék csak néhányheti fogházra ítélte tiltott visszatérés miatt Kunt, aki azután repülőgépen akadálytalanul visszatérhetett Moszkvába. Bizonyára nem azért, hogy megpihenjen, hanem hogy felbátorodva a polgári kormányok előzékenységén és gyávaságán, még vakmerőbben folytassa robbantási kísérleteit.

Vajha belátná már egyszer a polgári társadalom, hogy az emberi kultúra érdekében kötelessége összefognia és a még ingadozó kormányokat rábírnia a hivatásos forradalmárok elleni erőteljes, egységes fellépésre! Addig, míg az idő ehhez visszavonhatatlanul el nem múlik és évezredek kultúránk megmentésére az alkalom el nem tűnik.

(Vége.)

Mályusz Elemér.

Komáromi János : Ordasok. Hősi regény a XVII. század végéből. (Genius kiadás.) Az ember mellére már az első lap olvasásakor ráfekszik fullasztó és rettenetes nyomásával az a súly, amely alatt magában a könyvben erőtllenül roppannak össze a regényszerkezet megszokott formái. Ezek helyett a szerző egészen sajátos formákat revelál és valóban csak ezekben a formákban lehet elmondani mindazt, ami itt süvölt és dübörög a világnak egy parányi zugában, a szélben, sárban és őszben, felhők futása alatt : a Partium bujdosóinak rongyos ezerei, vér, piszok, tetvek és dühök között. Szinte úgy rémlik, mintha harcuk nem meghatározott térben és időben történnék, hanem a glóbusznak valamely meghatározatlan helyén, az emberiség valamelyik elsüllyedt korában védekezne egy hódítóktól zaklatott néptörzs a düh és gőg keserű vonaglásaitól megszállottan. De a tér : a Partium Istentől elhagyatott és emberektől sujtott vármegyéi, ahol az Alföld, Erdély és a Felvidék összeérnek — az idő : a Szepessy- és Thököly-felkelés az Úrnak 1672-ik esztendejétől 1685-ig és a nép, amelynek daca és dühe egy kollektivitás közlelkének ősi, szinte állati mélyéig ér : a tiszaháti magyarság. Az égbolt irtózatosan alacsony, a horizont rémületesen szűk az idegen hódítás árterévé lett föld felett és e tényérnyi helyre szorultán, a leszűkített távlatról fantasztikus méretűekké vetített árnyképek lovagolnak át : a keserű Szepessy Pál, Ubrisi vezér, az ungi udvarházába visszavágyakozó Kende Gábor, a kopasz Szuhay Mátyás, a rezesorru Majos Ferenc, a két

Duló testvér, hadadi Wesselényi Pál, a düledt homlokú Tulok György, az ősz Keczer András, Tyukody pajtás, Zöld Demeter, a rongyos Buga Jakab és a hazugságban szemérmetlen Kuczug Balázs — és húszezer bujdosó. És e sötét és szörnyű Iliásznak, amelyre halványan visszamorajlik még a homéroszi Iliász zúgása is, ők a hősei mind a húszezren, amint falevelekként kavarnak a fátum és az ősz hideg szeleiben s véres és rongyos zivataruk egészen eltakarja az ifjú Keczer Gábornak és a kis Rauscher Editnek egyszálú, vékony szerelmi történetét. De nem is ez fontos, hiszen természetes, hogy az egyéni életnek el kell halaványulnia e pusztákra és ingoványokra kivert húszezrekéi mellett, akiket a sors utolsó zivatara végül is a nyugati keresztény világtól ostromlott Buda bástyáira visz óriási felhőkben. Nagyrészt ott pusztul el az ostrom vér- és koromszínű alkonyatában az aláomló török falakon és a felszabadító háború harcaiban, a maradék roncsok végre újra visszahullanak ingoványaik közé, hogy a rettenetes Esze Tamással élükön ott őrizték a hamvadó kuruc paraszat addig, míg naggyá nem nő a kis Rákóczi Ferenc. — Eseménytartalma mindössze ennyi a könyvnek. Az alakok, akik ezeket az eseményeket hordozzák, nem lehetnek mások, mint egysíkú sziluettek — egyéni élet, temperamentum, élettartalom mind egy kollektív feszültségi tér intenzitásában folynak össze : a keserűség és harc alvilági dühébe. Az így adódó hangulat megdöbbenően szuggesztív és ennek az epikus krónikának legfőbb szerkezeti eleme. Másutt a korrajz és

egyéni életek összessége az, ami megadja a mű hangulatát, itt a korrajzot és az alakokat a minden mástól függetlenül, önállónak megteremtett hangulat hordozza: a tiszaháti főkép protestáns közösségek kuruc gótgjének deleje. És a könyvből áradó hangulat alkimiája még egy alkotórészt mutat: a táj és az idő varázslatát. A magyar irodalom nem tudta idáig, hogy a Partium mint tájegység és az Erdélyvel összefüggő történelmi multnak közös lelki egysége (noha ebben a tekintetben bizonyára öntudatlan egysége) létezik. Hogy mennyire létezik, azt Komáromi János mutatta meg, amikor elénk bűvöli e tájat, szülőföldjét, ingoványait, hegyeivel, erdeivel, őszével és tavaszával, amint él és lélegzik mint fizikai valóság, amint él és lélegzik, mint egy tudatú emberi közösség. Komáromi János kritikusi idáig is észrevették a provinciálizmusban annyira szegény magyar irodalom művelői közt szinte egyedülálló lelki adottságot, amellyel ő szűkebb hazájának életét éli és írja. Ezt a hatalmas és élő provinciálizmust nem tudta elolvasztani a centralizált magyar irodalom fővárosi kohója, — de csak most kezdjük sejteni, hogy miért. Azért, mert az ő döntő otthonélménye szülőföldjének nemcsak térbeli, hanem időbeli összetevőjével is kapcsolatban áll. Aligha tévedünk, ha ezt annak a közösségnek tulajdonítjuk, amely pusztán a maga évszázados létében öntudatlanul, a maga szervezetében tudatosan őrizte ennek a multnak emlékeit: a pataki kollégiumnak, mint egy szellemi és történelmi kollektivitás egyik központjának. Nem véletlen, hogy Komáromi a diák és kuruc történetek írója. És mint ahogy diáktörténeteiben van valami mélabúsan kurucos, úgy kuruckrónikájában is nagyon sok diákos van: lapangó és fanyar humor, a könyv hangulatának harmadik eleme. Ez a munkája összes egyéni eszközeinek

egész kiérettiségében mutatja Komáromit és mint többi munkáiban, itt is több olyan tablója van, amely a műről leválasztva, önmagában is élmény és látomás: tökéletes és örök. (—s)

Kazinczy világa. (Magyar irodalmi ritkaságok. Szerkeszti Vajthó László. 10. szám.) — A centenáriumi ünneplés leghasznosabb ötlete Vajthó Lászlóé volt: kötetbe gyűjteni azt, ami a száz éves halottból máig eleven, sokszínű munkásságának egy-egy részletét úgy felvillantani, hogy az olvasóban ne vértelen iskolai emlékeket, hanem közvetlen benyomást, érdeklődését foglalkoztató, szenzibilitását megbolygató izgalmakat keltsen. Az író igazi hatása, bármilyen távoli időben élt is, hogy személyes ismerősömmé válik, akinek eredményeit, jó helyeit, stílusának egy-egy fordulóját jóleső emlékezéssel tartom számon, a barát elnézésével és követelődzésével lépek vele szembe, az olvasással magamnak sajátítom ki. Ki van szolgáltatva nekem kényre-kegyre, de ő is védhetetlenül fogva tart; viszonyunkban van valami a szerelmesek mámoros rabságából. Ez az eleven irodalmi köztudat azonban nálunk, sajnos, alig van meg; írónk legnagyobb része csak átszármasztatott, üres formulákban, nem ruganyos, frissen szerzett képben él tovább az emlékezésben. Különös megféleléssel, míg a jelenben az irodalmi élet csak személyes intrikák érdekességét jelenti az érdeklődők számára, a multban elvont elvek mérközését és összmunkákat, amelyeket tisztelni illik, de olvasni nem feltétlenül szükséges. Jó szolgálatot tesz ezért a Vajthóhoz hasonló breviárium, amely jellemző mozaikokban fogja össze egy író munkásságát. Kazinczy szétszórt és sokféle művéből szerencsés kézzel történt meg a kiválogatás; csak szorosabban vett kritikai modoráról kell volna el még egy kis ízelítő. Különösen sikerült gondolat volt élettéljes író-

portréit egybefűzni, amelyek a Pályám emlékezete és az útirajzok néhány bravúros darabjával együtt képet adnak érdeme szerint alig emlegetett írásművészetéről.

Igen, a gyűjteményt lapozva, a nagy izgató, a nyelvreformátor, az izlésdiktátor, a fordító képzeletünkben lassanként helyet ad a csakírónak, a stílus sokszor maliciózusságig tudatos mesterének, akinek elvi ismeretei az írás minden fortélyáról aranyfedezetet nyernek a maga írni tudása által. Mindenképpen érti a mesterességét. Aki Bossányi nyakkendőbe keringését a káromkodó öreggel és a vértizzadó szolgálival, vagy Török Sophie megkérését, az ájudozó kéréssel és a praktikus leánnyal («Ferenc, s hol fogunk lakni?») a szemünk elé állította, vérbeli művész. Történetek fogták meg már gyerekkorában; «olthatatlan szomjjal» hallgatja nagy elbeszélő atyját, a «hallott történetecskékel» teleír egy-két ívet, kapva-kap az Újszövetség történelmi könyvein, még inkább az ótestamentum színes eseményein. Önéletrajzát, jellem- és útiképeit teletűzdeli közvetlen epizódokkal, amelyek nem későbbi irodalmunknak kedvenc adomái, hanem kis színjátékok, az emberek hirtelen megmutatkozásának, «szerencsés pillanatának» vázlatai. Konkrét dolgok vonják magukra figyelmét, tájak, arcok, ruhák. Néhány szóval megeleveníti embereit. «A nagy melegben páróka nélkül volt, (Orczy) generálisi fehér mentéjében s vörös nadrágában, mely a kövér kisdéd testen bugyogó bőségben állott.» Előszeretettel öltöztet, még általános hivatkozásaiban is lehetőleg szót ejt a ruhákról. «A jászberényi, a böszörményi lakos, maga kék pruszliában, kék nadrágában, báránnyal süvegével, örült volna, hogy idegen embert lát.» A bemutatás, leírás öröme mellett az igazi indok a hatáskeresés. Az öltöztetéssel nem csak a valóságot akarja híven visszaadni, hanem még-

inkább hangulatot kelteni, az olvasó kíváncsiságát, mulató vagy csodálkozó érdeklődését felébreszteni. A nyakkendőkötés scénája, reméli önmagával eléggülten, bizonyára megnyerte «bajuszkás ifjaink» tetszését és tudva, hogy «kapván a régi színen» egyéb öltözetéről is szívesen hallanak, siet kedvüket tölteni. Másik fogása, amelylyel történeteit, alakjait kihozza: váratlan megfigyelései. Meleg színek közé hirtelen egy élesebb vonás szúr; nem leleplezőn, a lelkesedésbe ezt is belevonja, de az olvasó meghökkenésével külön hatást ér el. Így Hirgeist Anna (Ninon) színe, mint a porcellán, orcái, mint a rózsalevelek, szája, mint a vér, de a homloka csak két ujjnyi magas; «ez magyarázta meg előttem, mint nézhet szépnek Horác a keskeny homlokkal Lykorist.»

A meglepetést célozza burkolt, Sternere emlékeztető humora is. Gyengéd mosollyal veszi észre a mindenki lényében, viselkedésében lappangó komikumot, Rádayban, aki a virtusra jó magyar szót talált, de csak értekezésben akarta elárulni. («Elmaradt a dissertatio és vele együtt a szó is.»), a jó Szentgyörgyi professzorban, aki görög óráin dicsér, bátorít, beszélget, csak éppen leckét nem ad, a drága Sophieban, aki egy fordultában elintézi szüleivel a leánykérés nehéz ügyét. A humorban mindig van egy árnyalatnyi rosszindulat, mint szülőanyjában, a lélektani érzékben: a tisztánlátás maliciája. Kazinczy «psychológus végből» tudakozódik Himfy házasságáról, «ha szerelmek nem fogy-e?», az erdélyiek műgyűjtése, utazásai «fitogtatásul talán magokra nézve, de másoknak nagy hasznára» történnek a szemében.

A humor, a lélektani kíváncsiság, a rokonszenves lelkesedés zománcával bevont alakjait büszkélkedő műgyűjtő módjára szedi maga is elő emlékezete galériájából. Portréi sohasem túlterheltek, a rokokómetszetek bájával és látszólagos igénytelenségével hozzák

a lényegét. A váratlan megakasztások, sűrű exklamációk szintén nagyon kiszámítottan vannak a helyükön ; lírai kerettel zárják le a képet, a spontán érzelmkitörés ürügyével még jobban kiemelve az egészek a csináltságát.

Keresi az affektációt, amely tulajdonképpen a stílus kényuralma ; minden érte és mindenből annyi, amennyit ez megkíván. A valódi affektáció (mert van nem őszinte is) hit a kifejezés lényegváltoztató erejében és elégedetlenség az adott valósággal. Az író kényes ízlése tükröződik benne, amely csak az átstilizálás után találja meg a szemlélet gyönyörét és inycenvolta, amely a nyelv árnyalatait végsőkig kihasználja. Kazinczy leírásaiban nem szemléltetni akar, hanem benyomásait, «rezzenéseit» a szavak ízével közvetlenül átvenni az olvasóba. Ha táncolókról ír, szavak táncolnak a szemünk előtt : «Táncos és táncosné két kezeiken fogják egymást, szembe a kettő, s azon időben jobb lábok hegyével ez is, az is hármat tippantanak, majd bal lábok hegyével ugyanannyit és még egyszer hármat a jobbal, mint elébb». Mintha mozarti, csipkés daltam kísérné a látványt !

Halász Gábor.

A. E. Johann : 40.000 kilométer az ismeretlen Ázsián keresztül. (Dante kiadás.) Johann, a Vossische Zeitung utazó munkatársa, lapja megbízásából végigment a vörös Oroszországon. Ez, amint a könyvből kitetszik, 1930-ban történhetett. Moszkvában programot állítottak össze a számára s ebben föl voltak sorolva mindazok az üzemek, amelyeket meg kellett volna látogatnia. Johann azonban nem ezekre volt kíváncsi, hanem magára az orosz életre. Mert, saját bevallása szerint, hitt a kommunista eszmékben és most már látni akarta, hogyan festenek azok a valóságban. Furfangoskodásával bejutott az egyik fatelepre, majd később egy bányában

dolgozott egy hétig. Munkásokkal és parasztokkal lakott egy föld alatt, kocsókban, állomásokon, a hosszú vasutazások alatt rengeteg emberrel beszélt és mindenütt lustaságot, közönyt, piszkot, férgeket és részeg embereket talált. Azt írja : «Véletlenség volt-e vagy a dolgok természetében rejlett, hogy azokban a napokban, amelyeket az óriási Oroszország legnyugatibb pontjától a legkeletibb pontig terv nélkül és lassan csavarogva töltöttem, csak gyűlölettel, nyomorúsággal, szegénységgel és elképzelhetetlen piszokkal találkoztam, de boldog és derűs emberekkel soha ! De nem lehet csupán a politikai viszonyok nyomásával és problémájával, az egyes emberek leromlottságával és tompultságával és sok egyéb kívülről indítóoknak látszó körülménnyel magyarázni azt a nyomasztó örömtelenséget, amely rajta fekszik mindenkin, aki nem közvetlen élvezője az új rendszernek. És még ezeket sem látsszik boldoggá tenni a hatalmuk, érzik azt a lomha, meddő gyűlöletet, amely felhalmozódik ellenük.

Magá se tud menekülni a mérgezett atmoszféra elől és minduntalan azon kapja magát, hogy szeretné már a háta mögött tudni Oroszországot. «Mert bármennyire is szégyellem most, tovább már nem titkolhatom, hogy szívemben a kommunizmus iránt érzett őszinte és igaz lelkesedéssel küldtettem ki magam Moszkvába. A valóság már Moszkvában is megdöbbenően más volt, mint az eszme és mint az a csalfa kép, amelyet a szovjetemberek külpropagandája fest.» «Mocskosabbak, züllöttebbek, lerongyolódottabbak, eltompultabbak, meghabrodottabbak és iszákosabbak azelőtt sem lehettek az emberek. S hogy gyűlöletem tetőfokára érjek : sarló és kalapács a szovjetcímer s ha tetejébe még egy dicsfénytől övezett pálinkás flaskót tennének, a címer rendben volna. Az orosz köznapi életben való

barangolásaim egyetlen eredménye az a dühöngő gyűlölet, amely elfog minden ellen, ami csak közeljár az orosz kommunizmushoz. Nem is tagadom, ez a csalódott szerelmes gyűlölete.»

Könyvének Oroszországról szóló része csak 82 oldal. — Sajnos — mondjuk, amikor idáig értünk az olvasásban, mert szerettünk volna még több részlettel megismerkedni. De a szerző alaposan megismerte a «rendszert», tudja, hogy nyíltsága bajba sodorhatná azokat az embereket, akikkel érintkezett s ezért sok dolgot elhallgat. Hiszen így is történik, hogyha kijön valamelyik munkásnak vagy parasztnak a házából, nyomban megjelenik ott valamelyik szovjethivatalnok és szóról-szóra kifaggatja az illetőt beszélgetésük felől. De ennek ellenére is mélyreható, eleven képét kapjuk a szerencsétlen orosz népnek, amely már csak a pálinka butító mámorában bírja elviselni a kétségbejuttató életet.

Oroszországból Japánba menekül, a piszok után a tisztaság országába. Itt is a nép között él jóideig és hatvan oldalon olyan intím és szeretetteljes képet kapunk a japánokról, amely meggyőzőbb Imaoka háromszáz oldalánál. Általában véve, Johann előadása igen ötletes. Számtalan élménye közül mindig azt mutatja meg, amely a legtöbb embert érdekelheti, de egyben jellemző is arra a népre, amelyről beszél. Így ismertet meg Hongkonggal, Szingaporéval, Szumátrával is. Humor, a tipikus német humor, amely Benedek Marcellné találó fordításban kitűnően érvényesül. A világ körül című Dante-sorozatnak ez talán eddig a legsikerültebb könyve. *m—gy.*

Szenteleky Kornél : Isola Bella. Regény. (Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, kiadása.) Mintegy tíz évvel ezelőtt olvastam a szerző első regényét: «Kesergő szerelem» volt a címe. Az az emlékem maradt róla, hogy roman-

tikus líráját Krudy Gyula virágos kertjében szedte. Mostani regénye lényegesen más. Nem tudom, hogy a «Kesergő szerelem» és az «Isola Bella» között irt-e egyéb hosszabblélegzetű munkát. Az irodalom mindig nagy lelki ügye volt. Az elmúlt évtizedben sokat buzgólkodott a délmagyarországi írók egyesítésén és megszűnéséig szerkesztette a «Vajdasági Írás» című revút.

Szenteleky Kornél új regénye nagy fegyelemről tanuskodik. Rövid fejezetein megérzik, hogy előbb gondosan megépítette a regény szerkezetét, azután pedig ugyanolyan gondnal ügyelt arra, hogy sehol se mondjon többet a szükségesnél. Ez a gondosság azonban nem mindenütt érvényesült a kellő ökonómiával s ezért szükséztávúsága — különösen a regény elején — szinte titokzatossá teszi a szereplőket, míg párbeszédeit helyenkint, a regény rövidségét tekintve, túlméretezi.

A regény színhelye egy szerényebb olasz penzió, amelynek nemzetközi társaságában Szabó Szabolcs magyar ujságíró, aki szabadságát tölti itt, előbb egy francia tanár családjával, majd meg egy dán leánnyal köt közelebbi ismeretséget. A francia tanár fiatalabbik leánya beléje szeret, a flört, mintha mélyülni látszana, de aztán mégis Inge lép előtérbe. (A magyar regényhősök, úgylátszik, mindig ellenállhatatlanok.) A dán leány munkálkodása titokzatos, sőt gyanús. Különös alakok keresik föl, széleskörű levelezést folytat: kommunista. A regény most már azt akarná megmutatni: miként változik ismét polgári gondolkodásúvá Inge, a szerelem befolyása következtében? A téma nagyon érdekes volna, a konfliktus kitűnő alkalom arra, hogy a szerző két különböző lelkiség küzdelmét megrajzolja. De sajnos, nem ezt kapjuk. Szabolcsnak nem jut más szerep, csak az, hogy létezik és egyszerűen birtokba veszi a leányt, Inge pedig,

aki otthagya az egyetemet az «Eszméért» és évek óta lankadatlan buzgalommal dolgozik a társadalom fölzsabeditásáért, kissé túlkönyven válik meg elvtársaitól és a kommunista mentalitástól. Egész lelki küzdelme egy kétoldalas naplótöredéken elfér és ezzel azt az érzést kelti az olvasóban, mintha nem is lett volna olyan komoly az egész dolog.

Mindezek ellenére sem tesszük le családodtan a könyvet. Nobilis egyszerűséggel megírt mondanivalói sokszor gondolkoztatják el az embert.

m—i.

Spengler Oswald: Der Mensch und die Technik. München, 1931. 89 l. Folyóiratunk szeptemberi számában ismertettük Lothrop Stoddard könyvét, Lázadás a civilizáció ellen. Spengler új könyve ugyanabban a gondolatkörben mozog. Ő is a vezető szellemek rétegének csökkenéséről, az alacsonyabb szellemi színvonalú tömegek, a «kezek lázadásáról» beszél és arról, hogy a fehér ember elárulta technikáját, mely hatalmát jelentette, a színeseknek s most ezek majd a fehér kultúra megsemmisítésére fogják felhasználni, ezután pedig eldobják, mert nekik nem benső lelki szükség. Nem, mert ők, Spengler szerint, nem a ragadozók fajához tartoznak, mint a fehér ember, márpedig a technika a ragadozó szellem terméke, a hódítás taktikai eszköze az élet egyetemes harcában. Ezzel azután az emberiség ragyogó eredménye, az európai fausti kultúra véget is ér. Lehet, úgymond, hogy az orosz síkságokon valami új kultúra fog születni, de az egészen más lesz, semmi kapcsolata nem lesz a miénkkel. Amint látjuk, Stoddard és Spengler könyve közt egy lényeges eltérés van az eredmény és végső következtetés tekintetében s ez a különbség az európai olvasót pirulni kényszeríti, mert joggal érezhetjük kényelmetlennek, hogy az amerikai

teljes optimizmussal tekint a jövőbe s optimizmusa éppen az európai kultúra által kitermelt tudomány hatalmában van lehorgonyozva, míg az európai gondolkodó teljes pesszimizmussal zárja le Európa történetének könyvét. De még sajnálatosabb a pesszimizmus oka. Stoddard szigorú tudományos adatszemle és logikai fejtegetések eredményeként vonja le belátását, Spengler pedig minden tudományos methódika, szaktudományok részleteredményei és kétségtelen tények semmibevevésével vásárolja meg a reménytelen harc tragikus hőségének attitűdjét. Mindenesetre vigasztaló, hogy Spengler sötét jóslatának premisszáiként *ilyen* előkészületre van szükség, mint amelyet ez a könyve is tartalmaz, mely az előszó szerint készülő nagy művének gondolatmenetét és eredményeit előlegezi. Ez a tudományos megalapozás még soványabb és bizonytalanabb — természetesen nem a szerző kétségtelenül pompás, határozott, megvesztegető stílusában, hanem a kritika előtt —, mint az «Untergang des Abendlandes»-ben. Sajátosan romantikus elavult organista materialista pragmatizmusa valósággal dőzsöl ebben a könyvben, mely az emberi történetet egészen a biológia talajába nyomja vissza és így illeszti be az egyetemes élet képébe. («A művet «Beitrag zu einer Philosophie des Lebens»-nek nevezi.) Egyáltalában nem vész tudomást arról, hogy az emberi lény szelleme által lényegesen különbözik a természet többi teremtményeitől, hogy e szellem által alkotott kultúra a biológiai élet semmiféle képletével sem vonható párhuzamba, hogy e kultúra sorsa nem ítéhető meg az organizmusokra illő kategóriák segítségével, hogy az egyszer érvényesült kultúrhatás meg nem semmisülhet, sőt éppen a kultúra egyetemes összefüggése, folytonossága és a renaissance-okra hajlamossága tapasztalható s hogy végül immár bátran be-

szélhetünk egy egyetemes világkultúra alakulásáról, mely ténnyel szemben hatását veszti az elégizálás Európa hanyatlása felett, annál is inkább, mert ezt az egyetemességet éppen Európa teremtette meg azzal, hogy «elárulta» civilizációját, azaz a világ tanítómesterévé lett s éppen ennek következtében e világkultúra kristályosodási magva az az európai kultúra, melynek halálát Spengler oly buzgalommal gyászolja. *Joó Tibor.*

Új novellás könyvek.

Simon Lajos : Két kis piros esizma.

A szerző gyermekkorát, faluját, háborús emlékeit feltáró történetekből csak magát a szerzőt ismerjük meg. Szimpatikus, jókedélyű, jólelkű, becsületes embernek látjuk, aki szeret mesélgetni. Kedvelt témája ő maga és az apja. Érdekes és kedves történeteket választ ki s ezeket becsületes hűséggel írja le. Ha művészi tehetséget nem keres a novellákban, nem is bosszankodik az olvasó, mert kedélyeskedő előadasmódján kívül a szerzőnek nem jelentős az írói képessége.

Pallos Mihály : A sáros földön. Az ember kísértést érez, hogy egy unalmas közhellyel kezdje a kritikát: Csúnya külsőben értékes tartalom. A könyv kiállítása a lehető legócskább. Rossz papiros, visszariasztó boríték, de a novellák határozottan tehetséges író mutatnak be. Témái közvetlen élmények: A mai fiatalság problémáit tárják fel. Az álláskeresés kínjai, a nőülés lehetetlensége, lemaradás mindenün-nen, a teljes súlyával rájuk nehezedeő élet ezer baja, tragikus fordulatai talán akkor is megragadnák az olvasót, ha kisebb művészettel írná le Pallos Mihály.

Az első meglepetés az, hogy a szerző nem vesz fel a komor témák mellé valamilyen vészes és baljóslatú attitűdöt, nem próféta és apostol. *Csak* művész, nem változtatni akar a helyzeten, csak az érdeklő, hogy az örök ember a mai helyzetben hogyan alakul át, milyen lesz a lelke. Ez érdeklő legjobban: az emberi lélek. És meg is tudja fogni. Apró részletekből, találó megfigyelésekből egy-egy egyéniség alakul ki, vagy egy-egy hangulatot szuggerál az olvasóba.

A kötet legsikerültebb darabjai a «Szeresd Mártát» és «A mazli» címűek. Az első egy díjnokot ír le, aki várja Mártát a találkozóra. A lány nem jön el, a szegény, kopott díjnok rájön, hogy jobb ez így, mert nem illik hozzá kedvese. Nem írja le, hogy a díjnok elkeseredik, csak azt mondja meg, hogy eszébe jut, milyen szép volt a lány, milyen finom, az utca ragyog az esti világításban, az alkonyat pompás, ő meg nyomkodik a cipőjéből a vizet és végleg lemond Mártáról. Ez Pallos Mihály egyik kedvelt fogása: Nem írja le a szereplő érzéseit, csak a gondolatait, de azokat úgy írja le, hogy az olvasó nemcsak következtetni tud a hős érzéseire, hanem maga is átérzi.

Kár, hogy ízlése nem elég biztos még az eszközök kiválogatásában. Főlöslleges a sok ritkítás, három pont és gondolatjel. Jelzői is néha a fűzfapoézis himporát szórják maguk körül, különösen, amikor harsogni próbál és erőt akar elárulni. Van néhány mondata is, amit kihagyott, vagy átdogozott volna, ha kevésbé felületes. Ezek azonban a kezdő tévedései, aki még nem találta meg igazi hangját, de tehetségét megmutatta.

Fábián István.

A «Vörös emigráció» — Angliában.

«A vörös emigráció» megjelent angolul, «The fugitive Bolsheviks» címen, 440 oldal terjedelmű kötetben. A Napkelet-ben közölt feldolgozáshoz a szerző hosszabb függelékot, dokumentáriumot csatolt, amelyben az emigránsok fontosabb manifesztumait és cikkeit közli, s ezekben ők maguk a legtalálékosabban jellemzik magyarelles törekvéseiket.

Az angol kiadás, a megjelenése óta eltelt rövid idő alatt is nagy feltűnést keltett, amint az az angol lapok kritikáiból látszik. Londoni és nagy vidéki lapok egyaránt felhívják olvasóik figyelmét a munkára; konzervatívok és liberálisok egyaránt, az előbbieket dicsérve, az utóbbiak, ha már az előadott események hitelességét kétségbe nem is vonhatják, legalább a «szenvédélyes» hangot kifogásolva. A könyv tartalmát hosszasan, hasábos cikkekben ismertetik; van, amelyik három hangzatos alcímet is tesz az ismertetés élére, pl. a plymouthi «*Western Morning News and Mercury*» (szept. 10.): Harc a bolsevikiek ellen. Magyarország küzdelmes évei. Miért szűntek meg az angol összeköttetések a szovjettel?

A visszhang jellemzésére közlünk néhány lap bírálatából egy-egy részletet.

A *Times* ismételtelen is foglalkozott a könyvvel, előbb a főrészben, majd az irodalmi mellékletben (okt. 15.) Ebben azt írja: «Szellemes olvasnivalót nyújt és mindig élénk képet ad Magyarországnak a háború utáni megpróbáltatásairól.»

Manchester Guardian (szept. 3.) úgy mutatja be, mint amely «rendkívül ér-

dekes, színes elbeszélés a magyar forradalmárok földalatti tervéről, s amely a középeurópai viszonyok tanulmányozóit nagyon fogja érdekelni.»

Aberdeen Press and Journal (aug. 17.) szerint «könyörtelen nyíltsággal megírt gondolatébresztő munka, amelynek minden oldalán a valóság lehetőségét érezzük.»

A ma többségben levő konzervatív párti közvélemény felfogását fejezi ki az «*East Anglian Daily Times* (aug. 3.)

«Nagyon sok helyen az a vélemény van elterjedve, hogy a bolsevizmus már nem létező hatalom és ennél fogva nem is kell rá gondolni sem. Éppenséggel az ellenkező állásponton van az a figyelemreméltó tanulmány, amely a magyarelles bolsevistamozgalomról szól, s amelyért hálásnak kell lennünk írójának, aki a szegedi egyetem történelem-professzora. Ennek a fontos munkának a végső sorai a következők:

«Vajha belátná már egyszer a polgári társadalom, hogy az emberi kultúra érdekében kötelessége összefognia és a még ingadozó kormányokat rábírni a hivatásos forradalmárok elleni erőteljes, egységes fellépésre! Addig, míg az idő ehhez visszavonhatatlanul el nem múlik és évezredes kultúránk megmentésére az alkalom el nem tűnik.»

Ez a kiáltás a pusztából vajjon visszonzatlanul marad-e? Az idők jele azt mutatja, hogy a nemzetek valami különös bágyadt állapotban vannak, amelyből végtelen nehéz lesz felrázni őket. Mályusz professzor meggyőzően bizonyítja, hogy az ilyen törekvés a legőszintébb és a legmélyebb figyelemre lenne érdemes. Legyen szabad

megjegyezmem, hogy a tényeknek nem egyszerű vázolásáról van itt szó, hanem hűvös és jól megalapozott előadást nyújt a szerző, amely valóban tényeken alapul. A szerző úgy írta meg munkáját, mint ahogy a történetírók szokták, ennél fogva természetes, hogy vádirata mentes mindenféle pártoskodástól. Micsoda vádirat ez! Csak tanulmányozzák át mindazok, akik kissé felületesen látják a dolgokat és valóban csodálatos lesz, ha nem botránkoznak meg a könyv felfedező részletein. Kun Béla és társai igazi színükben jelennek meg előttünk és valóban nagyon nehéz megérteni, hogy férfiak és nők mit tudnak csodálni és nagyrabecsülni az ilyen személyekben, az ilyen cselekedetekben. *E könyv harsonaszerű hangjának el kell hatolnia mindazokhoz, akik civilizációnk jövőjével törődnek.*»

A konzervatív nagy lap, a *Morning Post* (júl. 31.) siet kiemelni a bolsevik propagandának és aknamunkának minden államra veszélyes voltát s nagy szimpátiával emlékezik meg Magyarországról, mint amely legjobban ki volt szolgáltatva a támadásoknak:

«A történetíróknak, akik a jövőben foglalkozni fognak az oroszországi és egyéb országbeli bolsevik mozgalmak emelkedésével, hanyatlásával és bukásával, hasznos anyagot nyújt ez a könyv, amely az általános műveltségű olvasó számára igen is érdekes.

Mályusz professzort főképpen a bolsevik propagandának tüneménye érdekli, amelynek veszélyessége előttünk legelőször 1927-ben jelentkezett, amikor is bebizonyosodott minden kétségen felül, hogy az All Russia Co-operative Societies (Arcos) szervezete valóssággal melegágya volt az angolelles kémkedéseknek és földalatti aknamunkáknak és hogy az orosz szovjetnek az az ígérete, hogy nem avatkozik be az angol belsőügyekbe, végérvényesen hamisnak bizonyult. Közép-Európa valamennyi államának

harcolnia kellett ugyanazon földalatti aknamunka ellen, hosszabb vagy rövidebb időn keresztül, de egyetlen egy államnak sem kellett olyan hatalmas támadások ellen védekeznie, mint Magyarországnak. A küzdelem ott rendkívül erős volt, nemcsak azért, mert a nagy háborúban Magyarország vesztes fél maradt és a világháborúból területeit elveszítve került ki, hanem azért is, mert a bolsevista támadásokat olyan egyének irányították, akik jó néhány hónapon keresztül ténylegesen hatalmukban tartották a kormányzást Kun Béla vezetése alatt.

A rövidség kedvéért ezek az emberek emigránsoknak nevezték magukat, bár ez a kifejezés a hazafias magyarság számára mély és különleges értelmű, minthogy a legszorosabban összefüggésben van a nemzeti szabadságharcok vezetőinek nevével. *Célszerűbb lett volna, hogyha a száműzött bolsevista agitátorok ál-emigránsoknak nevezik magukat.* Mályusz professzor ezt gondolja és ezt hisszük mi is.

Mindjárt a könyv kezdetén a bolsevista forradalom okait pompásan fejti meg a szerző, jöllehet ezek az okok a legtöbb idegen országbeli szemlélő számára szinte megfoghatatlanok. Hogy hogyan ajánlották föl munkálkodásukat Magyarország ellenségeinek, amikor már kívül voltak az országon, ezt a szerző, teljes részletességgel írja le az igazi történetíró tudományos tárgyilagosságával. Manapság már ezeknek az ál-emigránsoknak semmiféle szervezetük nincs és tevékenységük, bár nem szűnt meg teljesen, mindig szűkebb és szűkebb körre szorítkozik. *Mályusz professzor könyve a legmegdöbbentőbb típusoknak arcképgyűjteménye.* Ezek az emberek a krízis idején a társadalmi mélységek fenekéről jöttek elő. Nagyon érdekes az a fejezet, melynek címe: A kommunisták kulturális törekvései, amelyben a szerző, mint szörnyű figyelmeztetést, egy pár izléstelen «szabad verset» közöl a «proletcult» termékei közül.»

A «*Sunday Times*» (szept. 3.) ki-tűnőnek találja a fordítást:

«Nincs jelezve a címlapján, vajjon a Menekülő Bolsevisták eredeti mű-e, vagy fordítás. Ha az előbbi áll, Mályusz professzornak melegen gratulálunk azért, amiért egy idegen nyelvet ilyen mesteri módon kezel. Ha az utóbbi az igaz, a névtelen fordító a legnagyobb dicséretünkre érdemli meg munkájáért, mert úgy olvassuk ezt a könyvet, mintha eredeti lenne.

Mályusz professzor munkájának nem a legcsekélyebb értékességű része az, amikor hosszú oldalakat szentel a bolsevista irodalom részletei idézésére. Nagyon sok intelligens ember azt hinné, hogy sokkal okosabb lett volna, hogyha csendben mellőzte volna ezeket a termékeket, de amilyen borzalmak ezek az irodalmi megnyilvánulások, éppen annyira igazolt közlésük azáltal, hogy pompás világot vetnek íróik lelkivilágára és arra a közönségre, amely számára ezek íródtak. Ezek az írásművek örült trágárságukban éppen olyan távol állnak, minden irodalomtól, mint íróiknak programja, amelyet meg akartak volna valósítani politikai törekvéseikben. Mindkét irányú tevékenységük méltó arra, hogy elmeogyógyászok tanulmányozzák.»

A «*Spectator*» (aug. 22.) szerint az emigránsok működése «kevésbé ismert fejezetei napjaink történetének, jóllehet nagyon érdemesek arra, hogy könyvalakban dolgoztassanak fel s így ez a sötét történet idővel érdekes színt kapjon.» Szerinte «az emigránsok ma már minden jelentőségüket elveszítették».

Cambridge Daily News (aug. 12.):

«Ennek a könyvnek nagy történelmi értéke van. Kimutatja egy különlegesebb meghatározott esetben a forradalmi mozgalmaknak fejlődését és rendszerét. Azonfelül telve van érdekes tényállításokkal, amelyek olykor a legnagyobb bámulatba ejtenek

bennünket, minthogy ezek a tényállások arról számolnak be, hogyan gondolkoznak némelyek egy új társadalom szervezése tekintetében.»

Ezekből és a többi kritikákból is az derül ki, hogy az angol sajtó és közvélemény egy komolyan megírt könyv alapján ismeri meg ezentúl Magyarország legújabbkori, háború utáni történetét. A Napkelet-nek tehát valóban igaza volt, amikor a tanulmány megjelentetését fontos ügynek, szinte kötelességének találta. S hogy a magyar igazság, minden ellenkező kísérettel propaganda dacára hogyan győz, ha lassan is, a nehezen mozduló angol társadalomban, arra jellemző a vörös emigrációval kapcsolatban a *Saturday Review*-ben Somerset de Chair-nek felszólalása. A lap aug. 29-iki számában egy névtelen kritikus, ismeretve a könyvet, ezt a kisérettel barátkijelentést tette:

«Van egy olyan politikai csoport, amely bizonyos, általunk nem ismert tényekre alapítva gondolkodását, úgy tekint Magyarországra, mintha nem Magyarország lett volna a kettős monarchiának rossz szelleme és azt hiszi, hogy Magyarország becsületlen gondolkodású áldozata volt annak a tragikus összeomlásnak, amelyben ő csak jelentéktelen szerepre szorított. Magyarország jelenlegi helyzetét csak önmagának köszönheti és azt az általános rokonszenvenélküliséget, amely cselekvő és szenvedő irányban megmutatkozik valamennyi szomszédja részéről, méltán érdemelte ki nagyraevágó kíméletlenségének esztendeiben. És ha azok, akik gyűlölik Magyarországot, pártfogolják az emigránsokat, ez nem föltétlenül abból következik, mintha szándékaik tisztességében, vagy az általuk hirdetett eszmék jóságában hinnének, hanem mert azt tartják, hogy egy proletárköztársaság országaik határán biztonságosabb szomszéd lenne, mint a magyar arisztokrácia, amely teljesen a

régi magyar királyság, csak a neve változott meg.»

Erre Somerset de Chair, az angol ujságolvasó tipikus képviselője, tollat fog és levelet ír a szerkesztőségnek, tiltakozva a Magyarországot ért igazságtalan támadás ellen; a szerkesztőség pedig a levelet — angol szokás szerint — közli is (szept. 26.). Ebből a levélből közöljük az alábbi, rendkívül jellemző részeket:

«A bíráló magyarelles állításai feltétlenül ellentmondást váltanak ki mindazok részéről, akik csak valamennyire is ismerik Közép-Európa dolgait.

Történelmi közhely, amelyet nem magyarok, hanem a hivatalos (német és osztrák) közlemények hoztak nap-

világra a háború után, hogy egyetlen egy nemzet volt, amelynek miniszterelnöke a leghatározottabban tiltakozott a háború ellen és amely megtette mindazt, amit megtehetett, hogy eltávoztassa a világ feje felül a veszedelmet — és ez Magyarország volt. Csak akkor tette meg a nemzet becsületesen szövetséges társai iránti kötelességét, amikor lehetetlen volt a háború kitörésének megakadályozása. Végeredményben ez a becsületes kötelesség teljesítése vitte el Magyarországot jelenlegi meg nem érdemelt megcsonkított állapotához.

Mi volt hát más Magyarország, mint «a tragédiának becsületes gondolkozású áldozata?»

Ime, a magyar igazság útja!

Emlékezés Heim Pálra.

A Ma ezernyi lélekölő gonddal küzdő embere, ki nem egyszer megingott már hivatásában, foglalkozásában, társadalmi és szociális helyzetében, sőt — sajnos nem is olyan ritkán — még hitében és nemzeti érzésében is, példaképre szorul, hogy erőt meríthessen és megvívhasa a Holnap életküzdelmeit. Nem is kell és nem is lehet, hogy ez a példakép a foglalkozás vagy hivatás után igazodjék. A kiváló egyéniség személye vagy szelleme, aki emberségével, munkájával, szociális érzésével, tudásával és hívő lelkeivel magasan kiemelkedett embertársai köznapi tömegéből, egyformán mindenkinek utat mutathat.

Az Országos Stefánia Szövetség a közelmúlt napokban leplezte le a társadalom és a tudományos világ színéjének jelenlétében néhai dr. Heim Pál egyetemi tanárnak, a nagy gyermekorvosnak nyugvóhelye felett emelt emlékművet s ezzel *maradandó jelet állított egy olyan ember emlékének, akinek szelleme mintaképül és erősítő forrásul szolgálhat mindazoknak, akik ön-*

magukban meginogtak s az életharcban elcsüggednek.

Heim Pál orvosi foglalkozását mindig *hivatásszerűen* végezte és nem volt előtte olyan akadály vagy fáradság, melyet le nem küzdött volna, ha azt betege érdeke megkívánta. Ezt teljes öntudattal tette. Egyik levelében így ír: «Én mindig igyekeztem a betegeknek rendelkezésére állani és odaadtam magamból betegeimnek, amit tudtam s erre szerettem volna mindig megtanítani tanítványaimat». — A tudományos és kutató munkában *küldetés-szerű* szerepet töltött be társadalmunkban. Hihetetlen invencióval, éleslátással és kritikai készséggel végezte és irányította ezt a munkát. — Nemcsak ezek a tulajdonságai, hanem egyénisége és emberi érzése csodás hatással ragadták magukkal mindazokat, akik valaha is szerencsések voltak vele együtt dolgozni. Ez az egyéniségéből kisugárzó s környezetét is megáramnyozó derű és erő mélységes *vallásos hitéből* eredhetett. Csak az ilyen mélységesen hívő ember állhat a köszikla

biztonságával az élet viharainak hullámai között, csak az olyan buzgó férfiú irányíthatja a maga és mások élethajójának kormányrúdját azzal a biztonsággal, mint ő, aki meg volt győződve, hogy a forrás, melyből erejét meríti, a legértetebb, a legbiztosabb. De ebből a hívő vallásos meggyőződésből kellett fakadnia a *szociális megértésnek* is, melyet a közügyekben való tennivalókról tanúsított felfogása bizonyított. Bár első sorban és mindenek előtt mindig orvos volt, tisztán látta azt, hogy orvos feladatainak eredményes teljesíthetése mindig bizonyos szociális faktorok teljesülésének függvénye. Ez a felfogás magyarázza meg azt a szinte pótolhatatlan megértő támogatást, melyben pl. az anya- és csecsemővédelmi munkát részesítette.

Heim Pál jó hazafiú volt. Magyar ember a szó legnemesebb és legszentebb értelmében. Amikor gyermeket gyógyított: az «új nemzedék» egészsége, — amidőn orvosokat képzett: a magyar közegészségügy fejlesztése, — tudományos munkásságának nemzetközi publikációiban a magyar hírnév öregbítése, mindig és mindenben a Haza java és érdeke vezette. Amikor a csehek kiverték az ősi koronázóváros egyetemének falai közül, amikor új szállást kellett kiverekednie a forradalmak után lezüllött és leromlott csonkaország fővárosában s amikor röviddel utána újra útra kellett kelni, hogy otthonából elűzött vándorló klinikáját most már végleges hajlékba vezesse: nem elégedetlenkedett, nem zúgolódott, nem tett szemrehányást a sorsnak, hanem mosolyogva, bizakodva, örömmel dolgozott tovább és szenvedett a közért, a Hazáért.

A Dunántúl lankái sokáig fognak arról beszélni, hogy — rövid ott élése alatt is — mit végzett közöttük *Heim Pál*!

Itt is a legnagyobb *nemzetrontó veszedelem*: az *egyke* ragadta meg legelőször is figyelmét. Ennek leküzdésére vetette harcba erejét. Milyen lehetett ez a harc, ha abból a meggyőződésből és hazaszeretből fakadt, amelyről Bársony felett tartott emlékbeszédében tett hitet és tanúságot. «És ha mindnyájan összefogunk, ha mindenek segítettünk, akkor ne aggódjunk, hogy túlsok lesz a magyar, ne hallgassunk a destruktív mondásra, hogy Csonkahazánk 8 millió magyart is alig tud eltartani, hát mit keressen ebben a hazában még több magyar. Jegyezzük meg magunknak jól, hogy ez a megtépett vérvő magyar föld még így is el tudna tartani 17 millió magyart, mert a népesség szaporodása egy bizonyos határig az általános jólét megteremtésével jár . . . Ne attól féljünk, hogy mit csinálna, miből élne meg a meg nem született, az életben nem maradt 9 millió magyar, hanem arra gondoljunk, hogy gazdasági, kulturális fejlődésünk egyik feltétele, az integer Magyarország visszaállításának egyik eszköze ez a hiányzó 9 millió magyar». Átszellemülten, pirosra gyúlt arccal mondotta ezt. Akik jelen voltunk, meg voltunk győződve az elhangzottak mélységes igazságáról.

De mindez a szép és jó, egyetlen emberben ennyi elképzelhetetlen sok szép és jó . . . csak volt. *Heim Pál*, az ember teljesítette feladatát a földön. A «küldetés» megszűnt; itt kellett hagyjon bennünket. Emléke itt él; élete, mely mindig világított és fényeskedett, példaképünk maradt. Ne lankadjunk! Ne csüggedjünk! Képzeljük, hogy ma is itt él közöttünk és kedves mosolyával, biztató szavával mondja: «. . . Öregem, fel a fejfel . . .».

Dr. Fekete Sándor.

Színházi szemle.

Felújítások az állami színházakban.

«A sasfiók» és «Az orvos és a halál» a Nemzeti Színházban, a «Hannele» és «A megboldogult» a Kamara Színházban.

Rostand pszeudo-romantikájának a *Cyrano* mellett leghatásosabb terméke *A sasfiók*, mely a reichstadti herceg életének elégiáját a francia gloire tiszteletére zendíti meg, mintha egy schönbrunni zenélőórán a marseil-laiset hallanók. Költőjének tekintélyén harminc év múltán a hervadásnyomok erősen kiütözköztek, de nagy teatralitása, színes dikciója jó előadásban színpadilag ma is kiaknázható. Benne a Nemzeti Színház sem annyira a magas költészettel szemben fennálló kötelességvállalásra, mint inkább színészi bravúrteljesítményekre lelt alkalmat. E részben adott is sok figyelemreméltót, adós legfeljebb stílusjegység tekintetében maradt. Az ellen, hogy a sasfiók szerepét nőre bízta, nem lehet szavunk, nemcsak a Sarah Bernhardt-i hagyomány miatt, hanem azért sem, mert azt a beteg gyermekheroizmust, a spirituális ábrándoknak azt az önmagát emésztő lázát, ami a Váradi Aranka átszellemült játékát fűtötte, férfiszínésztől aligha várhattuk volna. Ő a ragyogó versmondással is példát mutatott az igazi Rostand-stílusra, mely a színésztől nem problémakereséseket vár s melyben a szó a lelki mozzanatoknak nem mindig közvetítője, akárhányszor bizony csak — helyettesítője.

Ódry Metternichjének az a főhibája, hogy fölébe akar kerekedni ennek a stílusnak. Mi az ő *Cyranóját* sem számítjuk színészi remekei közé, ott sem vállal igazi közösséget Rostand hangjával, mely nem annyira meggyőződésszerű stílustermék, mint inkább csak raffinált stílusidézgetés. Kancellárja emberibb «jellemrajz» kíván lenni, mint

aminőt a darab terve megbír, de összetettebb jellemzés itt nem sikerülhet s ily törekvés legfeljebb a «nagy jelek» színpadi effektusát bénítja. Az egész drámában legemberibb reliefje a Flambeau alakjának van, ez Kiss Ferenc egyéniségéhez hiánytalanul talál; külön érdeme, hogy tenyeres-talpas naturalizmusba szerepének romantikus csillogását sem szűrkíti.

*

Heltai Jenő groteszk meséje, *Az orvos és a halál*, hat éve a Vigszínházban nyerte színpadi avatását. Benyomásunk fölé most is az, ami volt annakidején: nem egy érdemes írói pálya csúcspontja ez, aminek a napilapok kórusa olyan nagy garral hirdeti, inkább tipikus példa arra, hogy egy valóban jeles író a «túlságosan jó» ötlet minő veszedelembé sodorhat. A halál végelgyengülése s a segítségül hívott orvosprofesszor elszánt «műtéti hibája», mellyel a maga emberi fajtájának az örökéletet kísérel meg ajándékolni, expozíciónak nemcsak érdekes, hanem már-már *végzetesen* is az: ez ama bizonyos *á*, melyre *bét* is mondani amennyire kényszerűség, épp annyira: lehetetlen. Heltai a Scylla elől tele vitorlával a Charybdis felé tart: a megölt Halált tovább élteti a — fiában, mondván: az ember a halálnak halálát ne remélje, ezután is, mint jó pár millió éve, meg fog halni — halálnak halálával. Hogy is mondja Hamlet? «Ezt tudtunkra adni Nincs szükség síról járó szellemekre».

Azt készséggel elismerjük, hogy merész témáját — míg az magát végül is meg nem bosszúlja — a szerző nagy biztossággal, valódi írói ízléssel, a komoly és ironikus hang finom vegyítésével dolgozza fel.

A Nemzeti Színház előadása ennek a két hangnak diszkrét egymásba-játsztatását egészen elejtette, Heltai

csekélyértékű ötletét játszotta el Heltai jellegzetes hangja nélkül, mely egész munkájában legtöbbet ér. Gál Gyula orvosprofesszora az öblösség és jovialitás közt ingadozik, az Abonyi asszisztense a komikumból ad kelleténél többet, igaz, hogy csak egy hajszálnyival, de mikor itt minden «hajszál» — paraszthajszál! Jobb a Halálcsalád: a Pethes Sándor síri indulatú «kegyelmes»-e, meg a Lehotay baljós «titkár»-ja. Ez a furcsánmerész írói kísérlet — valahányszor a közönség elé kerül — az érdeklődést nyilván mindig felkelti, de azután cserben is hagyja, anélkül, hogy kielégitené.

*

Az öreg Hauptmann fiatalkori misztériuma, a *Hannele's Himmelfahrt*, egykor épúgy a Magyar Színházból került a Nemzetibe, mint most *A sasfiók*. Naturalista romantikája is épúgy a múlté, mint a neo-romantikus Rostand görögütze, de amannak melegéből több maradt meg, mint ennek ragyogásából. Hauptmann sziléziai legendájában valódi költő szíve dobog, gyöngéd, nemesen egyszerű elgondolása az álmokképben még ma is elragad, mikor színpadi utánzóinak mesterkéltségek elakadtak. A Kamara Színház szép előadása finoman, minden fölösleges «makabreszk» túlzás nélkül adott hangot a mennyei kegyelem tiszta költeményének, benne kivált a Somogyi Erzsébet szívbemarkoló szenvedése, minden hamis páthosz nélküli lelki felmagasodása és megdicsőülése újabb színjátszásunknak egyik komolyan számottevő értéke. Esztendeje a *Vadkacs* világtalan Hedvigjével már megmutatta, hogy a «mosoly ország»-ból kezd kinőni; azóta valóban nagyot nőtt, ma már legjobb együttműködésnek egyik legszebb reménysége. Abonyi Géza glóriás «tanító»-ja lelkes, mélyen átértett alakítás, Sugár Károly Mattern pallérját pedig az izléses mértéktartás dicséri.

*

Bisson egyik olcsóbb bohózatát, *A megboldogultat* a századkezdet műsorából fogták ki — balfogással. Szerzőjének *Válás utánját* még soká játszották, mikor ez a «Megboldogult» már nevére másodszer is rég rászolgált. Szerepeiben egykor Náday, Ujházi s többen nagy sikert arattak, most Uray, Kiss Ferenc s mások úgyszólván semmit. S ezen nekik nincs mit felrónunk: nagy elődeiknek méltó örökösei lehetnek, anélkül, hogy azok korhoz kötött s a korrallal elmerülő feladataiban is *mai* sikert elérni kötelesek lennének.

Kerek Ferkó.

Móricz Zsigmond vígjátéka a Nemzeti Színházban.

«Ebben a darabban — mondta előzetes nyilatkozatában a szerző — legjobban elszakítottam magam a regénytől. Csak a mese veleje és a figurák maradtak meg, de a történet teljesen drámai feldolgozást kapott.» Örvendetes volna, ha Móricz ezúttal «dramatizálás» helyett csakugyan merőben új darabot ír vala. Nem egészen ez történt. A regénytől elkanyarodott ugyan, de nem éppen a «drámai feldolgozás», inkább csak az aprólékos színpadi környezetrajz felé; ügylátszik: drámaírói erejéből a szálak erőteljesebb meghúzására, a kemény csomózásra nem futja. A *Kerek Ferkó* cselekményanyaga különben erre igen kevésbé is alkalmas: ez a regény Móricznak egyik leglazább kompozíciója, biztos elgondolás helyett inkább az ötletszerűség irányítja, az egész afféle jóízű «Nagykunsági Adomatár»: benne a pusztai emberek fejezeteken át a csillagos nyári égbolt alatt jobbnál-jobb történeteket mondanak el. A regény főmozzanatai viszont egészen elnagyoltak. Ezeket most az író gazdagabban dialogizálta, de erős fonálra fel nem fűzte. Az apja elleni dachból

«rangon alul» házasodni készülő föld-birtokosfi megleckéztetése és igába törése a színpadon néhány jelenetre éleződik ki, ezek közül a második felvonás zárószakasza, a paraszti vérű kis polgármesterleány felülkerekedése, a legjobban megírt dialógus, ami idáig Móricz tollából drámai munkában kikerült. Öreg hiba, hogy a harmadik felvonásbeli kibontakozásban nemcsak lagymataggá, hanem egyenest hamissá is válik. Itt valahogy elszámitotta magát. «Van ebben a darabban — mondta a bemutató előtt — sok mindenben kívül *egy kis szociológia is*, különösen a fő szerelmi jelenetben, Bajor és Petheő dialógusában, a főúri osztálynak a néppel szemben való állásában.» Ez a kis szociológia szociológiának is híg és bizonytalankodó, szerelemnek meg éppen valószínűtlen: a Kerek Ferkó-vágású karakán legényeknek még az eszük kisebbik ágába sem jut az imádottjukban egy — «nőtípus»-nak vallani szerelmet...

Valódi íróra mutat, hitelesen magyar és hamisítatlanul izes a darabban minden, ami epizód, ami színpadi «Kleinmeyerei». Csathó Kálmán avatott rendezésében mindezzel a kitűnő együttes nagy hatást is tesz, belőle különösen a Mihályfi és Vízvári Mariska polgármesterpárja, Tapolczai és Kürthy György tanárfigurái s főleg a Rózsahegyi minden hájjal megkent vén csikósa emelkednek ki. Az egyhangú címszerepnek Petheő legalább jó, férfias fellépést adott, Bajor Gizi pedig az önérték és okos szerelmes kisasszonyba — főleg a bátor attak döntő jelenetében — fojtott szenvedélyességű, gazdagon árnyalt lelki életet vitt bele. Csontos az öreg nábob alakjában egészen függetlenítette magát a regénytől is, a szerepkönyvtől is: vidéki bálvány helyett kedélyes agylágyultat játszott. Csak azt csodálom, hogy Móricz — ki erre a barátságos paralízisre még álmában is aligha gondolt —, ha mindjárt a siker érdekében

is, ezzel a színészi «felfogás»-sal megalkudhatott.

A pásztorok.

G. Martinez Sierra színjátéka a Nemzeti Színházban.

A Magyar Színházban bemutatott *Túl a rácson* óta erről a spanyol szerzőről tudjuk, hogy igazi költő, ha talán nem is igazi drámaíró. Úgy látszik — mert második műve is ezt mutatja —, hogy az erős lírai kihangzású «szív-témák»-at szereti s azokat novellisztikus részletrajzzal dolgozza fel. Elgondolásának az igen ritka kétfelvonásos forma felel meg legjobban: így láttuk esztendeje, így ezúttal is. Az első felvonásban exponál, a másodikban mély lírájú jelenettel végzi, közben pedig egy felvonás mindig mintha hiányzanék, éppen az, mely a drámai konfliktust adhatná; nála ez elmarad.

Elmarad most látott kasztíliai történetében is a falusi öreg lelkipásztorról, ki harminc éve jötevője, gondozója, valóságos magánügyvédje az egész községnek s akit most egy modernizáló érseki intézkedés elmozdít helyéről, fiatal, «a kor színvonalán álló» papot küldvén örökébe. Az első felvonás a derék és alázatos Isten-szolgájának áldásos, önzetlen működését mutatja meg, a második a falu hálátlanságát ennek fejében. Egy-egy mozzanat néha szinte a Móricz Zsigmond színpadi gyakorlatára emlékeztet, kivált a mű első felében, hol kényelmes genreképeken, kiszélesített anekdotákon halad előre — nagy lassúdan — a cselekmény. Minden sugár a főalakra esik, mellette mindenki az epizódba szorul, legfeljebb még sorsosztályosa, a vele együtt kiérdemesült, régivágású községi orvos kerül erősebb megvilágításba. Viszont fölösleges, henye alak egy sem akad: írójuk valamennyit szereti, mindnek ajándékoz is legalább egy-két hálás színpadi pillanatot. A végén az az

érzésünk, hogy előkelő szellemű, esz-
közeiben is választékos íróval társal-
ogtunk, bár művének utóíze inkább
egy szép, érzelmes novelláé, semmint
lükttőbb drámaiságú színpadi költe-
ményé.

A Nemzeti Színház nagy odaadás-
sal szegődött szolgálatába, szinte vala-
melyest túlzott áhitattal is, amiből
némi vontatottság támadt. Pedig a fő-
szerepben a Kürti József játéka a leg-
különb színészi alkotás, mint ettől a
nagytehetségű, de nem mindig meg-
felelő feladatokban foglalkoztatott mű-
vésztl az utóbbi évek során láttunk.
Színpadra lépésétől megindító vég-
búcsújáig ez az alak valósággal sze-
mélyes ismerősünké vált, annyira be-
láthattunk lelke mélyébe, tekinteté-
nek, mozdulatainak annyi karakterisz-
tikus apró változatával ismerkedtünk
meg. Bartos is nagy művészi biztos-
sággal, valóban egyvégből való elgon-
dolással formálta meg az öreg, hitel-
lenkedő, de a karitás szellemében élő
falusi orvos alakját. Hajdú aszkéta-
káplánja mesteri megfigyelés. Vaszary
Piroska kedves és szeles kamaszfiú.
Kiss Irén nénijét, Lehotay fiatal tisz-
telendőjét igaz elismerés illeti meg,
Mátrai Erzsí szép és kacér spanyol
nője is jól sikerült a darab első felé-
ben, a másodikban a szenvedett áju-
lást túlzó színekkel rajzolta meg, majd-
nem felborítva a jelenet egyensúlyát.

Pusztai szél.

Hunyady Sándor színműve a Vígsházban.

Betyár-ballada, mint annak a
rendje, mely nemcsak tárgyát veszi
a negyvenyolc előtti időkből, hanem
annak egész felfogásában is lényegileg
a Petőfi-kori hagyományokhoz ragasz-
kodik. A betyárral-pandúrral egyszerre
szerelmeskedő csárdásné, mikor az ő
védelmében függelensérsébe esett és
szegénylegénynek keseredő pandúr-
őrmestert a férfigődjében csúffátett

vénülő rablóvezér a katonai igazság-
szolgáltatás kezére juttatná: tíz éven
át hűségesen gondozott haramiáját
maga szolgáltatja ki a vármegyének.
Drámai mag az egész históriában vol-
takép csak ott van, ahol az egymást
álló esztendőn át «hivatás»-szerűen
hajszoló két férfi végre szembekerül —
vetélytársi minőségben. Itt a szálak
csakugyan megfeszülnek és Hunyady-
nak a *Feketeszárú cseresznyé*-ből ke-
vezően megismert dialektikai tehet-
sége újra nagy erővel megvillan.
A többi nem igazi dráma, csak lírai
hangulatokba vagy teatrális hatásokba
kihelyezett melodráma. Még az a
pányva is, mit a számonkérés nagy
jelenetében a betyár a csapodár asz-
szony nyakába vet, inkább csak a
színház kelléktárából való, semmint
az egészséges tövön fakadt dráma-
íráséból. A színpadi képekben egyre-
másra a tizenkilencedik századi «genre»
kísért, mely Barabás Miklós romanti-
kájában époly mondvacsinált, mint
a Munkácsy naturalistább bitumen-
árnyalásában.

Naturalista romantika színezi az
egész művet, látásban is, hangban is
közel rokon a Bródy Sándoréval. Hu-
nyady eddig is sűrű nyomot hagyott
ez az iskola, melynek jócskán meg-
hervadt hagyományaiból fokozatos
kibontakozását vártuk s legutóbb már
örömmel meg is állapíthattuk. Most
megint egészen apja fia s egy negyed-
százada dívott irodalmi irány elkésett
adeptusa. Nem a maga lábán jár s
nem a maga hangján beszél.

Idegen hangon kell beszélnie a szín-
háznak is, mely tolmácsolására vállal-
kozott: a pusztai szélnek a Lipót-
körút valahogy «nem, nem ege.» Gom-
baszögi Frida csaplárosnéjának csupa
negatív elismerés jár ki: *nem* terhelte
meg a rábízott alakot felesleges «kom-
plikációk»-kal, *nem* tévedt grande
dame-mozdulatokba stb. *Viszonylag*
elfogadhatót adott, *nem*: egyszellemű
egyéniességéből, inkább másszellelemű

egyénisége — ellenére. Csontos a maga betyárjában a sokat emlegetett «ázsiai nyugalmat» és «egy darab gránitból faragott» férfiasságot forgathatta képzeletében, csak hogy a drámában mégis csak a hevesebb érverés árulja el a valódi vérkeringést s ott három felvonáson át a legmonumentálisabb gránitkő is végül egyhangú és unalmas. Hajmássy Miklós pandúrja — bár helyel-közzel lagymataggá válik — jólesően mentes a művész korábbi modorosságaitól. Ez az érdeme a Jávor Pál kivált intonálásában igen jó hadnagyának is. Rajnay vén haramiája nagyszerű meglepetés, de csak pillanatokra: közben a jó elgondolásból akárhányszor kiesik s ilyenkor az alakot a charge felé sodorja. Vágóné öreg konyhaszolgálója csupa művészi igazság és biztosság.

Kültelki muzsika.

Nádas Sándor pesti története a Vigszínházban.

A «perifériák költészeté»-ben mint irodalmi műfajban a külváros rendszerint rosszhiszeműen meg van hamisítva, a költészet pedig jóhiszeműen hamis. A harcias «színes-riporter» és boulevard-lapszerkesztő, ki most egy biztossági zónán túli «Grand Café» egész társadalmát, annak egész zavarosát s a zavarosból állítólag itt-ott tisztább régiókba kíváncsozó «Wunsch-erfüllung»-álmait a Vigszínház színpadára helyezte, a költészetéről szintén olyanformán vélekedhetik, mint az a középiskolai tanár, ki a filozófiai propeudeutika első óráján tantárgyát így definiálta: «A filozófia az a tudomány, melyet ebben az évben én fogok önöknek előadni». Nádas is költőinek gondol sok mindent, csak azért, mert ő maga ellágyul rajta; az ellágyulásai pedig — ismétlem: jóhiszeműen — jobbára a «lápvirág»-költészet hervadt irodalmi hagyományaihoz igazodnak. Ilyen lápvirág az ő külvárosi Angyal-

kája is, a női zenekar primásnője, ki a maga keresztül-kasul rovtottmultú kitarottjával már nem is a «mocsár szélén», hanem jócskán annak ingoványában szédeleg, mígnem megjelenik az álmok lovagja, a «tiszteséges úriember» (ez «én magam vagyok» — mondta egy újságnyilatkozatban a szerző), ki megúnta a maga előkelő világát s Angyalkát a saját nem előkelő világából kiragadva, megajándékozta őt ezzel a megúnt előkelő világgal. Molnár Ferenc jász-romantikája kísért itt, Molnár valódiabb költői érzése és fantáziája nélkül. E női «Liliom» egy álmokképben is «felmagasztosítottatik», de úgy hallom, hogy a főpróba hatása alatt ezt a transzcendentális szakaszt még a bemutató előtt kiküszöbölték.

Nádas «költészete» tehát eléggé hamis, akár a muzsika a kültelki kávéházban, ha mindjárt olyan lelkes és temperamentumos is, mint emez. Érdeme, hogy a darab a másik váddal nem illethető: az általa rajzolt világának szentimentális és irányzatos meghamisításával. Ahol nem kíván költői szférákba emelkedni (mint főalakjaival), ott többnyire jó szemmel lát és biztos vonásokkal rajzol. Észrevesz minden szennyet, minden aberrációt, nem palástol, nem menteget semmit, nem akar mindent megérteni és megbocsátani, viszont igazi riporter érzéke van mindahhoz az exotikumhoz, mely ebben a «bűnöző» világban burjánzik. Innen van, hogy a figurái mind jobbak, mint az, ami velök «történik», a legjobb az egészen apró epizódalakok, akik csak *vannak*, anélkül, hogy az akcióba lényegesebben belesodrónának.

Az előadásban is ezek hatnak leg-erősebben s a belőlük kialakuló általános «légkör», amit Hegedüs Tibor jeles rendezése tagadhatatlan szuggesztivitással áraszt el az egészen. Gárdonyi kétkulacsos főpincére, Somló zseb-metszője, Peti obskurus «cégvezető»-je,

Pártos Erzsí kenyereslánya, Maklárý beteggyú feltalálója, Hajmássy de-
tektívfelügyelője: csupa apró remek-
lés. Rajnai kültelki mézárósán sokat
ront a túlzás, kivált mozdulatokban.
A főszereplők közül legjobb a Jávor
Pál elszánt, markáns jasszlegénye,
noha egy fokkal talán kelleténél komo-
rabb. Titkos Ilona Angyalkája sikerül-
tebb néhány kísértetiesen hű mozdul-
latban, mint néha ok nélkül stilizált
beszédében, Törzs pedig — szerepének
szöveghiányával küzdve — legalább
magatartásával iparkodik az egyetlen
«tisztességes úri ember»-nek hitelt sze-
rezni.

A torockói menyasszony.

*Indig Ottó vígjátéka a Belvárosi Szín-
házban.*

A kis árvaleánynak falu szégyenére
kipattant zsidó származásából, mely
különben négy hét mulva hivatali
lomposság és aktaösszekeveredés
okozta álírnék bizonyul, bonyolódik
ez az egész tragikomikus eset, mely-
nek párja — úgy vélem — valami
sűrűn még a mai, zilált közigazgatású
Erdélyben sem esik meg. A nem túl-
ságosan szerencsés téma viharedzett
író is kemény próbára tenne s a fiatal
kolozsvári szerző — talán éppen mivel
a «raffinement» csábításait kevésbé
ismeri — mégis sértetlenül és meglepő
lendülettel vágta át magát rajta. Át-
szelte a tendencia hinárosát: a szín-
padból nem csinált jeruzsálemi «pa-
naszfab»-at. Színpadi zsidai — ha talán
némileg a liberális népszínmű meg-
világításában is — nem ujságicikk-
kivágatok, hanem jól megfigyelt, nem-
csak a «követel», hanem a «tartozik»
rovatában is gondosan nyilvántartott,
élő, emberi alakok. Ugyanez a mű-
vészi életigazság csap ki torockai ma-
gyar figuráiból is s még a környezet-
rajzban adódó irredenta vonatkozá-

sokat sem fűrésztli meg tapsra vadászó
frázisokban: a magyar fölényt csak-
ugyan fölényesen, vak gyűlölködés
nélkül is meg bírja éreztetni.

Mindenekelőtt pedig: friss látás-
sal, szavakész fordulatossággal teremt
igazi levegőt a színpadon. Ahol tizen-
hárompróbás színpadi mesterembe-
reink verejtékezve exponálgatnának,
ő szinte neki sem fohászodik: a to-
rockai magyar-oláh falusi jegyzőnek
egy remekül odavetett interurbán tele-
fonálásával a vígjáték minden körül-
ményes «gurulás» nélkül fölemelkedik
s a játék ígésében a valóság illúziója
ritka keresetlenséggel jogaiba lép. Ez
a legbiztatóbb vonás Indig Ottó tehet-
ségében, melynek újabb megnyilat-
kozására — a mostaninál különb téma-
találathoz — úgy tetszik, jogos vára-
kozással figyelhetünk.

A színház munkája az évadnak
idáig legderekasabb teljesítményei
közé tartozik. Dayka Margit nagy
őszintesége, szabad és biztos ízlése
színpadunknak ma egyik legigazabb
értéke, ő nem a «nagy szopránáriák»-ra
építő naivák közül való, éber és moz-
gékony fantáziája mindig az alak
hibátlan, éleltől meleg teljességére
irányul. Játéktársául Gyergyai Istvánt
állították, ki a szilaj paraszt-surban-
kóval olyan területen lepett meg vá-
ratlanul, hol eddig szóhoz nem jut-
hatott. Mály Gerő esetlen, de ember-
séges érzésű nótáriusa a színészi transz-
figurációnak ritka fokán áll s a Gom-
baszögi Ella komikai mértéktartása,
melankóliás aláfestésű közvetlen ke-
délye csakúgy fenntartás nélküli elis-
merésre méltó, mint a Gózon Gyula
minden olcsó fogásról lemondó, ízes
karakterizáló művészete s a Várady
Lajos őszinte lélekmelege. A Belvárosi
Színház a *Mariusz* után ezzel az ujdön-
ségével is arról tett becsülnivaló bi-
zonyosságot, hogy magát színházi vilá-
gunk mai zavarosában a jobb remény-
ség fokának kívánja tekinteni.

Zöld bárány.

Vaszary János bohózata a Magyar Színházban.

«A bíróság leszállítja a maga illetékességét», — a törvényszéki rovat e stereotip fordulata juthat a drámai kritikus eszébe, mikor egyik régi drámai színházunk későn indult évadjának első ujdonságaként — habár vígjátéki álarc alá rejtve — olyan szabályos *operett* fogadta, mint a parancsolat. Annyit az itt nem «szakember» bíráló is észrevesz, hogy a szerző — kinek bohózatírói leleményét és vidámságát már korábban is szívesen elősmerte — ezúttal az ízléssel néha hadilábra kerül, de a mulatságossággal soha. A jól egybevágó együttesben pedig (melyben egy kissé az «egy cigány, egy király» módján vesznek részt drámai és operettszínészek) felfedezhet két csakugyan kiemelkedő színészi munkát, a pezsgő vérmérsékletű, clown-stílusában is ízléses és

őszinte kedélyű Lázár Máriaét, meg egy nagy színpadon eddig jóformán ismeretlen színészét: Páger Antalét, a volt szegedi táncoskomikusét. Mi benne, rokonszenves férfiasságában, meleg orgánumban, ösztönös biztoságában valami magasabbra mutatót sejtünk, mintha vele egy sokatigérő kezdet jelentkeznék a nagy Hegedüs Gyula művészi területe táján. Tévedünk-e vagy sem: majd megmutatja a jövő. Hanem e jövő érdekében a fiatal művésznek már most sem ártana valami magyarabb hangzású néven törnie fejét. Harminc éve a *Cyrano* budai «Uraufführung»-ján még csak járta az efféle színlap: «Roxan: *Hahnel* Aranka, Guiche gróf: *Klenovits* György, Ragueneau: *Krémer* Jenő» stb. Ma már a magyar színészt nevében is magyarnak kívánjuk és sírna a lelkünk, ha Hegedüsben most — Heckmann Gyulát kellene gyászolnunk.

Rédey Tivadar.

Képzőművészeti szemle

Az Ernst-múzeum kiállításán Barzó Endre, Biai Föglein István, Diener-Dénes Rudolf, Jobbágyi Geiger Miklós és Orbán Dezső művei kerültek bemutatásra. Ahány festő, annyiféle törekvés, talán csak Diener-Dénes és Orbán művészete halad nagyjában egy vágányon. Mindketten legotthonosabban a tájképfestés birodalmában mozognak s stílusuk a posztimpressionizmusmal vállal rokonságot. Diener-Dénes lágy és passzív szemléletű művész, évekig élt Párisban, ahol megtanulta az elegáns, artisztikus előadási módot, de sokat ahhoz, amit tanult, nem tett hozzá. Néhány tájképe friss és közvetlen hangjával kiválik a többi közül, az egész gyűjteménye azonban kissé fáradt hatású.

Orbán Dezső darabosabban, brutálisabban fest, kedveli a komor szín-

hatásokat. Jobbágyi Geiger Miklós művészetében két egymással ellentétes elem küzd egymással: a naturalizmus és Cézanne hatása. Nagyméretű aktkompozícióit szépen szerkeszti, de a kivitel e kettősség miatt bizonytalanává válik. A két elem nem fér meg egymás mellett s a naturalista emlékek szívós ragaszkodása arra vall, hogy Jobbágyi Geiger rossz irányban keresi a kibontakozást, ha a modern művészet felé fordul: konzervatívva kell válnia, hogy egységes lehessen.

A fiatalokat két művész képviseli: Barzó Endre és Biai Föglein István. Barzó tekintélyes kollekcióján első pillanatban fel lehet ismerni Aba-Novák Vilmos legutóbbi kiállításának intenzív hatását. Aba-Novák lázas, formában és színben dúskáló, virtuóz és rendkívül egyéni új tempera-

képei nem alkalmasak fiatal művész számára kiindulópontul. Hosszú utat kell végigjárni ahhoz, hogy valaki így festhessen. Barzó főképp a figurális részben tanult Aba-Nováktól, színezése, melyben a kékek dominálnak, lényegében ellentétes vele s még kell jegyezni, hogy virtuozitása ellenére is képeinek nagyrésze üres, a háttérrel nem tud mit csinálni. Mindamellet sok momentum mutat arra, hogy Barzóból, ha e modorosságokat levetkezi, számottevő festő válik.

Biai Föglein István par excellence grafikus, noha olajképeket is kiállított. A kultúremler sokszor kómiikus vagy szatírára alkalmas szórakozásait éles szemmel lesi meg. Sokat tanult a századvég francia grafikusaitól, a Montmartre művészeitől elsősorban Toulouse-Lautrec-től. Lapjain a tartalom, a mese a legfontosabb. Ábrázolási módja nem egységes, hol az említett régebbi iskolára, hol Matisse-ra emlékeztet, humora azonban friss és eleven, további fejlődésében nincs okunk kételkedni.

*

Zenei szemle.

Operaházunk vezetőségének nem kis gondjába kerül az erősen megcsappant anyagi eszközök dacára fenntartani a színház művészi színvonalát, amennyire lehet helyt állni kulturális feladatának teljesítésében. Ha már nem nyújthat mindennapi előadásokat s óvatosabb a költséges bemutatókban, főképp felújításokkal, új be-tanulásokkal igyekszik új vonzerőt kölcsönözni műsorának. Két felújításról is beszámolhatunk. Az első W. Kienzlnek a Wagner után következő korszak kedvelt operaszerzőjének *Bibliás ember* c. műve. 1895-ben mutatták be először Berlinben, nálunk a rákövetkező évben került mű-sorra. Azóta bizony olyan nagyot fordult a világ, hogy szinte alig tudjuk

A Magyar Képzőművésznők Egyesületének fiatal, modern szemléletű tagjai — nyolc festő — a Nemzeti Szalonban állítottak ki. Az anya-egyesülettől való független bemutatkozás jót tett a kis csoportnak, ez-úttal elmaradt a dilettantizmus, mely az egyesület sorait megbontja.

A kiállítók egytől-egyig derék és komoly munkákkal szerepelnek. Muzs-nai Kampis Margit, ha egyelőre nem is tud szabadulni némely irodalmias elemektől, dekoratív kompozícióiban széles és nagyvonalú tud lenni. Mély, izzó színekkel fest, egyszerűségében sok kifejező erő van. Endresz Alice primitív szemléletű tájkép-aquarelljei igen artisztikusak. Lóránt Erzsébet virtuóz-festő, akinek izgatott és színes formavilágában Rippl-Rónai- és NemesLampérth-reminiszcenciák buk-kannak fel. Kiss Vilmára erősen hatott az új berlini arcképfestés divatja, mely a groteszk kifejezést mindenek fölé helyezi. A többiek, Bartoniek Emma, Hranitzky Ilona, Márton Pi-roska és Szuly Angela is jól szerepelnek.

Genthon István.

elhinni, hogy szerzője csak pár év előtt adta ki önéletrajzát s még nem tartozik azok közé, akiknek alakja, mint kortársaié, már régen a mult homályába veszttek.

Kienzl művének kispolgári miliője, érzelmes alaptónusa, rendkívül dallamos könnyű zenéje hű kifejezője a mult századvégi ízlésnek, mely teljesen megalégtelte a Wagner-epigonok-tól túlonúl agyoncsépelet istenek és hősök hamis pátoszát és inkább a népies könnyű témák felé fordult. Azonban az ilyen mű élvezetének leg-főbb feltétele, az az igazi német-osztrák «Behaglichkeit», mely puha elengedéssel úszik együtt az itt-ott nagyon is elnyújtott, vontatott jele-netekkel, erősen hiányzik a mai lélek-

ből. Az első felvonás ebből a szempontból különösen kifogásolható. Mindössze a népi mulatozás kedélyes jelenete, a kedves friss bécsi keringő hoz egy kis üdítő oázist a szerelmi intrikák unt légkörébe.

Annál sikerültebb a II. felvonás. Tele van hangulatos, hatásos, kitűnő színpadi érzékkel felépített jelenetekkel. Itt csendülnek fel a schuberti reminiscenciákkal telt legszebb dallamok. Magdalena áriája — melynek lágy, álmódózó melódiája talán már a papiroson leírva is dalol, úgyhogy szinte lehetetlen rosszul élelnékni —, a bibliás ember zsoltára a kedves gyermekkarral, s a hangszerelés minden művészetével aláfestő zenekar egy pillanatra sem hagyja figyelmünket lankadni. Az utolsó felvonás ezután már nem nyújt jelentősebbet.

Az előadás középpontjában *Székelyhidy* Ferenc mély emberi ábrázolása áll. Egy ártatlanul tönkretett tragikus sorsú emberéletnek a hitben és végül megbocsátásban való felmagasztalását a legnemesebb művészi eszközökkel tudta elének állítani. A többi szereplő *Relle* Gabriella, *Budánovits* Mária, *Farkas*, *Kálmán* lelkiismeretes művészi munkát végeztek. Hogy az előadás tempója néhol túlságosan is alkalmazkodott, sőt aláhúzta a kényelmesen terjengő jeleneteket, *Berg* Ottó karmester számlájára írható.

*

Szent Erzsébet napját, a centenáriumra való tekintettel, különös fényvel ünnepli az idén a katolikus világ. Ma mindenütt, ahol felhangzik *Liszt Ferenc*, a nagy magyar zene-költő *Szent Erzsébet legendája*, csak megerősített bizonyítéka lesz ez az ő szívből, lélekből fakadó magyarságának. Nem véletlen, hogy a kedves magyar szent alakját Liszt festi meg zenében. Ő is, mikép Szent Erzsébet, Magyarhonból kerül Thüringiába, mély vallásos érzületére a legendás

Wartburg romantikája nagy hatást gyakorolt. Itt szemlélhette Moritz v. Schwind híres festményeit, melyek Szent Erzsébet életét hat képből örökítik meg. A romantikus szellem sokoldalú gazdag képzetkapcsolásával, mely könnyen siklott át az egyes művészeteket elválasztó határokon, a szemlélt képeket zenébe oldja fel s a témának megfelelően újra feleleveníti a XVII. század epikus és drámai elemeket egyesítő oratórium formáját. Szent Erzsébet jámbor, szenvedő, inkább passzív lénye meleg elzárkózásban és csendben éli ki magát, hősiessége, mely lelki és benső hősiesség, kevésbé lett volna drámai feldolgozásra alkalmas. Liszt maga a művet nem is szánta színpadra. Szövegírója, Roquette Otto még a külső tagolásban is alkalmazkodott Schwind festményeihez: az egész mű hat epizódra oszlik. Az első kép a gyermek Szent Erzsébet fogadása az eisenachi Wartburgban még leginkább színpadra való. Erzsébet bemutatása az udvarnak, a kedves gyermekjáték és kórus szinte kínálkozik a festői beállításra. A második kép a híres csodajelenet, utána a keresztes vitézek elvonulása, Lajos búcsúja Erzsébettől. A második részben Erzsébet elűzetése, a vihar tombolása tisztán drámai jellegű, míg utána megragadó ellentét Erzsébet imája, a szegények kórusa és végül a szent felmagasztosulása.

A különféle misztikus-harci, idyllikus-kegyetlen, gyöngéd-erőszakos, mosolygó-tragikus képek zenei festésére Liszt bámulatosan leegyszerűsített és mégis a legnemesebb, legművészebb eszközöket használja. Mélységes hite ott él abban a fenséges őszinteségekben és bensőségben, mely a mű zenéjének alapvonása. Messze van tőle minden technikai művészkedés, hatáskeresés. A zenei szerkezet legtöbbször homofon, erősen egységes, melyhez a témáknak vezérmotívumszerű használata is hozzájárul. Szent Erzsébet

lág, álmodozó motívuma régi középkori gregorián dallam («quasi Stella matutina»), mely az egész művön a legkülönbébb ritmikái, melódiai, harmónikus variációkban vonul végig. Magyar népdalmotívum csendül fel Erzsébet hazájára való emlékezésnél. Régi egyházi dallamokat használ fel a keresztes vitézek indulójában, a szegények karában, de ezt a témanyagot annyi egyéni művészettel, különösen a harmonizálásban annyi zseniális merész újítással dolgozza fel, mely még ma is bámulatba ejtő. A rózsajelenetben és az utolsó képben a misztikus, fenséges elem, az az önmagában nyugvó, a világ minden nyugtalanságát távoltartó «beatitudo» csodálatos ihletettséggel imát varázsol a zenéből. Ilyen magaslatokra csak a legnagyobbak tudnak emelkedni.

Operaházunk nagyon szép előadásban újította fel a művet. *Márkus László* rendező elgondolása, mely szerint Stravinszki «Oedipus rex» oratorio-operájának mintájára a mozdulatlan kórust a színpad felemelt része elé helyezi, a szólisták pedig a színpad legmagasabb pontján jelenítik meg a drámai aktusokat, magában véve teljesen indokolt. Egy oratóriumot a színrehozásban is meg kell különböztetni az operától, nehogy teljesen elveszítse eredeti hierarchikus jellegét. A baj ott kezdődik, hogy ami az «Oedipus Rex»-nek a görög sorstragédiának szellemi légkörében Stravinszki merev gépzenéjével teljesen stilszerű volt, — a schematikus díszletek, a reliefszerű mozgások, a vonalak teljes

merevsége, — az itt, a középkor legendás lovagvilágában, a gyönyörű zöldlombos thüringiai erdők, a Wartburg romantikusabbnak már el sem képzelhető színhelyén, Liszt csupa lélek muzsikájával szinte anakronizmusnak tetszik. A szereplők is csak nehezen tudtak beleilleszkedni egy olyan stílusba, mely megengedi ugyan a mozgást, de csak — egy négyzetméter területen. Ide bizony sehogyan sem illett a wagneri pátosz terpeszkedő gesztusa, mellyel például *Pallo Imre* Lajos őrgrof személyesítője lépett az emelvényre. Nehezen nyugodtunk bele abba is, hogy az erdők mélyén történő csoda, Erzsébet köpenyéből kihulló rózsák festői jelenetnek háttere egy rideg várudvar, az erdei kép viszont csak sémája az erdőnek, melynél prózaibb környezetet nehéz lett volna elképzelni. Ezek a díszletek csak a mai gazdasági helyzethez viszonyítva «stilszerűek». Annál szebbek a fényeffektusok, a modern színpad legfőbb színező eszköze, melyre itt bőven nyílt alkalom.

A szereplők közül *Báthy Anna* (Erzsébet) finom egyénisége, mindig tökéletesedő énekkultúrája állt első helyen. Énekében igazi átélés és nagy intelligencia párosul. *Budánovits Mária*, *Losonczy* és *Farkas* igyekeztek hozzásimulni a szokatlan stílushoz. A zenekar és énekar kitűnősége *Rékai* és *Roubald* karmesterek fáradhatatlan buzgalmát bizonyítják. Reméljük, hogy ezután gyakrabban lesz alkalmunk hallani Liszt Ferenc remekművét. *Prahács Margit*.

A francia film reneszánsza.

A szemünk láttára született film fiatal, alig negyedszázados élete alatt a problémák egész sorát adta és adja fel állandóan az esztétikusnak, kultúrtörténésznek, szociológusnak. . . Kurta történelmének jelenségei közt kétségkívül egyike a legérdekesebbeknek:

a nemzetek szerepe a film életében, úgy a gyártás, mint ipari funkció, valamint magának a filmalkotásnak a szempontjából, melyben a tartalom és forma szétválaszthatatlan egysége mindig valamiféle lelkiséget tükröz. A filmgyártás megindulásakor a fran-

cia, dán és magyar képek reprezentáltak a színvonalat. A német és amerikai film alig ébredezett még ekkor. A kezdetleges moxidaraboknak feltétlenül speciális nemzeti karakterük volt. Leginkább a franciák találták fel magukat e szokatlan, új területen és kis vígjátékaikban már a *filmszerű* stílus határozott körvonalai bontakoztak ki. A filmgyártás elüzetiesedésével párhuzamosan haladt az elnemzetköziesedés felé. Amerika lett a gyűjtőmedencéje a világ minden tájáról összesereglett mozsztínészeknek, rendezőknek, szcenáriumíróknak, díszlettervezőknek. Gyakran láttunk filmeket, melyekben német, angol, francia, olasz színészek játszottak együtt amerikai rendezés mellett, vagy felcserélve. És az egész benne úszott a kiccses amerikai ízlés édeskés szószáiban, melynek mindent átítató hatása alól még a Hollywoodba került legnagyobb rendezőtehetségek is alig tudták kivonni magukat (Murnau). Ez az internacionális filmstílus az alacsonyabb ízlésű néprétegekre szerte az egész világon megtette a maga hatását és jó üzletnek bizonyult, de rossz művészetnek. Ekkor jelent meg a világokat jelentő vászon küzdőterén az orosz film, mely megdöbbentett mindenkit. A bolsevik Oroszország remek orosz színészeivel, zseniális orosz rendezőivel szűzsében, dramaturgiai felépítésben, rendezésben, játékban, fotografálásban egyaránt minden más nemzetétől jellegzetesen elütő új stílust hozott, melyben nem volt nehéz felfedezni egy tudatalatti, spontán *nemzeti stílus* markáns vonásait. E sorok írója a *Napkelet* 1929 május 1-i számában Pudovkin «Dzsingiz khán» c. hatalmas film-remekével kapcsolatban kis tanulmányfélélet írt az orosz filmről. Azóta igazolódtott egy ellenpróba révén az orosz film *nemzeti* volta: a németek és a franciák megpróbálták utánózni a stílust és a német rendező kezén, német színészekkel né-

met, a franciáén *francia* film született meg.

A hangosfilm egyszerre új helyzetet teremtett egyelőre a nemzetközi filmiparban: fellendítette a *nemzeti* filmgyártást. A német közönség pl. értetlenül áll az angol beszélő-filmekkel szemben, tehát *német* színészekkel *német* verziók készülnek. A nyelvtérület nagysága dönti el a hangosfilmgyártás üzletileg rentábilis voltát, tehát minden nagy nyugati nemzet újra hozzálátott a produkcióhoz. A kifáradt némettség operettekhez menekül, kedves, jelentéktelen történetkéket pergetnek le, ami nem okoz gondot sem a kiélt rendezői fantáziának, sem a napi problémák, bajok elől a moziba menekülő közönségnek. Itt ott felbukkan egypár színészilleg tökéletes, érdekes művészfilm (Kék angyal, Ariane, Dreigroschenoper, Berlin-Alexanderplatz), azonban végül is mindent eláraszt a kacagató, üres bohózatok zuhataga.

A hangosfilm új életre keltette a francia mozit és amit ezen a téren tapasztalunk, az méltó a legkomolyabb esztétikai elismerésre. Az első virágzás elmúlása után a francia film nem adta át magát teljesen a tetszhalálnak, mint a magyar. Egy filmrendező-zseni, Abel Gance időnkint jelt adott magáról (*J'accuse! Segítség! X. Szimfonia. Játékos, aki nyer. Szárguldo kerék. Napoléon.*) Minden egyes megnyilatkozása (a legutolsó *Világ vége* c. gyöngé alkotása kivételével) hozott valami újat a *filmszerűség* keresése és fokozatos megtalálása szempontjából. Közben pedig egy új rendezőtalentum bontakozott ki, néhány kísérleti filmjével már jelezve az utat, amelyen haladni fog: René Clair. A németek *absztrakt* filmjeivel szemben, melyek elvont geometriai formák ritmikus fejlődésében, alakulásaiban, változásaiban keresték az *abszolút* filmet, R. Clair a *valóságos* világ képeleimeiből komponálta meg

kísérleti filmjeit. És kiderült: nincs szükség expresszionisztikusan elferdített formákra, elég új ritmusban kapcsolni, új egymásrakövetkezésben mutatni be a valóság elemeit, hogy a legkülönbözőbb felfokozott lelkiállapotokat fejezhesse ki a rendező a mozgó képek segítségével. A *Csodálatos utazás*, a *Szalmakalap* és a Picabia nevű szurrealista költővel együtt alkotott *Felvonások* (Entr'acte) még témátlan filmek voltak. Mélyen filmszerű látása akkor vált a francia produkció igazi értékévé, amikor megrendezte a világsiker aratott *Párisi háztetők alatt* c. hangosfilmjét, mely még az agyoncsépeelt párisi alvilágról is újat tudott mondani. A zenei és hangeffektusok pompás egybeszővődése a mesével (melynek két felejthetetlen megoldása: 1. a *kezdőjelenet*, a háztetők fölött ritmikusan tovamozgó felvevőgép közeledése az utcai énekes-csoporthoz, amit *A millió* c. filmjének expozíciójában megismételt; 2. a két jassz kispárbaj-jelenete, amit egy vasúti töltés alján játszát, úgy, hogy az elrobogó vonat sípolásai, dübörgése izgalmas hang-aláfestéssel kísérik a jelenet hatását), a játék emberi közvetlensége és a fotografálás riportszerű frissesége, a francia filmgyártás reneszánszának első erőteljes bizonyítéka volt.

A *milliomos Goldner* c. színészileg pompás, de rendezőileg semmi újat nem hozó francia film után a második meglepetéssel újra René Clair szolgált. A *millió* c. filmje a régi francia burleszk modern, nagyranőtt, tökéletes utóda. A német teatrális film-operettel szemben egy teljesen új filmszerű operett-stílust reprezentál, mely néhol valamiféle még nem létező film-opera-buffa határát súrolja.

A *Párisi háztetők alatt* új férfisztárt is hozott Albert Préjean személyében,

aki pompás, végtelenül egyszerű, szimpatikus moziszinész. A *millió* c. filmen pedig egy meleg női varázsával ható, bájos párisi leány tűnt fel: *Annabella*. Ezek ketten most együtt játszanak a *Razzia auf Liebe* c. filmen. Ez egy matróról szól, akiből híres boxolót csinálnak. A pénz és hírnév szédületében egy időre megfeledkeznek hű kis barátnőjéről, Marietta nevű sanzonetről. Amikor azonban vereséget szenved a sorsdöntő box-meccsen, a szomorúságban találoznak, hogy soha el ne váljanak. Tartalmilag egyszerű kis történet, mint film azonban elsőrangú. Van két jelenete, mely mindenkinek az emlékezetében fog maradni. Georget, a matróz a razzia alkalmával hozzácsodródott Marietta társaságában a vurstlit járja. Egy kocsmába térnek be, Georget leveszi a válláról a harmonikát és egy kis dalt énekel arról, hogy: «A matrózoknak nincs menyasszonyuk, aki reájuk gondolna kis szobácskájában . . .» Egyre többen csatlakoznak az énekhez, a felvevőgép sorra mutatja a női és férfi remek karakterfejeket. Mariettában felébred a szerelmes nő és a dalocska végén megcsókolja Georget-t. Ahogyan eljut idáig, az a legtökéletesebb lélekábrázolás, melynek ezer finom rezdületét csak a film premier plantja tudja érzékelteni.

A rendező: Carmine Gallone, friss realizmussal pergeti le a jellegzetesen párisi történetet, Philippe Parès és G. van Parys ötletes melódiáit és hatásosan exponálja két remek francia színész alakítását. És ez is elég ahhoz, hogy filmjét a mai átlag-termés fölé emelje.

A jelek azt mutatják: Franciaország eredményesen kapcsolódik be a *nemzeti* filmgyártás-versenybe.

(Bécs.)

Németh Antal.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.
A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.
Helyettes szerkesztő: HARTMANN JÁNOS.

Stephaneum nyomda r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC

Páratlan karácsonyi kedvezmény a „Napkelet“ előfizetőinek!

Kiadóhivatalunk a NAPKELET 10-ik évfordulója alkalmából lehetővé teszi olvasóinknak az alábbi kiadványok rendkívüli kedvezményes áron való beszerzését.

I. NAPKELET LEXIKONA az ismeretek minden ágát felölelő legjobb kézi lexikon. Bolti ára 48 P, kedvezményes ára két részletben törleszthető, 12 P.

II. A NAPKELET régi évfolyamai. Mérsékelt számban még rendelkezünk bekötött teljes sorozattal. A karácsony alkalmából ezek megszerzését is rendkívül kedvezményes áron tesszük lehetővé. Az

1923. évi bekötött évf. (tart. 10 sz.) 6 P	1927. évi kötetlen évf. (tart. 13 sz.) 6 P
1924. „ „ „ „ 10 „ 6 „	1928. „ „ „ „ 24 „ 10 „
1925. „ „ „ „ 10 „ 6 „	1929. „ „ „ „ 24 „ 10 „
1926. „ „ „ „ 10 „ 6 „	1930. „ „ „ „ 12 „ 6 „

A nyolc évfolyam (az első négy kötött, a négy utolsó fűzött állapotban) együttes megrendelés esetén 56 P helyett 40 P áron rendelhető meg, mely összeg öt havi részletekben is törleszthető. Az első részlet beküldése után a megrendelt kiadványokat portómentesen postára adjuk.

Megjelent a **Magyar Legendárium**: Szent István, Szent Imre és Szent Gellért csodálatos elbeszéléseké kivirágzott legendái. Ma is élvezetet nyújtó olvasmány. A legendákat eredetiekből fordította **Tormay Cecilia** s ő írta a bevezetést is. A mű gyönyörű fametszetei pedig **Molnár C. Páltól** valók. — Papírja, kötése,

tipografizálása áhitatos gonddal készült. Külséjében és tartalmában egyaránt a legnemesebb élmény.

Bibliofil kiadásban ára 20 pengő. Az író és rajzolóművész autogramjával ellátott számozott példány ára 50 pengő. A Könyvbarátok Szövetsége tagjai tagilletményként kapják. Megtekinthető, vételkényszer nélkül, a könyvkereskedésekben. Ismertetőt díjtalanul ad az Egyetemi Könyvesbolt (Kossuth Lajos-utca 18).

Budapest, 1931 karácsony hava.

Kiadja a

Könyvbarátok Szövetsége.

SÁRKÖZI GYÖRGY

3 kötetes regénye

MINT AZ OLDOTT KÉVE

A magyar szabadságharc legkalandosabb alakja báró Mednyánszky Cézár tábori főpapja. A csendes felvidéki kúriától Buda ostromáig, a világosi akasztófák árnyékából a második császárság Párisán át az angol kikötővárosokig, Ausztrália aranymezőitől a francia Riviéráig hányja-veti a balsors. Mednyánszky izgalmas élettörténete mögött felrélik az akkori Magyarország, Görgey, Teleky, a szabadságharcbeli vezérek, az üldözés elől menekülő emigránsok hatalmas körképe. Egy ember és egy nemzet története elevenedik meg a könyv lapjain. A legszebb ajándék mindenki számára. Pantheon-kiadás.

Ára füzve (3 kötetben) 11.80, vászonkötésben (1 kötetben) 13.60, félbőr-kötésben (1 kötetben) 14.80

A legszebb karácsonyi ajándék:
MECS LÁSZLÓ

BOLOND ISTÓK BÁBSZÍNHÁZA

Az albumalakú gyönyörű kötet Jaschik Almos színes illusztrációival, kézfestéssel, merített papíron, számozott példányban a szerző és illusztrátor sajátkezű aláírásával dec. elején jelenik meg a Napkelet kiadásában. A kötet nem kerül könyvtárú forgalomba.

A NAPKELET
előfizetői számára
ÁRA 4 PENGÓ